

TWAR

10
2001

Rád bych to zkusil jako externí redaktor
v nějakém nakladatelství, chtěl bych připra-
vit pár knížek a poznat literaturu „zezadu“.
Václav Kahuda, Uni č. 4/2001

LITERÁRNÍ OBŤYDENÍK

17. května

20 Kč

Střední Evropa

Pokus o výměr pojmu v českém pohledu

Ivan Pfaff

Zase se tedy o nás mluví, o Polácích, Maďarech, Čechách, Slovácích, Rakušanech a o našem po desetiletí zapomenutém a ztraceném životním prostoru, který se stal politickým a duchovním pojmem – o střední Evropě. Starý, politicky choulostivý termín prožívá svou renesanci. Ještě tak před patnácti lety se mluvilo o střední Evropě jen mezi geografy a meteorology, pak si na ni začali vzpomínat spisovatelé a kulturní historici, a teď se o ní dokonce přou politické. O co tu vlastně jde? Je střední Evropa jen móda, která přejde? Je to model předurčený k novému členění Evropy? Je to motiv, který by mohl uvolnit určité síly? Co pro nás dnes znamená pojem střední Evropa? Je nějaká konkrétní středoevropská naděje? Je střední Evropa rezervoárem západních civilizačních myšlenek a energií? Kde leží střední Evropa a co ji ohraničuje? Má svou literaturu, své umění, svou společenskou ideologii? Svůj styl? Svou atmosféru? Nebo mají pravdu Kundera, Konrad a Miłosz, když poukazují na střední Evropu politickou?

Střední Evropa není žádný fantom, který by se dal odbýt jako historická rekvizita. Ve Vídni, v Benátkách a v Paříži stojí fronty lidí před velkými výstavami vídeňské moderny, budapeštské secese, pražského surrealismu. V Budapešti uvažuje Györgyi Konrad o prostoru, v němž žije, o reálné vazbě jeho života a nazývá to vše střední Evropou. V Paříži vyčítá Milan Kundera Západu zapomnětlivost a považuje zkázu střední Evropy za jeho vlastní tragédii.

Ve střední Evropě, zneuznané Západem, vládne jiný rytmus a jiný styl, je tam ještě možno setkávat se s přáteli a nežít ve věčném stresu, jsou tam ještě nezastavené krajiny a krásná města, v nichž je možné se ještě orientovat. Zůstalo tam zachováno cosi podstatného, co se v tempu západní modernizace ztratilo. Obyvatel Vídně má

s obyvatelům Budapešti, Krakova, Lublaně přes všechny rozdíly mnohem víc společného než s Pařížanem, Londýňanem nebo Skandinávem. Střední Evropa – to je vědomí, že Chorvat a Slovinec, Moravan a Bavorák, Slovák a Tersfan, Krakovan a Pražan patří do jistého ideového středu, který v každém případě leží někde docela jinde než v Londýně, Paříži nebo Moskvě. Střední Evropa má také svou společnou nebo aspoň velmi příbuznou krajinu – údolí Vltavy je totožné s rovinou Visly nebo Dunaje, nikoli však s rovinou Rýna nebo Seiny. Kdykoli přijede Pražan do Krakova nebo do Varšavy, do Vídně nebo do Budapešti, do Záhřebu nebo do Terstu nebo do Bolzana, tam všude pociťuje společnou mentalitu, společný životní styl, společné, nezachytitelné duchovní a morální klima, společné vědomí, společné myšlenkové a emocionální uzpůsobení, jaké vůbec nevnímá v Paříži, Frankfurtu nebo v Kodani. Abychom byli spravedliví, pociťuje to ještě v Mnichově nebo v Lipsku, ale to je nejzazší hranice na západ.

Já osobně jsem vždy hluboce uchvácen, když se od někoho, koho jsem dosud považoval za typického člověka západního, dozvím, že se narodil někde v Haliči, na Moravě nebo v Maďarsku, že jeho předkové putovali sem a tam z místa na místo v tom pozoruhodném „žaláři národů“, jímž mělo být Rakousko-Uhersko. A domnívám se, že právě ono smíchání, v jakém tu žily středoevropské národy, právě ono propojení zájmů, podnětů, řečí a tradic vytvořilo hodnoty prvořadě evropské velikosti. A není náhoda, že každý, kdo mluví o střední Evropě, hned myslí na určitá jména – Kafka, Musil, Roth, Werfel, Freud, Bartók, Kodály, Hašek, Čapek. Ohraničit jádro střední Evropy nečiní žádné potíže: Čechy, Rakousko, Polsko, Ma-

ďarsko. Ale střední Evropa není přece žádným součtem národů, které v ní žijí, a její dějiny nejsou žádným komplexem jednotlivých národních historií. Nebo jinak: Není náhoda, že každá myšlenka na střední Evropu – jinak než u Evropy západní, jižní nebo severní – zpřítomňuje jména měst. To má dobrý důvod. Dokládá to zřejmě spíše směrodatný civilizačně-historický zjev než jen neschopnost k formulaci definic. Ve městech středoevropské provincie někdejších tří impérií se rozvíjí nezaměnitelný způsob kulturně rozvrstveného, otevřeného života, jenž pak zase zpětně vyzáří do hlavních měst, v první řadě do Vídně. Z této půdy vyrostlo to, co se nazývá specifickou středoevropskou kulturou, jež až do dneška představuje integrální součást nepřekonané evropské moderny a avantgardy.

Dnešní a budoucí problematika střední Evropy by byla nesrozumitelná bez zřetele alespoň k některým aspektům její minulosti. Na ty, kdo před patnácti lety žili v komunistické části střední Evropy, působily výpravy do minulosti jako dopisy ze ztraceného ráje. Dříve však, v době plurality, o tom nikdo nechtěl ani slyšet: různá náboženství a etnika se navzájem vášnivě potírala – vesele se nejen „germanizovalo“, ale i „polonizovalo“, „maďarizovalo“, „čechizovalo“; vzpomeňme jen konfliktů mezi Čechy a Poláky, Slováky a Maďary, Maďary a Chorvaty. Nebo jiný příklad: Češi a Poláci se prakticky dorozumí bez problémů. V 19. století bylo dorozumění mnohem obtížnější: Češi se zasazovali za v Moskvě formulovanou panslavistickou myšlenku, neboť ta se jim hodila jako mocenský instrument v boji proti Vídni; naopak Poláci, kteří zkoušeli pod ruskou porobou, nechtěli o panslavismu ani slyšet. Tento dualismus, tato polarizace vysvětlují, proč rakouští Poláci v letech 1848–1871 podporovali Vídeň, která jim zaručovala minimální autonomii, proti české opozici a proč torpedovali všechny pokusy české liberální politiky o federalistickou koalici s haličskými Poláky proti Vídni.

Nemusíme ale chodit tak daleko do minulosti. Neexistuje totiž jen jedna tragédie střední Evropy, jak myslí Kundera, ale plno různých tragédií a různých pokusů o záchranu. Polská katastrofa z podzimu 1939 a československá o rok dříve jsou dvě různé události stejně jako varšavské a pražské povstání z let 1944 a 1945. Rok 1948 se odehrál v Maďarsku zcela jinak než na území budoucí NDR. Jestliže Kundera zdůvodňuje tragédii střední Ev-

(Pokračování na straně 4)

OBSAH:

Blahoslav Dokoupil
Stavitelé věží

Michal Bauer
o J. Zahradníčkovi

Rozhovor
s R. Erbenem

Próza
Petra P. Payna

Z archivu PNP:
Krkonoš

Patrik Šimon
Picassovy
erotické obrazy

Pavel Janoušek
Antihybler

Dvakrát
P. Rajchman

Edice Tvary:
Petr Šámal
Hledání
socialistické
literatury v kritice
50. let

Karel
Křepelka

Před ránem

Svítá
jen tělesnými doteky
svítání
Škvírou v okenici
mužsky proniká
prosvětlený sloup prachu
a světlo po hmatu
byť i hmat byl jen laskáním
a hýčkáním a konejšením
a drážděním
a posléz milováním
Snídaně ve dvou
a chléb je úsvitem zrna
a hadí mléko
vzkypělo
na bludných kamenech
ohřívavých
mezi dívčími stehny

(z knihy *Básnické dílo*, Host, Brno 2001)

Společnost Mariny Cvetajevové

Přičiněním Galiny Vaněčkové a dalších členů přípravného výboru (např. Jiřího Honzika, Hany Kofránkové, Jany Štroblové) se vytvořila *Společnost Mariny Cvetajevové*, jejímž cílem je zprostředkování kontaktů mezi zájemci o dílo této exilové ruské básničky, shromažďování a studium dokumentace o jejím životě a díle v Čechách a v neposlední řadě označení všech míst jejího pobytu během „českého“ období. Členy společnosti mohou být fyzické osoby starší patnácti let a rovněž právnické osoby. Budou vítáni také účastníci ze zahraničí. Výši členských příspěvků (předpokládaných 100 Kč) stanoví valná hromada, která bude přípravným výborem svolána na 13. června 2001.

Zájemci o členství nechtě se přihlásí na adresu: Společnost M. Cvetajevové, Slovanská knihovna, Klementinum 190, 110 01 Praha 1. Stačí uvést jméno, adresu a povolání.

TVAR ze světa

V úterý 8. května se v New Yorku udílely ceny tamní Thálie, nazvané Drama Critics' Circle. Za nejlepší hru byl oceněn **Tom Stoppard** (*The Invention of Love*, pojednávající o básníkovi A. E. Housmanovi), za nejlepší americké drama dostal cenu **David Auburn** (hra *Proof*, která byla oceněna nedávno Pulitzerovou cenou). Jako nejlepší muzikál uznala jury dílo **Mela Brookse** *The Producers*.

Lawrence Ferlinghetti byl posledního dubna letošního roku odměněn cenou Robert Kirsch Award za celoživotní dílo i za „zásluhy“ v jeho nakladatelské a ediční činnosti. Cenu uděluje *Los Angeles Time*.

Další beatnik, tentokrát již zesnulý **Gregory Corso**, byl podle poslední vůle pohřben v sobotu 5. května pod cypřišovým stromem v Římě nedaleko hrobu Shelleye a Keatse. Obřadu se zúčastnilo asi 200 lidí.

Novelista **Gore Vidal** se angažuje v procesu s bombovým atentátníkem z Oklahoma City Timothy McVeighem, který je odsouzen k trestu smrti, když v roce 1995 vyhodil do vzduchu federální budovu a při neštěstí zahynulo 168 lidí.

Všichni milovníci Harryho Pottera by si měli dát pozor na konkurenci jménem **Artemis Fowl**, kterou napsal Ir **Eoin Colfer**. Tento pohádkový příběh plný trpaslíků a mýtů je označován jako „*Smrtonosná past*“ (akční film s Bruceem Willisem) pro děti.

TVAR Závazně objednávat předplatné Tvaru od čísla v počtu výtisků každého čísla

OBJEDNÁVKA na předplatné literárního časopisu pro ČR

Jméno:

(Firma, IČO):

Adresa:

Datum:

Podpis (razítko):

Zaplatíte složenkou (fakturou) 18,- Kč za kus nebo fakturou 14,- Kč za kus při odběru 5 a více výtisků od každého čísla. Odešlete na adresu redakce.

Nejtěžší případ (VIII.) Šílený básník

Oznámili TVARU

Česko-slovenský časopis **Mosty** přináší rozhovor s psycholožkou **Jolanou Kusou**, která mj. vzpomíná i na přátelské styky s českými spisovateli v disentu.

Gender Studies vítalo román **Edy Kriseové** *Perchta z Rožmberka* (viz reprodukce), nakladatelství **Klokočí** knihy **Kateřiny Rudčenkové**: *Není nutné, abyste mě navštěvoval*, **Rakouský kulturní institut** překlad knihy **Ericha Hackla** *Loučení se Sidonií*, **Triáda** knihu **Václava Volkolka** *Krajiny vzpomínek*, **Slovensko-český klub**

knihu profilů 100 + 1 českých a slovenských osobností *Slovensko-české osudy*. Nakladatelství **Rodiče** vydává nejen stejnojmenný časopis pro rodinnou výchovu dětí, ale i útlé knížky pohádek o zvířatech v edici *Tlapky plné zvířátek*. Nově uvítalo i knihu **Michela Odenta** *Láska jako věda*.

Na veletrhu SVĚT KNIHY představila novinky ze své produkce nakladatelství: **Vyšehrad** edici *Verše*, pohádky pro děti *Živáčkové*, **Johna Ilji** *Afrika a Afričané*, **Toni Morrisonové** *Ráj*. **Velvyslanectví Španělska a Mercator Centre** uvedly prozaiky **Bernarda Atxagu** a **Andreu Makinu**, hrabalovskou překladatelku **Moniku Zgustovou** a **Michaela Heima**. **Academia** měla setkání s **Eduardem Škodou**, autorem nové knihy *Pražský chodec vypráví... díl II*. **One Woman Press** předvedl knihu *Oksany Zabužko*, **Anji Snellman**, **Aliny Reyes**, **Normy Lazo**: *Od Ukrajiny po Mexiko*. **Polský institut** uvedl časopis *Literatura na świencie*.

Olomoucká galerie U Mloka zve na *Festival poezie*: V minulých dnech vystoupili Zeno Kaprál, Viola Fischerová, Egon L. Tobiáš. 20. 5. je Večer časopisu *Kvašňák*, 23. 5. čtení *Ivy Volánkové*, 24. 5. **Marián Palla**, 28. 5. **Rostislav Valušek** a 30. 5. **Miroslav Kovářik** a **Zelené peří**. Vždy v 19.00 v Muzeu umění, Denisova 47, Olomouc.

Maďarské kulturní středisko pořádalo vědecké sympozium a výstavu na téma *Maďarská literatura v českých překladech*.

Divadelní ústav upozorňuje na *Workshop výrazového tance* pod vedením **Simony Assione** na zámku v Čimelicích od 25 do 27. 5. Informace: **S. Chvátalová**, **Talichova 40**, Brno, tel.: 05 4738 1489.

Západomoravské muzeum v Třebíči chystá na dny 23.–25. 5. *Veletrh muzeí ČR*, v pořadí už šestý.

Lubenecké literárně-výtvarné léto začíná 16. 6. v 15.00 v Kulturním domě v Lubenci výstavou originálních šperků a prezentací básnické sbírky, kterou vydává nakladatelství **Voto-**

bia zdejší rodače **Janě Macháčkové**: *Cestou divokou k pokoji* s ilustracemi místní výtvarnice **Kristýny Folprechtové**. Promítání, autorská čtení, performance, ochutnávka moravských vín, cestopisné filmy z Indie, Nepálu, Kuby...

Polský institut pořádá do 27. 5. výstavu *Okolo znaku – polská konkrétní poezie a konceptuální umění*. Rovněž zve v rámci festivalu romské kultury **Khamoro** na setkání 24. 5. v 9.00 na téma *Kultura a jazyk Romů* ve Valdštejském paláci a 25. 5. v 9.00 na odborný seminář *Migrace Romů jako fenomén současnosti* na magistrátu města Prahy, Mariánské nám. 2.

Galerie Miro zve na výstavu kupačské malířky a spisovatelky **Thuray Al-Baqsami**. Do 3. 6. **V Divadle Archa** můžete ještě 18., 19. a 20. 5. od 20.00 zastihnout Česko-jihoafričké divadelní fantazie *Obnošené sny*.

Divadlo Komédie ohlásilo v květnu již 50. reprízu *Shakespeareova Snu noci svatojánské*.

Galerie Vltavín zve na výstavu známého malíře a ilustrátora s názvem *Vzpomínka na Zdeňka Buriana – kresby ze soukromých sbírek*. Do 10. 6.

v druhém, následujícím čísle. Odpovídat můžete písemně, faxem, telefonicky a e-mailově, a to do 14 dnů od vydání čísla s úkolem, který řešíte. Uveďte vždy jméno a adresu, nezapomeňte označit heslem KKP. Body – červeně i ty modré – vám bude naše referentka na studijním oddělení sčítat a každý z vás, kdo během studijního roku 2001 nej-

méně 3x kreativně odpoví, získá certifikát básníka s podpisy Našeho týmu odborníků a razítkem časopisu Tvar. Tři nejpoezičtější absolventy navíc (porota bude v tomto případě méně brát v potaz kvantitu, více kvalitu odpovědí) odměníme básnickými insigniemi na závěrečném večírku Tvaru – výsledky budou vyhlášeny v čísle 21/2001.

Milí studenti.

Drobné drzosti, které se poslední dobou ve Vašich dopisech rozmohly, např. velmi vtípné (cha cha) oslovení „Vážení Tvarozci“, přenechávám jarním větrům a dávám se raději ihned do díla. Přestože vás opět musím pochválit za pěkné návrhy, konstatuji, že ve většině vašich elaborátů trčela zadaná slova o sportovních novinářích, gólech a milencích jako prkna z hromady. Nebyla to náhoda, původní báseň myslím tří celá:

Jan Rejžek
Vlastní góly

Sportovní novináři a milenci nemají rádi nepřehledné vlastní góly v posledních minutách střetnutí těsně před uzávěrkou
(Jam session na Starém bělidle)

Vy jste však již pokročilejší studenti poezie, než byl Jan Rejžek, když si dával své Vlastní góly, a tak se podívejme, co s tím kdo provedl. Například **Tomáš Makaj**:

Ach dveře malá domů prokleté... Vlastní góly

Sportovní novináři a milenci O jedněch vím o druhých... Nechci vědět nic Jdu domů... žena dávno spí k smrti utahaná a má láska v lednici chladí se

Původní znění „cvičné“ básně spolu s informacemi, jak si vy, studenti, vedete, budeme otiskovat vždy

Dodatečně nás napadá, že i z toho nešťastného pana Jana Rejžka si můžete, milí mladí studenti, vzít ponaučení, které zní: Nechtějte hned všechno, co napíšete, publikovat! On se třeba někdo najde, kdo vám to vytiskne, ale co potom vy s tím, až vám narostou vousy a budete chytří a moudří a budete nám ostatním chodit prostřednictvím televizních obrazovek do našich domácností říkat co a jak? Že nebudete? Nikdy nevíte. Ale vždyť i sám F. X. Šalda psal blbě básně, namítne mi jistě mnohý z vás, a nic to neumenšuje význam jeho díla kritického. Bať, pravím já, a už mě tohle téma nebaví, dotvořte si ho sami každý podle svého.

Didiáš Průvan

Do úst nasázená slova vlastní góly

sportovní novináři a milenci kritici z tvaru hlavu mezi póly červenou se tásí odlišjí inkoust z kredencí

Básníci na větví všude samé jaro noci kapsy hořící ráno slunce v tubě někdy tupě mžourá většinou ale vstává z ostrá tak jako nosy v hořčici

Zkušenýma očima týmu odborníků odhalen ve své singularitě dále píše: „a přece, že jsme sami, naše poetické mlýny vyznačují se mnohostí převodů a pák, pročež psátí v plurálu přijde nám docela na místě. Nehledě na to, že v centru onoho soukolí nestojí básník, nýbrž báseň. To jí se všechno řídí.“ Prásk! A je to tady! V cent-

ru onoho soukolí nestojí básník, nýbrž báseň. (!) Nejradiši bych vám zulibal celý váš postmoderní kolektivní pařát od hlavy až k patě, milý Vidliáš nebo co Drbane. Na tato zlatá slova náš tým odborníků celé své životy čekal a zároveň se jich obával, a nyní jsou tady mezi námi, jen tak, teď, na jaře roku 2001, přivezené chytro horáky ní oboutou neoboutou. Rozumějte, milí studenti, na poezii je mi někdy dost nepřijemný právě básník a jeho nadupané, fialové, do mnohých výhonků vyduřelého ego (je celkem jedno, jak úspěšný či dobrý onen básník je nebo není). Byl jsem zvědav, zda se někdy najde nějaký takový, který by snesl zůstat v anonymitě, resp. skládat svůj um naprosto vážně a plnou parou na oltář nějakého kolektivního pseudonymu (protože v centru onoho soukolí, jak správně řekl kolega tým Modliáš Urban, nestojí básník, nýbrž báseň). Zároveň jsem se, jak už jsem byl řekl, tohoto přístupu obával, protože ochota básníka vzdát se svého jména a sdílet s dalšími jediný pseudonym, mi připadá tak trochu jako suchá voda nebo kolektivní ego a těžko můžeme předem říct, co z toho vzejde. Uhliáš Varan tuto cestu svou krásnou větou vykolikoval, ale sám se po ní (bohužel? chválabo?) nepustil. Uf... Rád bych se s tímto prachytrým amarunkem někdy tvářemi v tváře pozdravil. Ale rubrika KKP není určena k seznamování, a to ani v máji, a tak raději chutě do dalšího úkolu:

Mnoho úspěchů i tentokrát vám přeje Náš tým odborníků

10.

Poutník
Do ucha mi šeptá
Sny bez dítěte
Prach a zrna

Kde dostanete TVAR

PRAHA
= Tvar už ve čtvrtku !=

Academia, Národní 7
Academia, Václavské nám. 34
Academia, Na Florenci 3
Fišer, Kaprova 10
Fortuna, Ostrovní 30
Jan Kanzelsberger, Václavské n. 4
Knihkupectví na FFUK, nám. J. Palacha 2
Knihkupectví na Můstku, Na Příkopě 390/3
Knihkupectví, Týnská 6
Prospektrum, Na Poříčí 7
Mafa – Aurora, Opletalova 8
Paseka, Ibsenova 3
Samsa, Pasáz u Nováků Vodičkova 30
Seidl, Štěpánská 26
Tabák (Cesrea), Kaprova (u FF UK)
Volvox globator, Opatovická 26
Redakce Tvaru, Na Florenci 3 (1. patro)

BRNO
Český spisovatel, Kapucínské nám. 11
Barvič-Novotný, Česká 13
Knihkupectví Styria, Palackého 66
Knihkupectví Svan, Joštova 6
Ženíšek, Květinářská 1
ČESKÁ TŘEBOVÁ
Paseka, Hýblova 51
ČESKÉ BUDĚJOVICE
Omikron, n. Přemysla Otakara II. č. 25

HODONÍN

Knihkupectví, Národní tř. 21
JIHLAVA
Knihkupectví Otava, Komenského 33
LIBEREC
Fryč, Pražská 14
NÁCHOD
Knihkupectví Alice Horová, Palackého 26
OLOMOUC
Studentcentrum, Křížkovského 14
OSTRAVA
Epillion, Knihkupectví a lit. kavárna, Bráfova 4
Fiducia, Mlýnská ul.
Knihkupectví Artforum, Puchmajerova 8
Univerzitní centrum, Reální 5

PLZEŇ
Knihkupectví Bethanie, náměstí Republiky 35
Knihkupectví Fraus, Goethova 8
SEDLEC – PRČICE, VOTICE, SEDLČANY
Knihkupectví A. Podzimek
TŘEBŮZ
Carpio, nám. T. G. M. 93
VSETÍN
Malina, Dolní nám. 347
ŽDAR NAD SÁZAVOU
Buček, vlakové nádraží

...a na novinových stáncích PNS, Mediaprint-Kapa a ostatních distributorů
Tvar distribuují firmy: A.L.L. Production, Transpress, Mediaprint-Kapa, PNS a redakce. Objednávky do zahraničí přijímá redakce.

Střední Evropa

Pokus o výměr pojmu v českém pohledu

Ivan Pfaff

(Pokračování ze strany 1)

ropy ruskou invazí do tohoto prostoru po roce 1945 a jestliže jeho kritikové právem poukazují na to, že střední Evropu zničil Hitler už v letech 1938–39, pak obě strany zapomínají, že katastrofou střední Evropy byl její vnitřní rozpad, a to ještě před rokem 1938.

Bezstarostnost habsburské monarchie, která nebyla pro její slovanskou většinu ani azylem, ani obrannou baštou, neposkytovala oněm národům ani minimální možnost spolurozhodování. Vídeň ztratila svůj existenční zápas nikoli teprve roku 1918, ale už v roce 1867 německou a maďarskou majorizací neněmeckých a neuherských národů. A posléze patří k tragédii střední Evropy neschopnost malých národů osvědčit solidaritu ještě před její likvidací Hitlerem. Maďari se nepovažovali za malý národ, ale za impérium a bezostyšně potlačovali svoje menšiny. Češi se osvědčili po roce 1918 jako neobežretní a neprozíraví vítězové. Jistě, v meziválečné době existovala Malá dohoda, ale z jejích tří členů jen Československo leželo ve střední Evropě a všechny pokusy Prahy o přičlenění Polska selhaly, především na protichůdnosti politické a sociální struktury obou zemí a také na osobním nepřátelství mezi Běckem a Benešem, ačkoli Piłsudski už v roce 1933 marně navrhoval preventivní válku proti Třetí říši. Také Hodžovy a Schuchniggovy pokusy z let 1936–37 spojit ČSR s Rakouskem a Maďarskem do dunajské konfederace nevyšly a ani vyjít nemohly: Československo bylo jedinou parlamentární, pluralistickou demokracií ve střední Evropě, zatímco v Rakousku a Maďarsku a přirozeně také v Polsku vládly polofašistické režimy.

Střední Evropa se ztotožňuje s Východem. Ovšem tak primitivní sumární pojem jako někdejší „východní blok“ přispíval k tomu, že mnohotvárnost a specifická individualita národů a států, svépřávných regionů s bohatou, barvitou kulturou byla redukována na abstraktum. V nepřilíh vzdálené minulosti tam žili nezávislí bojovníci za lidská práva, spisovatelé, umělci, vědci, duchovní, kteří usilovali o *civil society*, o nezávislou literaturu, umění a filozofii, o nezávislé politické myšlení. Ať už podpora těchto elit společností byla spontánní a obecná jako v Polsku a Maďarsku nebo řídká jako u nás, v obou případech počítali stoupenci hnutí za občanská práva s tím, že pravdu hledající pojem občanské společnosti není v těchto zemích ničím neznámým, že kategorický imperativ „nežít ve lži“, řečeno s Havlem, byl životní potřebou a nutností.

Pravda ovšem je, že středoevropští intelektuálové spolu mluví německy, anglicky, francouzsky a čtou díla ze sousední země v těchto jazycích. Už po staletí se mylně domnívají, že je lepší učit se německy, anglicky, francouzsky než studovat autory ze sousedních zemí v originále. Poláci a Češi si rozumějí mezi sebou sice relativně dobře, ale kolik Čechů umí maďarsky, kolik Maďarů polsky?

První fázi své expanze namířil Hitler proti střední Evropě, proti Rakousku, Československu, Polsku; Maďarsko bylo jeho prvním satelitem a zůstalo jeho posledním spojencem. Střední Evropa jako projekt a realita Made in Germany – to pronikavě kompromitovalo pojem a věc samu. Mocenské vakuum ve střední Evropě, vzniklé porážkou a dělením Německa, vyplnil Sovětský svaz. V síti vztahů, v níž se pohybo-

valo obtížné bytí středoevropských národů, se tak vytvořila nová, v dosavadním vývoji neznámá konstelace. Transformace tradiční podoby středoevropského prostoru sovětským zásahem se neomezovala jen na mocenskou a zahraničněpolitickou sféru – dalekosáhle se změnily i vnitřní poměry a vůbec celé historické a civilizační klima. To platí o všech středoevropských národech, a to tím silněji, čím byly sociálně vyvinutější a vyzrálejší: u průmyslových států byly důsledky tohoto zvratu hlubší. Zvláště platné to bylo pro Čechy, kteří vlastně ve střední Evropě představovali zvláštní případ národa s občanskou společností západního demokratického typu a kteří nadto před válkou patřili mezi prvních deset průmyslově nejrozvinutějších zemí světa (nic z toho se nedá uplatnit na Poláky nebo Maďary let 1918–1939). Po roce 1945 se dostali do nového, společensky drsného a polovyvinutého prostředí, které jim bylo zásadně cizí. Nejvýchodnější ostrov západní demokracie klesl v nejzápadnější baštu sovětského bloku.

Tyto převraty, jež faktickou likvidací střední Evropy jako autentické politické a kulturní sféry změnily tvářnost celého kontinentu, přesahovaly české rozměry a lid a jeho elity ztratili v těchto převratech téměř všechny možnosti aktivity a volby. Vlastně všechny základní principy, o něž opíraly středoevropské národy před druhou světovou válkou svůj život – nejen západní orientace, ale i systém soukromého vlastnictví a soukromého hospodářství, pluralistická většinová demokracie, svoboda tisku, myšlení a shromažďování a podobně – uvedl Mnichov, nacistická okupace a rok 1945 totálně v pochybnost. Jako ideál, který na rozdíl od Polska, Maďarska, Rakouska stoupal drtivou většinu české společnosti, vyšla z války vize konvergenčního typu jakožto zoufalý pokus znovuoživení střední Evropy jako specifického autonomního útvaru mezi oběma supervelmocemi: půldruhého století starý český sen o mostě mezi Západem a Východem zaznamenal v prvních poválečných letech svou vrcholnou konjunkturu, než byl mezi roky 1947 a 1949 rozdrčen drastickou realitou sovětské hegemonie.

Náboženská válka dvou systémů nedovolovala ideologicky žádnou „třetí cestu“, jak ji měl na mysli Ota Šik, politicky žádnou neutralitu, geograficky žádnou nárazníkovou zónu – buď jsi byl americký, nebo ruský, tertium non datur. Ideologie a mocenské nároky kontinent nejen rozdělily, ale také nově rozčlenily. Západní Evropa nesaňala nikdy až k Labi, východní Evropa nezahrnovala ještě nikdy Čechy a Maďarsko. Východ jako Západ dostaly absolutní prioritu. To vysvětluje i zmizení střední Evropy a její znovuoživení. Renesance střední Evropy tak od roku 1985 byla především protestem proti rozdělení kontinentu, proti hegemonii Američanů a Rusů, proti totalitě ideologií. Tady se jako nikde jinde na kontinentu nahromadily problémy mezi Západem a Východem, často se vskutku nebezpečnou brizací. Kdykoli bylo sovětské impérium ohroženo (nebo kdykoli si to Moskva jen sugerovala), nikdy k tomu nedocházelo v Rumunsku, Bulharsku, Jugoslávii, ale vždy výhradně ve střední Evropě – Plzeň a Berlín 1953, Maďarsko 1956, polský pařížník 1956, berlínská zeď 1961, Pražské jaro 1968–69 (a české tání 1963–67), dělnické nepokoje v Gdaňsku 1970, v Radomi 1976, na celém polském západním pobřeží 1980, vzepětí

Solidarity a válečný stav 1981 – desetkrát v 28 letech! A to ještě necháváme stranou revoluční vývoj v celé východní Evropě před rokem 1989.

Nadto není ani západní, ani východní Evropa, ale jen střední Evropa oblastí daleko největšího nahromadění prostředků masového ničení na celém světě; aby zmizely, si přejí snad jen Středoevropané sami. To naznačuje, že bezpečnostní potřeby obyvatel střední Evropy jsou jen zčásti identické s bezpečnostními potřebami jejich bývalých spojenců. Cesta k překonání tzv. dědictví Jalty patrně leží stále zřetelněji v denuklearizaci neutralizované střední Evropy. Z pražského, varšavského, budapeštského pohledu se nejví představa neutralizované, bezatomové střední Evropy vůbec hrozivě, ale naopak jako optimální řešení celistvého středoevropského problému.

V úvahách o střední Evropě zasluhuje zvláštní pozornost poměr Německa a střední Evropy, Němců a Středoevropánů stejně jako postavení Německa uvnitř nebo mimo střední Evropu. Především: německé dějiny jsou nikoliv nepatrně historií střední Evropy. O dějinách Pruska se dá mluvit jen ve spojení s Polskem, o založení lipské univerzity jen v souvislosti s událostmi na pražské univerzitě, o zrušení a rozkouskování Německa v třicetileté válce jen v souvislosti s českým stavovským povstáním 1618–1620 a s bělohorskou bitvou, o mohužské republice 1793 jen v souvislosti s uherskými a vídeňskými jakobíny, o radikalismu Mladého Německa jen v souvislosti s polským povstáním 1830. Založení Berlína patří do osídlení Východu (odtud i berlínská slovanská jména). Od historie bamberského biskupství nebo Magdeburgu je neodmyslitelné působení mnichů ve střední Evropě, o dějinách hansovních měst se dá uvažovat jen s ohledem na proces tvorby měst a kultury podél celého baltského pobřeží až k Petrohradu.

Na druhé straně nemůže tento vzájemný vztah mýlit v tom, že oblíbený mýtus německého nacionalismu, totiž že roku 1348 Karlem IV. založená pražská univerzita byla první německou univerzitou, je neudržitelny: byla univerzalistická a latinská. Spor o národnost Koperníka se jeví dnes právě tak nesmyslný jako otázka, zda Franz Kafka byl německý nebo český autor. Nebo židovský? Nebo všechno dohromady? To všechno je problém komplikované středoevropské konfliktní identity, v níž působilo vedle německých, latinských a slovanských faktorů také velmi hluboce Židovstvo jako všeintegrující síla. Bez „židovského génia“, řečeno s Kunderou, se nedá o střední Evropě vůbec přemýšlet.

A právě vyhubení středoevropských židů ve fašistických továrnách smrti předznamenávalo zničení střední Evropy – spolu s vyvražděním polské inteligence, se ztročením středoevropských národů a dalšími zločiny, jimiž Hitler smrtelně zasáhl střední Evropu jako pojem i jako realitu. Dříve než se střední Evropa stala doménou sovětského imperialismu, byla smrtelnou zónou nacistické Říše. A mezi vědomou likvidací střední Evropy nacisty a podvědomým odstupem a odklonem poválečného Německa od střední Evropy se dá spatřovat jistá, skrz naskrz tragická kontinuita.

Když dnes někdo píše v Německu o kulturním propojení mezi Vídní a Krakovem, mezi Berlínem a Lvovem, je vníman nejspíše jako podivín. Filozof Jürgen Habermas, abychom citovali reprezentativní postavu, odmítá aktualizaci „evropského středu“ opovrhlivě jako „geopolitické žvanění“ a oslavuje „překonání ideologie středu“; podobně historik Michael Stürmer. Znovuoživení střední Evropy chápe se v Německu často jako problematizace celé Evropy a za dobrého Evropana se považuje jen ten, kdo se přiznává k Evropě západní: vzpomínka na střední Evropu a na to, že Evropa nekončí na Labi, tu vyvolává podráždění a nechuť. Tabuizace se střední Evropou identických východních sousedů Němců zabránila revanšismu, zřeknutí se středoevropské kultury vedlo k distancování od hegemoniálních

zájmů. Avšak cena za to je příliš vysoká: ztráta dějinné paměti, ztráta vlastní stoleté tváře. Neboť je katastrofálním sebeklamem vidět začátek východní Evropy padesát kilometrů východně od Bambergu a Bayreuthu a namítat proti střední Evropě: „Co si máme počít s nějakým středem, který přece sotva znamená víc než úzký proužek nikoho mezi bloky,“ jak bylo možno slyšet v SRN.

Potom se ovšem musíme nutně ptát, zda střední Evropa, ať jakkoli definovaná, nemůže fungovat bez západního Německa nebo dokonce bez Německa vůbec. Od německého nežámu o střední Evropu zcela abstrahováno, zdá se být tato otázka oprávněná z historických stejně jako současných politických, hospodářských a kulturních reflexí Středoevropánů samotných. Pro běžně cítícího Poláka, Maďara, Čecha patřilo a patří ke střední Evropě Slezsko, Sasko, jižní Bavorsko, ale už v žádném případě Porýní, o Prusku už vůbec nemluvě. Jako středoevropské pociťoval a pociťuje Vratislav, Drážďany, Bamberg, Mnichov, Norimberk, Kostnec, ale ne už Ulm nebo Würzburg, nemluví o Frankfurtu, Kolíně, Hamburku. S výjimkou Oskara Haleckého, amerického historika polského původu, definovali a definují všichni středoevropští historikové střední Evropu jako oblast mezi Německem a Ruskem, mezi Baltským mořem a Jadranem. Avšak patří do tohoto regionu vskutku celé Německo? Nesčetné federalistické projekty malých středoevropských národů – za Čechy jmenujme Palackého, Havlíčka a Riegra, Masaryka, Kramáře a Beneše – vylučovaly Německo ze střední Evropy, protože to bylo pro ně jednoznačně zemí západoevropskou. A takové vyměření a ohraničení odpovídá plně uvedené formulaci „mezi Německem a Ruskem“. Zůstane patrně neprokázáno, zda, a pokud ano, do jaké míry, zcela pochybně přispíval ke koncepci střední Evropy bez Německa zejména u Poláků a Čechů po jejich zkušenostech let 1914–18 a 1939–45 – zde budiž poukázáno na československo-polské konfederací plány let 1940–42 – strašidelný obraz znovu sjednoceného Německa, jež je populačně zřetelně silnější než všechny klasické země střední Evropy dohromady.

Nicméně přes to všechno: pokud jde o vzájemné pochopení, jsou to vedle Rakůšanů interesovaní a angažovaní Němci, kteří stojí Maďarům, Polákům a Čechům blíže než každý Francouz nebo Ital a vedle Vídně je jim Mnichov příbuznější než kterékoli západoevropské velkoměsto. My v Polsku, Maďarsku, Čechách a na Slovensku potřebujeme Němce jako partnery. Jsme a zůstaneme ještě dlouho nejbližšími sousedy a Němci nám po staletí zprostředkovávali spojení se západní Evropou a vůbec se celým světem. V německých knihovnách také nalezneme mnohem víc německých překladů slovanské a maďarské literatury než ve Francii, Itálii, Anglii nebo Americe, o vybavení německých knihoven jazykovými originály našich knih a časopisů už od počátku 19. století ani nemluvě. Ať tak nebo tak, patříme k sobě pro společný život nikoli vedle sebe, ale pro sebe.

Závěrem několik představ o alternativách potenciálních funkcí střední Evropy v budoucnosti. Touha po středoevropské identitě je úzce spojena s kritickou transformací vývoje regionu. Obnova středoevropské myšlenky souvisí tedy jak se snahami o překonání „dědictví Jalty“, tak s hlubokým zklamáním z nacionalistické ideologie, ano přímo z koncepce klasických národních států, které nedokázaly odolat ani pravému, ani levému vydání totality. Střední Evropa je tedy mnohem víc než jen móda. Je ale také modelem? Existuje pro střední Evropu nějaká strategie, nějaká ekonomická formule, nějaká zvláštní politika? Zdá se, že nic z toho. Všechny pokusy o integraci střední Evropy dosud selhaly. Ale co selhávalo dosud, nemusí nijak selhávat v budoucnosti. Pro střední Evropu nemáme žádná izolovaná řešení, žádný zvláštní organizovaný status. Ale je tomu opravdu tak? Lze snad souhlasit s tezí Petra Bendera, že kdo se trápí s modely pro střední Evropu, přivo-

lává jen rozpory? Pravdivé je na tom jen to, že musíme vědět, čím se střední Evropa může stát, abychom tak mohli ověřit, k čemu ve skutečnosti může vyrůst. Jde především o svéprávný kulturní region, jemuž může rozumět jen ten, kdo jej prožil a zažil.

Je docela dobře představitelné, že by střední Evropa mohla být v budoucnosti zájmovým společenstvím, zaměřeným na likvidaci stále ještě působících důsledků rozdělení celého kontinentu, specifickým, autonomním, na Západu i Východu Evropy nezávislým společenstvím. Středoevropské země jsou slabé, s výjimkou Polska malé státy. Ale potřeba a přání udržet spojení přes hranice zůstávají nejsilnější a nejzřejmější právě a jen zde; je tu tolik společných zájmů a bylo by hříchem nechat je ležet ladem a nerozvíjet. Střední Evropa může být motivací, impulzem k samostatnému jednání.

Nezapomínejme, že její jádro (Rakousko, Čechy, Slovensko, Polsko, Maďarsko) spolu se svou periferií (Slovinsko, severní Chorvatsko, část severní Itálie) je populačně silnější než sjednocené Německo. Je ovšem zcela jasné, že ona periferie střední Evropy nemůže být odtržena od svých států, a potud je tato kalkulace pouhou hypotézou. Snad nedojde k převratným pohybům, ale zcela určitě se dá mnohému zabránit a mnohé prosadit. Střední Evropa po roce 2000 není střední Evropou roku 1968 – zjišťujeme velké proměny. Jak daleko se dá jít, ukázali exemplárně Maďaři: mezi nimi a Rakouskem vládnou už dávno vztahy srovnatelné se vztahy mezi dvěma libovolnými západoevropskými státy. Kdyby měla střední Evropa napříště vyrůst v model, pak jen podle podnětného vzoru Vídně a Budapešti.

Budiž dovoleno uzavřít úžasné aktuálním vyznáním velkého českého Středoevropana. V roce 1931 Karel Čapek ve svém cestopise *Obrázky z Holandska* napsal: „V zemích, které někdy režimem patřily dohromady, najdete i po staletích nějaké společné duchovní známky nebo jejich stopy. Patrně ten jistý kulturní dotyk byl jen akcesoriem politického režimu; byl dán výměnou lidí a statků; byl náhodný a zevní, ale byl. Najde-li poutník v tolika a tak různých zemích emblém habsburské monarchie, zarazí se nad rozlehlostí říše, nad níž opravdu slunce nezapadalo. Čechy a Uhry, alpské země, Neapol, Flandry a Nizozemí, Latinská Amerika. Přitom ho v té praktické konfrontaci zarazí neodbytná myšlenka: byla to vlastně velká koncepce. Ti panovníci snad nebyli velcí; byli to podivíni a blázni, byrokrati a despoti, prostřední lidé nebo mazaní politikáři. Ale ani ta historická neschopnost nebo průměrnost dynastie nemůže zastřít velikost toho jistého poslání: vytvořit ze středověké Evropy jakýsi nadnárodní celek... Prostoupí-li se před vašimi očima toledský nebo utrechtský orel s orlem v Terezíně, trkne to českého člověka divnou představou, jakou to, skoboha, ti monarchové zbabrali velkou skutečnost – a velkou možnost. Nikdo z nás si nevezpomeně s pohnutím na habsburskou dynastii; ale velikost a světovost impéria, které náš národ pomohl zřídít, nás nenechává lhostejny, když potkáváme jeho stopy... Opakuji: máme v dějinách svou tradici více méně široce a víc méně vědomě pojatého politického evropanství. Snad by nám ta tradice měla co říci i dnes.

Už to jistě nebudou dynastie ani svaté římské koruny, co by z národů a států vytvářelo vyšší organizaci a světový řád; budou to skutečnosti hospodářské, bude to solidarita sociální a humánní, co dá jednou jakýsi společný režim mezkářům od Bisagry, cibulářům z polderů a nám, co jsme Češi jako polena. Nebude to žádný orel, ale něco zároveň duchovějšího i reálnějšího, co nám všem dá nějaký společný znak. Začíná se na tom už kutit; a tu nám buď povzbuzením, že, pokud nás se týče, máme už v tom jakýsi historický trénink. Můžeme říci: pusťte nás k tomu, protože my v tom už pomalu tisíc let umíme chodit... Snad je v tom tak drobet naše poslání.“

Pokusy

O oficiální vydávání knih Jana Zahradníčka

v nakladatelství Československý spisovatel ve 2. polovině 60. let

Michal Bauer

První básnickou knihou Jana Zahradníčka, o jejímž vydání v nakladatelství Československý spisovatel se v polovině 60. let uvažovalo, byl výbor nazvaný *Pozdravení slunci*. Uspořádal jej František Hrubín, jehož jméno lze považovat v dané souvislosti za nikoli neočekávané. Tento návrh byl přednesen a bez námitek přijat na ediční radě nakladatelství 6. 4. 1965. Kladně se vyslovili lektorů Josef Rumler i Josef Brukner. Rumler hodnotil výbor tak, že „velmi citlivě zachycuje trvalý vklad Zahradníčkův a na druhé straně správně pomíjí onu katolicko-rétorickou linii jeho tvorby“. Knihu „plně doporučil“ k vydání v roce 1966. Výbor ze Zahradníčkovy poezie byl navržen do *Malé edice poezie*, a to na rok 1967. Pořadatelem byl tedy František Hrubín, který měl původně též napsat doslov. Rukopis byl schválen ediční radou do výroby dne 8. 12. 1965; v zastoupení za ředitele podepsal toto schválení Jiří Fried. Jan Pilař svým podpisem věc potvrdil.

Poté však došlo ke změně, kterou vysvětluje Rumlerovo vyjádření na lektorské průvodce už ne k výboru *Pozdravení slunci*, nýbrž k novému vydání Zahradníčkovy básnické sbírky *Jeřáby*: „Návrh na vydání Zahradníčka v MEP přednesen a schválen na ediční radě 6. 4. 65 bez námitek. Původně připravil Fr. Hrubín útlý výbor, který však narazil na nesouhlas dědiců. Proto jsme se rozhodli pro vydání jediné sbírky – a to v kompletu – *Jeřábů*. Je tím uchována autentičnost autorova výběru a zároveň téměř zcela pomínuta katolicko-rétorická linie – bez jakýchkoli zásahů do autorova díla. Toto řešení vyhovuje intencím Hrubínovým, ovšem z prestižních důvodů ustoupil Hrubín od napsání doslovu, který není v tomto případě nutný.“ Kladně posudky jsou od Rumlera a Bruknera jako v prvním případě, ale také od Hrubína a Miroslava Floriana.

Bylo rozhodnuto, že sbírka bude vydána v roce 1966 v nákladu 5000 výtisků, a to podle prvního vydání z roku 1933, tedy i s básněmi *Uvězněný orel*, *Na konci května*, *V zrcadle* a *Ještě dál*, které Zahradníček vypustil při 5. vydání sbírky v roce 1937. Ty-

to básně však nakonec do vydání z 60. let zařazeny nebyly. Původní ediční poznámka zněla: „*Toto vydání významné básnické sbírky Jana Zahradníčka Jeřáby je připraveno podle prvního vydání, které vyšlo v září 1933 jako první svazek melantrišské Poezie. Pravopis je přizpůsoben dnešní normě.*“ Východiskem nového vydání *Jeřábů* se stala edice z roku 1947, v níž se čtyři zmíněné básně již nenacházejí.

Rumlerem navrhovaný náklad byl stanoven na 2000 výtisků. Rukopis byl schválen redakční radou nakladatelství do výroby 8. 12. 1965, podepsán je Jan Pilař. V průvodce rukopisu do sazby je dále uvedeno, že náklad byl snižen z původních 5000 na 3800 výtisků a že cenzornímu orgánu, tedy HSTD, byl rukopis dán 6. 7. 1966. Signální výtisk je až ze dne 9. 1. 1967, takže sbírka vyšla ve skutečnosti až v roce 1967, nikoli v roce 1966, jak je uvedeno v tiráži.

Druhou Zahradníčkovou básnickou sbírkou, kterou se podařilo ve 2. polovině 60. let vydat v nakladatelství Československý spisovatel, je kniha *Čtyři léta*. Lektory byli opět J. Rumler a J. Brukner. Výsledek lektorského řízení shrnul vedoucí redaktor Rumler dne 6. 5. 1968 takto: „*Čtyři léta* jsou Zahradníčkovy verše z let 1956–60, vzniklé na Mírově a v Leopoldově. Básník je nosil léta v paměti a po návratu je rekonstruoval. Jsou svědectvím tvůrčího úsilí v nejtragičtějších podmínkách. Shodli jsem se, že patří do výběrové řady Klubu přátel poezie – a tak je tam zařazujeme, k vydání připravené a komentované Bedřichem Fučíkem.“ Brukner, který byl odpovědným redaktorem, napsal 2. 5. 1968 následující vyjádření: „*Nemám bohužel možnost srovnání s dalším netištěným rukopisem Jana Zahradníčka »Znamení moci« a tudíž ani možnost volby, která z knih by byla vhodnější či aktuálnější pro klubové vydání. »Čtyři léta« ovšem do KPP patří i přes svou torsovitost a nehotovost. Jsou zároveň básnickou knížkou i dokumentem. Střízlivá a věcná poznámka B. Fučíka je také na místě a tak opravdu nemám co připojit k faktu, že je v pořádku, aby nový Zahradníček opět po letech vyšel právě v KPP.*“

KLUB PŘÁTEL POEZIE 1969

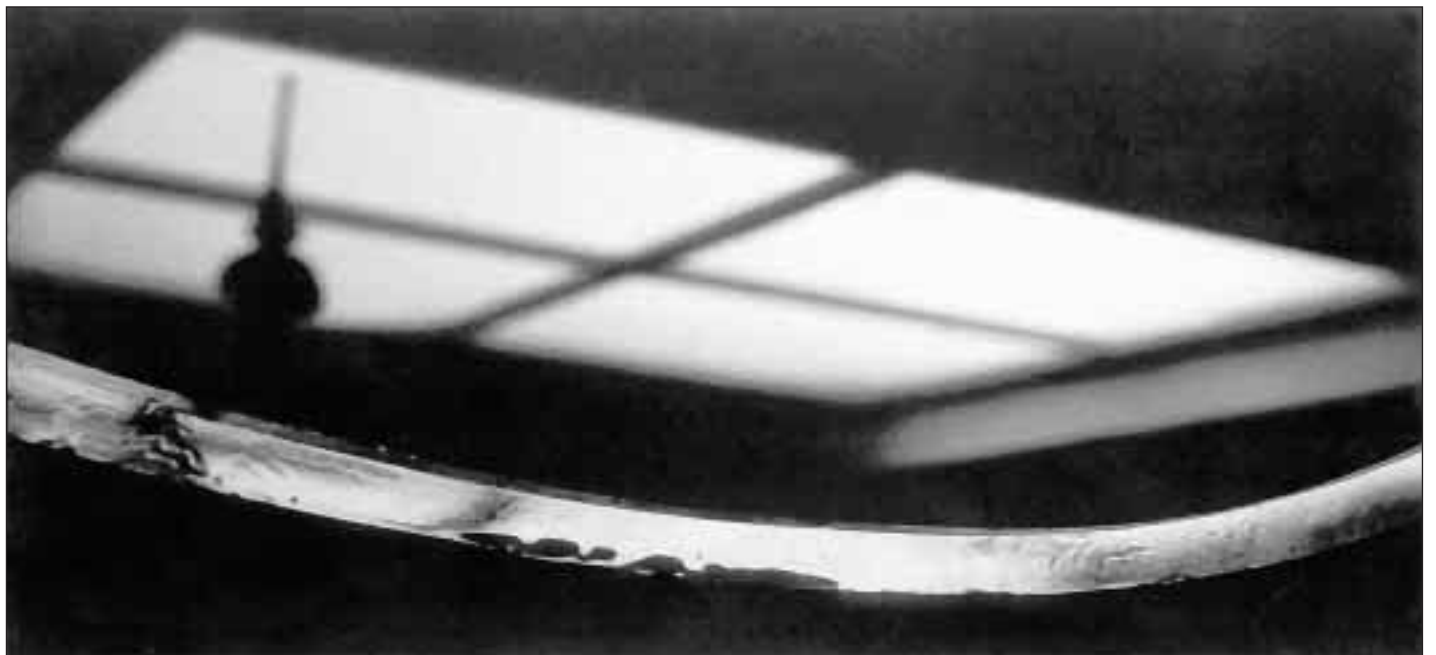
Jan Zahradníček
Čtyři léta

Rukopis byl schválen redakční radou do výroby dne 8. 5. 1968, podepsáni jsou Pilař i Fried. Signální výtisk je z 12. 6. 1969. V lektorské průvodce Rumler místo počtu výtisků v kolonce navrhovaný náklad uvedl: „*Podle počtu přihlášek.*“ Náklad nakonec činil 9000 výtisků.

Další pokusy o vydání Zahradníčkových knih nakladatelstvím Československý spisovatel ztroskotaly. Jednalo se o knize *Znamení moci*, což je naznačeno již v Bruknerově vyjádření ke sbírce *Čtyři léta*; rukopis měl být dodán do nakladatelství do 15. 5. 1968. Náklad byl navržen na 3000 výtisků a kniha měla vyjít v edici *Nová poezie*. Všechny tyto návrhy jsou psány nepochybně Rumlerovou rukou. Jiným nevydaným titulem byla kniha, která měla vyjít v roce 1971 a měla obsahovat dvě sbírky Zahradníčkových veršů z vězení: *Dům strach* a *Čtyři léta*. Mělo jít o 6. svazek souborného vydání Zahradníčkova díla, jenž měl být vydán jako první v pořadí. Rumlerovo vyjádření – byl znovu vedoucím redaktorem – znělo: „*Šestý svazek Díla Jana Zahradníčka vyjde časově první. Dům strach je tištěn poprvé, Čtyři léta jsou reedice, mimo KPP vlastně rovněž první vydání.*“ Ediční poznámku měl napsat opět Bedřich Fučík, s nímž se počítalo též pro textovou přípravu. Rukopis byl přijat redakční radou dne 25. 6. 1969, jak stojí v lektorské průvodce, náklad měl být stanoven podle průzkumu. Smlouva na vydání této knihy byla zrušena 2. 10. 1969 a místo ní patrně vznikla, či měla vzniknout, nová smlouva na svazek Zahradníčkova Díla, který měl shrnout sbírky *Pokusení smrti* a *Návrat*. Ani tento svazek však nevyšel.

Oficiální vydávání Zahradníčkových knih v Československu na dvacet let ustalo. Snaha několika redaktorů i básníků, jež je zmíněna v materiálech nakladatelství Československý spisovatel, může napomoci korigovat určité názory (třeba ty Ivana Slavíka, jak je předkládá např. ve své knize *Hory roků*) na ediční možnosti Zahradníčkových textů a zejména na zásluhy konkrétních osob na tom, že se podařilo uskutečnit vydání alespoň dvou zmíněných básnických knih i jiných veršů tohoto autora.

Ivan Horák, „Bez názvu“, fotografie

Stavitele věží

Literární život
na Moravě
1945–48

Blahoslav
Dokoupil

Ivan Horák, „Páv“, fotografie

Pro literaturu na Moravě v období mezi koncem druhé světové války a mocenským převratem v únoru 1948 jsou charakteristické především snahy o udržení vnitřně diferencovaného a decentralizovaného modelu literárního života, jak se ustálil již v době tzv. první republiky. Přes socializační a centralizační tlaky mocenského aparátu, a především ministerstva informací a osvěty, ovládaného již před únorem 1948 komunisty, se soustřeďovalo literární dění na Moravě přinejmenším do tří velkoměstských a několika venkovských středisek a ve všech větších centrech jevílo zároveň známky umělecké i názorové diferenciace. Nosnou myšlenkou období bylo hledání nového vztahu mezi kulturou regionu a centra. Tradiční regionalistické koncepce, založené na moravské svébytnosti krajové, kmenové, kulturněhistorické a folklorní, jak je v praxi reprezentovala část knižní produkce *Družstva Moravského kola spisovatelů*, v kritice jeho nakladatelský orgán *Kolo* a v literární historii např. pozdně pozitivistické přehledná práce Bedřicha Slavíka *Pisemnictví na moravském Valašsku* (1947), byly všeobecně pocítovány jako překonané. Ofenzivní ráz měly naproti tomu koncepty, které nechtěly konkurovat pražskému centru vytvářením literatury specificky moravské, nýbrž poznáním a přijetím vývojových trendů literatury evropské a světové. Tyto tendence vycházely na jedné straně z prohloubené katolické spirituality, na straně druhé z vědomí krize moderního světa a z vůle hledat nový řád prostřednictvím umění, jež by tuto krizi procítilo, vyjadřovalo a analyzovalo, a tak i překonávalo. Oba proudy měly na Moravě dosti významnou minulost. První mohl navazovat na duchovní inspirace Florianova staroříšského vydavatelského střediska a na podněty moravských katolických básníků, jejichž celonárodní význam byl mimo pochybnost (J. Deml, J. Zahradníček). Druhý se opíral o tradici předválečné avantgardy, tíhl k experimentálnímu po-

jetí umělecké tvorby a projevoval zřetelné sympatie k socialismu (v širokém smyslu toho slova).

Nejvýznamnějším střediskem literárního dění na Moravě zůstávalo **Brno**. Zde se polarita obou naznačených proudů projevila nejvýrazněji, zde byla také škála reakcí na měnící se společensko-politické ovzduší nejširší. V Brně vycházely čtyři literární časopisy, působila zde řada nakladatelství, pedagogický sbor Masarykovy univerzity dodával kulturnímu životu ve městě potřebný intelektuální potenciál, tradičně silně a plodně byly i vzájemné kontakty mezi spisovateli a jinými umělci.

Katolíti literáři, většinou členové pražsko-brněnského Sdružení katolických spisovatelů a publicistů, se soustřeďovali kolem obnoveného měsíčníku *Akord* (vycházel do února 1948 a řídil jej **Jan Zahradníček**). Vedle autorů generačně starších a těch, kteří knižně debutovali již před válkou (K. Bochořák, J. Dokulil, K. Doskočil, J. Kameník, V. Vokolek), publikovala v *Akordu* celá plejáda mladších katolických básníků, a to nikoli jen moravských (I. Diviš, E. Frynta, J. Jelen, J. Karen, F. D. Merth, L. Novák, B. Pavlok, Z. Rotrekl, I. Slavík, J. Suchý aj.; někteří z nich se ovšem později od duchovní orientace svého mládí načas nebo i natrvalo odvrátili). Hlavní důraz nicméně redakce *Akordu* kladla na kulturně-politickou publicistiku. Ta se soustřeďovala jednak na obhajobu katolických spisovatelů, jimž levice vytýkala jejich politická stanoviska za tzv. druhé republiky, jednak na kritiku socializačních tendencí poválečné doby. Snaha obhájit ideál integrálního katolicismu jako jediného možného východiska pro duchovní reformu společnosti tak postupuje publicistickými příspěvky, které v *Akordu* otiskovali zejména R. Černý, M. Dvořák, B. Fučík, T. Vodička a A. Vyskočil. Po únoru 1948 byli všichni umlčeni. Až na A. Vyskočila pocházeli z Moravy a s výjimkou Vyskočila a Fučíka jsou s Moravou spjati i svými dalšími životními osudy.

Rudolf Černý a **Miloš Dvořák** patřili k okruhu katolických intelektuálů, kteří se na konci 20. let sešli kolem časopisu *Tvar*. Později psali i do *Listů pro umění a kritiku*, po válce také do revue *Výšehrad*. Černý se v poválečné publicistice soustředil hlavně na otázky školské politiky a na vztah umění a společnosti. Dvořák v *Akordu* publikoval mj. kritickou stať *Rozjímání o dnešní poezii* (roč. 1947/48), která mapuje válečnou a poválečnou básnickou tvorbu a značně příkře hodnotí praxi básníků Skupiny 42 a veškerou poezii založenou podle něj na mechanickém zrcadlení „horizontálního plynutí“ navzájem zaměnitelných okamžiků a životních faktů; k aktuální situaci básnické tvorby se autor vyjádřil i ve statích *Básník a svět aneb postavení umělce specialisty, Ke kořenům kulturní krize*, a zvláště v polemické úvaze *Duch svobody*. **Timotheus Vodička** se polemickým článkem *Tažení proti katolickým spisovatelům* (roč. 1946/47) zastal osočených před výpady levicového tisku, v *Akordu* otiskl též teoretické stati *Autor, čtenář a kritik* a *Legenda a historie*.

Přívřzencům modernistických a post-avantgardních uměleckých směrů sloužil v Brně především měsíčník *Blok*, který věnoval pozornost nejen literatuře, ale také výtvarnému umění a v poněkud menší míře i hudbě a tanci, filmu, architektuře, bytové kultuře, urbanismu a dalším oborům (vycházel do srpna 1949). Hlavní ctižádosti šéfredaktora **Františka Kalába** a výkonného redaktora **Ludvíka Kundery** bylo obnovit válkou přerušené kontakty mezi domácím a evropským uměním a mezi různými uměleckými odvětvími: výtvarný doprovod tvořil až polovinu rozsahu jednotlivých čísel a značného prostoru se v listu dostávalo autorům spjatým s uměleckými skupinami, které sdružovaly výtvarníky i literáty (Skupina 42 měla v Brně významnou pozici v osobách I. Blatného a J. Kainara, skupina mladších surrealistů Ra byla zastoupena přímo osobou redaktora *Bloku* L. Kundery). Ze

starších básníků v *Bloku* publikovali F. Halas, V. Holan, V. Nezval nebo V. Závada, z mladší generace I. Blatný, J. Hanč, J. Hirschal, J. Kainar, J. Kolář, L. Kundera, F. Lištopad, O. Mikulášek, O. Wenzl, ale i četní další. Studie o literatuře psali pro *Blok* K. Bodlák, J. Grossman, J. Hrabák, P. Trost.

Polarita a soupeření mezi integrálně katolickou a modernistickou koncepcí umění vyniknou na pozadí tradičního moravského regionalismu, jak jej představuje především nakladatelský měsíčník *Družstva Moravského kola spisovatelů Kolo* (byl obnoven v září 1946, vycházel do listopadu 1948 a řídili jej zprvu **Jaroslav Nečas** a **František Kropáč**, později **Vladimír Stupka**, odpovědným redaktorem byl **Antonín Šrámek**). Přestože se redakce na počátku roku 1948 snažila změnit list z propagačního bulletinu ve skutečný literární časopis (po jednom dvojčísle svůj pokus vzdala), zůstávalo *Kolo* na periferii aktuálního literárního dění. Z kritiků spjatých s *Kolem* vyvíjel v období 1945–48 intenzivní činnost zejména **Vladimír Stupka**, mj. též autor eseje o „slovesné duši brněnského kraje“ *Svědectví krásy a písma* (1941). Stupka doprovodil rozsáhlými doslovy a profilovými studii řadu knih z produkce *Družstva Moravského kola spisovatelů* (M. Elpl, F. Lazecký, J. Spáčil aj.).

Mnohem ambiciózněji než *Kolo* vstupoval do dobového literárního života *List Sdružení moravských spisovatelů* (vycházel jako měsíčník do října 1948, ovšem s delší přestávkou v r. 1947). Sdružení, které jej vydávalo, vzniklo z podnětu autorů nespokojených s konzervativním a regionalistickým zaměřením *Kola* moravských spisovatelů. První ročník *Listu* redigoval **Robert Konečný** a v redakčním kruhu působili I. Blatný, Č. Jeřábek, L. Kundera a J. M. Tomeš. Druhý ročník řídil redakční kruh, v jehož čele stál **Josef Hrabák**, dalšími členy byli O. Bárta, J. Kainar, F. Tenčík, krátce také O. Audy a V. Pazourek. Z básníků v *Listu* publikovali I. Blatný, K. Bochořák, J. Dokulil, J. Kainar, L. Kundera, O. Mikulášek, z prozaiků např. O. Audy a J. John. Hlavní součástí obsahu byla však literární kritika: o poezii psali L. Kundera a R. Konečný, o próze J. Machoň, literární vědu sledoval J. Hrabák, ediční činnost R. Havel. Literárněhistorické studie v *Listu* uveřejňovali kromě redaktorů A. Grund, R. Hrdlička, P. Trost aj. Zvláštní pozornost věnovala redakce dětské literatuře: všiml si jí zejména **František Tenčík**; ten byl také členem redakce teoretického a metodického časopisu pro dětskou literaturu a její výchovné využití *Štěpnice*, který vycházel v letech 1946–52 a měl zpočátku pražskou a brněnskou redakci, od třetího ročníku pak už jen redakci brněnskou; na tom, že v Brně bylo jedno ze středisek studia a teoretického rozpracování otázek literatury pro mládež, měla značný podíl i skutečnost, že ve městě působila pobočka Výzkumného ústavu pedagogického.

Nemalý význam v době, kdy bylo třeba znovu otvírat okna do světa, měl fakt, že brněnské literární časopisy (zejména *Akord*, *Blok* a *List SMS*) zveřejňovaly ucelené bloky básnických překladů z různých evropských, ale i mimoevropských literatur. Jako překladatelé se uplatňovali především O. F. Babler, E. Frynta, J. Hauková, I. Jelínek, J. Kovtun, A. Kroupa, L. Kundera, Z. Lorenc, I. Slavík, J. Vladislav, J. Závada, V. Závada.

Brněnští spisovatelé ovšem nepublikovali jen v literárních časopisech (včetně těch, jež vycházely v Praze nebo českých regionech, např. *Doba*, *Kvart*, *Kytice*, *Mladé archy* nebo *Výšehrad*), nýbrž i v denním tisku: R. Konečný spolupracoval např. se sociálnědemokratickým *Cinem*, K. Bochořák s lidoveckou *Národní obrodou*. Zvláště komunistická *Rovnost* byla v letech 1945–48 široce otevřena literatuře a v její redakci byli zaměstnáni i čelní brněnští básníci O. Mikulášek (1945–48 vedl její kulturní rubriku a publikoval zde četné své básně) a J. Kainar (redaktorem byl jen do 1946, ale i poté v *Rovnosti* otiskoval básně a rozhlasčky). I. Blatný v *Rovnosti* uveřejňoval básně, J. Skácel básně i fejetony, J. Tomeček prózy, L. Kundera recenze básnických knížek, J. Hrabák recenze i články o literatuře.

Foto archiv Romana Erben

Roman Erben (ročník 1940), literát, výtvarný umělec, fotograf, od roku 1993 vydavatel revue *Humus*. V 60. letech se podílel na aktivitách českých surrealistů, v roce 1979 odešel z Československa do německého exilu; žije v Mnichově. V Čechách vydal knihu *Artyčoky chána Kučuma* (Torst 1995), mimo to publikoval v revue *Prostor* a v *Tvaru*. Svě výtvarné práce R. Erben naposledy prezentoval na skupinové výstavě *Přirozené známosti, která proběhla v loňském roce v Písku*.

Osm let vydáváte „revui pro psaní a čtení na míru“ – *Humus*. Jak jste se dostal k myšlence založit vlastní literární magazín?

Myslím, že to bylo na jaře v roce dvaadvadesát. Tenkrát se rozjíždělo hodně věcí kolem mne, hlavně na východě, a já měl konečně chuť vyrazit si po dvanácti letech exilu do Čech: chtěl jsem dát najevo, že ti, kteří píšou a byli donuceni emigrovat, tu stále jsou a patří k české literatuře. V Mnichově jsem se s Čechy stýkal minimálně, má čeština byla dlouhá léta v izolaci.

Zpočátku jsem chtěl dělat literární revui s nevelkým rozsahem a kapesního formátu, která by měla charakter dokumentu a doplňovala aktivitu jiných periodik v tomto směru. Šlo mi o příspěvky dobrých autorů, na české literární scéně buď neznámých, anebo jen velmi zřídka se tu objevujících, a pak také o okrajové zóny psaní. Nechtěl jsem však hledat pouze literární rarity. Po ruce jsem měl také větší kalibry, které se měly později stát jakousi páteří časopisu (mj. Ivan Diviš, Petr Král, Josef Hiršal, Bohumila Grögerová, Lubomír Martínek, Ivan Wernisch). Dále jsem nechtěl, aby člověk při čtení revue zapadal do balastu zbytečného teoretizování a aby mohl rovnou přejít k věci, tj. najít v časopise spíš ulehčení po hektickém pracovním dni a inspiraci k vlastní tvorbě. Nakonec se mi práce rozrostla do sborníku kvartového formátu, dalo by se říci básnického almanachu.

Humus je spojený s rozhodováním, které nikdo neovlivňuje. Téměř všechno, od editorské práce až po grafický design a produkci, si mohu ve svém studiu udělat sám. Není nutné podotýkat, jak nosný bývá po-

cit, který člověka přítom provází. To je ta nejlepší satisfakce za celou námahu.

V *Humusu* se nakonec objevili vedle českých autorů i autoři zahraniční, poezie a próza se tu střídají s esejí, vedle literatury najdeme i četné reprodukce výtvarných děl. Existuje nějaký prvek, který by autory revue jednotil?

I když se může zdát, že jde na první pohled o náhodně vybrané texty, jedná se po každé o výběr podřízený určitému tématu. To naznačuje jednak „motto“ na jedné z prvních stránek a jednak odpovědi na „anketu“ v závěru čísla. V prvním čísle bylo tématem „České bezcestí (kdo jsme a kam patříme)“, ve druhém „Podsvětí v literatuře (svět, polosvět, čtvrtvět a člověk v nich jako originál nebo reprodukce)“, ve třetím „Dorozumění a nedorozumění (čáry, roury, kanály)“ a ve čtvrtém „Zvíře v člověku (zvíře nezvíře)“. Pozadím či spojovacím prvkem měla být poezie. Taková, jakou obsahuje náš život často v té nejjednodušší formě, právě proto i snadno přehlédnutelné. Někdy před dvaceti třiceti lety nám stačilo k udržení vnitřního chodu pár zaklínadel ve formě úryvku textu nebo pár veršů vyloučených namátkou z přední kapsy kabátu jednoho z nás. Žilo se pomaleji. Cím víc nás tehdy omezovala společenská represe, o to snadněji narůstal tlak vnitřní vzpoury, důležitý pro kreativitu. V dnešní době se bohužel vedle nabídky individuální svobody vtrácí ze hry právě tato permanentní rozbuška individuální vzpoury. V *Humusu* se snažím tento rozměr znovu oživit.

Proč jste revui pojmenoval oním hnilobným substantivem *Humus*?

Chtěl jsem dělat revui mimoběžnou, dát vale všem vyšlapaným cestám a vyjetým kolejm. *Humus* je pohled na svět odspodu nebo také spodní, přehlížená realita. Něco, co je současně ve stavu zrodu a přitom se pořád obměňuje – živina potřebná nejen k růstu rostlin, ale nás všech. Slovo „humus“ jsem volil proto, že jako název revue zní přinejmenším neliterárně. Dráždí. Je to slovo „ujeté“, provokuje svou přizemností. Rád bych, aby *Humus* byl alternativou

k současnému trendu elegantně znějících cizích slov jako názvů periodik a vymezoval se proti předem odsouhlasené kráse slohu a všeho, co je právě v kurzu.

V jakém nákladu revue vychází? A máte zhruba přehled o tom, kdo ji čte?

Když revui rozesíláte gratis lidem, o kterých předpokládáte, že je blíž osloví, výše nákladu není důležitá. Většinou jde o lidi, kteří sami píšou nebo mají s literaturou něco společného. Sto dobře vybraných adres nahradí tisíc nahodilých zájemců. Konvenční distribuční pravidla obvykle cestu periodika ke svému příjemci zdržují: vlivem neznalosti a nezájmu mnoha knihkupců nový časopis nemá příliš šanci prosadit se na trhu. Direktní zaslání je sice dost nákladný způsob kontaktu se čtenářem, ale svého cíle dosáhnete nejrychleji. Navíc není takřka žádná remitenda. Proto náklad revue *Humus* nemusí být nikterak vysoký: pohybuje se mezi 150 až 400 výtisky. U almanachu vycházejícího jednou do roka je možné také lépe připravit dotisk, stáří na své ceně tato záležitost rozhodně netráť.

Poslední, čtvrté číslo *Humusu* vyšlo na podzim 1997. Znamená to, že revue skončila?

Není to ještě poslední tečka za celou věcí. Pro páté číslo (s podtitulem „Nomádi, migranti, kompars“) jsem připravil pár zajímavých dokumentů, které nikdo nezná. K pokračování mi však chybí čas, nehledě na to, že celá věc něco stojí. Byl jsem nucen v posledních letech investovat do jiných projektů. Možná že příští čísla revue *Humus* budou vycházet jen pro okruh zájemců, kteří si časopis předem objednájí. A třeba u toho nebudu muset být nadále jenom já sám.

Dokázal byste charakterizovat, jak vypadá německý trh s literárními časopisy?

Podle Bangerova katalogu periodik vychází v Německu každý rok asi čtyři sta různých literárních časopisů. Převážná většina z nich ovšem není v tisku dostatečně avizována a v knihkupectvích se najde jen několik z nich, pokud je tam vůbec vedou. Navíc denní tisk, televize a internet, které reagují daleko rychleji, přebírají jednu z hlavních úloh těchto periodik: recenze knih, komentáře ke kulturním a politickým událostem, fejetony a literární diskuze. Zvláště dobře si vedou v této věci nadregionální *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, *Die Zeit* a *Süddeutsche Zeitung*.

Všeobecně se dá říct, že literární periodika čtou kromě lektorů z nakladatelství především autoři sami. Potřeby vyhledávat a číst literární časopisy vytěšňuje mimoto i chronický nedostatek času. Člověk je obklopený nesmírným množstvím literárního produktu všeho druhu a začíná se literatuře instinktivně vyhýbat. Rovněž přibývající množství aktuálních informačních prospektů, zabývajících se kromě přehledů nakladatelských činností také zveřejňováním recenzí a ohlasů knih v tisku, do jisté míry literární zpravodajství nahrazuje. Tyto prospekty jsou vydávány nakladatelstvím nebo knihkupeckým sdružením a v některých prodejních bývájí automaticky přikládány k zakoupené knize.

Aktivitu autorů a čtenářů předurčuje do značné míry trh. Vzhledem k tomu je třeba posuzovat počet vydávaných časopisů a knih s rezervou. Značná část literárních revui nepřežije své počáteční období pěti nebo sedmi let. V nevyhodě jsou také periodika s nízkým nákladem a vycházející v kratších časových intervalech než jeden nebo dva měsíce. Zajistit si slušný výběr kvalitních příspěvků v tak disparátním milieu, jako je současná literární scéna, nebývá v krátkém čase jednoduchou záležitostí. Předpokládá to být neustále ve střehu a kromě znalostí a zkušeností mít také „správný nos“ na neznámé autory.

Mám-li zmínit konkrétní literární titul, je to především sborníkově řešená revue *Schreibheft für Literatur*, která má zhruba 190 stránek redukováného formátu A4, vychází dvakrát do roka nákladem 2500 výtisků už přes dvacet let. Obsahově se blíží čes-

kým revuim typu *Host*, *Prostor* nebo *Revolver Revue*. Je vyhledávaná mimo jiné i proto, že představuje často v široké škále cizí autory, v Německu buď neznámé, anebo jen málo frekventované. V předposledním, 54. čísle tu vyšlo mimo jiné několik básní Miroslava Holuba, jeho „Briefwechsel“ s Laviníí Greenlaw a esej *Poesie a věda*.

Ovšem příležitost dozvědět se něco o českých autorech v jiných literárních revuích je velmi malá. Nepomůže ani populární roční almanach *Das Gedicht*, týkající se převážně lyriky, esejů a kritiky, či *Akzente* z renomovaného mnichovského nakladatelství Carl Hanser, vycházející jako dvouměsíčník už sedmačtyřicet let. V posledních jedenácti číslech mezinárodně orientované *Neue Sirene* byli Češi, respektive Čechoslováci, zastoupeni pouze jedenkrát, a to esejí Martina M. Šimečky ze slovenského deníku *Sme*. *Torso Literatur*, *Zeitriss*, *Fliegende Blätter*, *Der Rabe*, *Edit*, či noblesnější *Literaturen* a vídeňský *Wespennest* jen potvrzují, že se u nás buď stále ještě málo překládá do němčiny, anebo naše aktuální literární scéna německé sousedy příliš nezajímá.

Oproti zvyklostem našich časopisů reagují ty německé výrazně rychleji na impulzy okolního světa a všimají si rovněž novinek ze světové literatury v nesrovnatelně širším měřítku. Snad i proto, že je po ruce velmi rozsáhlá síť překladatelů, zahrnující téměř všechny jazyky, a že existuje velká konkurence jiných literárních periodik. Výběr autorů je pak v porovnání s našimi poměry o to pestřejší. Literární časopisy slouží v Německu rovněž jako vodítko pro výběr nových knižních autorů, jejichž předchozí publicita je tu průběžně sledována lektory z mnoha nakladatelství. Zasiílat manuskripty „z ulice“ na adresy nakladatelství se většinou nevyplácí. Nejsnadnější v tomto směru je „vydávání“ per internet, tak zvaná on line-literatura. Nevalný výběr však plodí chaos, protože prezentace se tu chce téměř každý. V nepřeberném množství adres se ztrácí nakonec i smysl celé akce, totiž upozornit na sebe.

A kdybychom otázku zobecnili: jak si stojí německá literatura ve srovnání s tou českou, co se týče vydavatelských možností, prodejnosti knih, kritických reflexí a tak podobně?

V Německu vychází denně asi pět set knižních titulů a roční objem knižního obchodu dosahuje osmnácti miliard marek. Celková nabídka periodického tisku čítá na 20 000 různých časopisů, ohromný boom zažívá internet. Ovšem je třeba rozlišovat, co je literatura a co potíštěný papír, co on line-literatura a co virtuální odpad. Nakladatelství se snaží upozornovat na každou nově vyšlou knihu a vzbudit u čtenářského publika náležitý zájem. Zvláště pak, když se autor takové knihy na scéně objevuje poprvé. Vydávat knihu pod hranici 2000 výtisků se považuje v Německu za ztrátové. Dosáhne-li některý z beletristických titulů počtu 20 000 kusů, je to kvitováno jako událost. V porovnání s českými poměry vydávají němečtí nakladatelé na reklamu a public relations nesrovnatelně víc prostředků ze svého rozpočtu a také i počet a rychlost kritických reflexí je vyšší. Naše nakladatelství existují naproti tomu relativně krátkou dobu, tj. většinou se etablojí a infrastruktura v této oblasti není tak zaběhlou záležitostí jako v Německu. Přesto se tu najdou styčná místa, která svědčí o tom, že rozvíjející se marketing je u nás závislý také na literární kritice. Úlohu recenzovat knihy u nás přebírá řada literárních časopisů, které by mým obstaraly mezi předními německými periodiky, z nichž některá jsem výše jmenoval.

V případě německého knižního trhu hraje podstatnou roli televize. A nemusí se hned zatracovat každá zavedená TV-talkshow. Fundovaná literární diskuze může i pobavit, jak o tom svědčí pravidelná televizní utkání kvarteta kritiků Marcel Reich-Ranicki, Sigrid Löfflerová, Elke Heidenreichová a Helmut Karasek. Slova, která na takovém pódiu padnou, mívají obvykle účinek větší než reklama lákající k prodeji knih. Svědčí o tom také fakt, že se konečně lépe daří prodávat autory, kteří do obligát-

ního prodeje bestsellerů, rádcovských příruček a kuchařek nepatří. A aby nezůstalo jen u jediného plus, revue *Literaturen*, zabývající se literární reportáží a knižními recenzemi, kterou vydává od září roku 2000 Sigríd Löfflerová, se dokonce jako bestseller i prodává.

Snahu přiblížovat knižní produkci široké čtenářské obci mají v Německu i rozhlasové stanice, zvláště Deutschlandfunk a Radio Berlin. Zatímco internetová knihkupectví docilují v poslední době mnohamilionové ztráty díky gigantickým sumám vydávaným za reklamu, pravidelné rozhlasové relace nabízejí široký literární výběr nahliženo z nejrůznějších úhlů pohledu a inscenují častá setkání s autory. Jde většinou o velmi živé debaty zasvěcené různým literárním formám, experimentům, poezii, esejím a také dosud neuveřejněným manuskriptům. Mimo to i v Německu existují autorská čtení a literární kavárny.

Vzpomínám rád na jedno setkání s Alejandro Jodorowským, autorem knihy *Kde pták si nejlíp zapívá*. Bylo to asi před čtyřmi roky v knihkupectví Colibris, tedy v Kolibříkovi, což je příznačná paralela k názvu jeho knihy. Knihkupectví bylo plné mladých lidí, většinou studentů. Přesněji řečeno, bylo zaplněno téměř až do stropu. Mělo se předčítat z jeho právě vyšlé knihy německy. Odněkud z šerého kouta mezi regály s knihami a časopisy se vynořila poměrně postava v tričku, podobná víc cirkusovému klaunovi než slavnému scenáristovi. Alejandro neuměl německy a „čtení“ proto převzala s pýchou jeho překladatelka. Nenechal ji však dlouho předčítat a pustil se do nás španělsky. S takovým temperametem, že musely zaskočit hned dvě tlumočnice. Vyprávěl o svém mládí v Chile, o Paříži, Mexiku a carském Rusku svých předků. Tak barvitě, že na další čtení už nezbyl čas. Historiky plné obrazů, svět násilí i něhy, modliteb i delikátního řevu. K tomu pak anekdoty a jeho oči v otevřené hlavě, ze kterých se do nás ledacos zabodávalo. Jako by se v jejich pozadí znovu odvíjel film života, onen vratký náklad představ, vyložený před námi jako karty tarotu na podlaze jednoho mnichovského knihkupectví.

Přes dvacet let žijete v mnichovském exilu. Co vás přimělo k odchodu z Československa?

Z Čech mě vyhnalo hlavně dusné, skoro nedýchateľné politické klima tehdejší doby a mentalita většiny lidí. Odešel jsem poněkud opožděně, zdrželo mě tu onemocnění a následující plná invalidita, která mě pět let vyřazovala ze života. To také ovlivnilo start v cizí zemi. Ve věku čtyřiceti let nemáte zrovna moc příležitostí na vybranou. Zůstal jsem nakonec v prvním německém městě, kam jsem z Prahy dorazil a kde jsem

požádal s rodinou o azyl. Nepřál jsem si Československo už nikdy vidět. I když vnější okolnosti nakonec zkrátily mé předsevzetí na pouhých dvanáct let.

Mnichov se mi od začátku příliš nelíbil, jen jeho bezprostřední okolí nakonec způsobilo, že naše mnichovská adresa vydržela beze změny tak dlouhou dobu. Žijeme v blízkosti Hirschgarten a Nymphenburského parku, odkud je příležitost aspoň rychle z města zmizet. Jedna z věcí, které mi tu pomáhají žít co nejvíc po svém, je psaní a četba. CAD-design a fotografie zas pomáhají k zajištění existence.

V 60. letech jste se zapojil jako literát a výtvarník do aktivit československých surrealistů. Jak jste se k surrealismu dostal?

Někdy na přelomu let dvaadesát a třiadesát, po skončení studií na ČVUT v Praze, jsem nastoupil vojenskou službu v kasárnách západočeského městečka Tachov. Byla to doba zelená a větrná a stará kasárna, kde jsem se tehdy ubytoval, mi připomínala zapomenutý koncentrační tábor. Jako absolvent vojenské katedry jsem naštěstí nebyl nucen setrvat v povinné vojenské službě déle než půl roku. Využíval jsem také zvyku, že jako katedrista jsem nemusel být u všeho, a z cvičiště jsem se často vytrácel. Za to mě ovšem velení tankového pluku, ke kterému jsem patřil, potrestalo několikaměsíční službou dozorcího na „DVT“. Těžko bych takový obrat k horšímu vydržel bez dvou tehdejších kolegů, které mi přihrál osud. Byli to Jiří Fiala a Jan Justl (mladší bratr Vladimíra Justla). Díky tomu druhému jsem poznal prvního a díky tomu prvnímu jsem se pak dostal k textům Karla Hynka, Zbyňka Havlíčka, Rudolfa Altschula, Vratislava Effenbergera, Petra Krále, Stanislava Dvorského a jiných autorů stejné orientace. Dal jsem se okamžitě do přepisování a čas na „DVT“ mi začal od této chvíle ubíhat o poznání rychleji. Tak vzniklo několik samizdatových vydání sbírek textů a poezie, která mám dodnes u sebe.

Jiří Fiala znal dobře Petra Krále a jednou se mu ho podařilo do Tachova přivést. Nikdy nezapomenou na společný rozhovor o Karlu Hynkovi, který jsme jistěho odpoleadne vedli opění o kulatý „barový“ stůl v rudě vyčalouněném důstojnickém kasinu. Z „koncentráku“ se začal pomalu vyklubávat jiný svět. S Jirkou Fialou jsme si měli o čem povídat. Četl mé texty, viděl některé kresby a pár fotografií a já jsem už tehdy také tušil, jakou cestou se budu ubírat dál. Setkání s ostatními pak nedalo na sebe dlouho čekat. Potkávali jsme se nejraději náhodou, někdy ve městě v málo frekventovaných starých kavárnách, někdy na Smíchově u Effenbergerů nebo v malostran-

ském bytě Ludka Švába. Bohužel už bez Hynka, Altschula, Mizery, Heislera a Teigeho. Zato však přeplnění vizemi a nápady, které nebylo možné veřejně realizovat. Vzpomínám na noční výlety do ulic města, na dlouhé slovní hry s nic netušícími recepčními hotelů, bankovními úředníky, obchodními příručími a vrátnými z tiskáren a fabrik. Na obléhání „nebezpečných domů“, na házení vajec, olomouckých syrečků a bramborových salátů po jejich fasádách, na pózování coby sochy v ulicích a parcích. Při jedné z takových her jsme okupovali tramvaj několik stanic mezi Palackého mostem a kavárnou Union a zmátlí průvodčího tak, že zapomněl cvakat jízdenky a málem s námi pod Vyšehradem vystoupil – to byla „regula falsi“ pražského surrealismu. Bral jsem tehdy hodně věci jako legraci, která se nakonec vždycky vyplatila. Možná také i proto, že se realita tehdejšího světa tolik podobala obrazům René Magritta.

Podobně jako Petr Král, Stanislav Dvorský nebo Ivo Medek jste ze surrealistického vlaku po čase vystoupil, dnes se vaše výtvarná i literární tvorba nese spíš v imaginativním duchu. Jaké byly důvody k tomuto odbočení?

Surrealismus byl pro mne zpočátku objev, který dokázalo sotva něco v tehdejší okolní svět překonat. Nešlo o pouhý návod k přežití nebo o to, jak vyhraněné byly osobnosti mých přátel a kolik věcí nás spojovalo, byla tu také nezkrotná chuť probít se třeba i na vlastní pěst onou mrtvou zónou lhostejnosti kolem nás, jakási vnitřní revolta, která nás všechny podvědomě tříbila. Bylo v tom našem surrealismu hodně rmutu a podvratných her, týkajících se často té nejbanálnější reality. Šlo rovněž o projekty, které zůstávaly jen v našich hlavách, a o zoufalství, vyplývající z naší izolace. V tom se asi nejvíc lišila česká verze surrealismu od té salonnější, francouzské.

Co člověk příliš dlouho dělá, zajídá se a někdy je dobré právě v tom nejlepším přestat. Po určité době mi připadalo, že se pohybuji v soustředných kruzích stále kolem jednoho místa. Cesta se mně zdála být fadní. Zachtělo se mi víc toulat po světě a žít po svém. Být tak daleko, až krajina ti odpustí, jak kdysi napsal Zbyněk Havlíček. Pryč od všech ideologií, řízených akcí a členství ve skupinách. Ale také daleko od vyšlapaných cest, zavedenosti a zajištěného přísunu zakázek. „Vosí hnízdo“ pražského surrealismu jsem tedy začátkem sedmdesátých let opustil. Šlo spíše o to, změnit svou příslušnost k něčemu než postoj k okolnímu světu, a pak možná i o to, že není dobré brát se ve všem příliš vážně. Zbude v nás aspoň trochu víc místa i pro jiné.

Připravil RADIM KOPÁČ

Soft TVAR (76)

V Polsku, přesněji řečeno ve Slezsku nebo ještě přesněji v historickém protestantském Kladsku dalo o sobě výrazně vědět nové ohnisko zahraniční bohemistiky, sídlící ve Walbrzychu. Místní Filologická fakulta Státní vysoké školy odborné tam uspořádala v závěru poslední dubnové dekády dvoudenní mezinárodní vědeckou konferenci jazykozpytců a literaturozpytců s názvem „Český jazyk a literatura na sklonku 20. století“. Pro zdárné uspořádání této konference si walbrzychští bohemisté našli renomovaného partnera mezi svými kolegy z Filozofické fakulty Ostravské univerzity, kteří se stali spolupůvodci tohoto rokování; to potom celé probíhalo pod vědeckou a organizační kuratelou prof. Jiřího Svobody z Ostravy a doc. Mieczysława Balowského z Walbrzychu.

Ačkoli se tato ostravsko-walbrzychská koordinace evidentně zasloužila o vznik nové tradice bohemistického literárního života (za dva roky se takovéto mezinárodní setkání má konat znovu), z koncepčního hlediska pořadatelé záměrně a vědomě navázali na pravidelné tematické konference, které se od roku 1994 konají zásluhou prof. Dobravy Moldanové na Pedagogické fakultě v Ústí nad Labem. Právě ty vtiskly charakter i nynějšímu walbrzychskému setkání: jde o společnou konferenci literátů a lingvistů, v Ústí si vždy vytýčují konkrétní tematickou problematiku (v roce 2002 to bude dichotomie Centrum a periferie) a důraz se klade též na kontakty mezi českou a polskou bohemistikou. Přitom se nikdy nezapomíná ani na slasti kulturní: v souvislosti s Walbrzychem se opravdu sluší zmínit o literárním kabaretu Lazebník varšavský, o představení evokujícím atmosféru divadelních scén tohoto typu z časů Juliana Tuwima a dalších tvůrců polské literární satiry, tedy i z legendárních bohemských časů staropražského Montmartru.

Na konferenci se přihlásila celá řada tuženských bohemistů, jak se však již v kraji stalo zvykem, podobná setkání jakéhokoli druhu až na výjimky systematicky ignorují pražská a brněnská pracoviště (koneckonců některé naše veličiny vydaly své erbovní opusy již v šedesátých letech a po nich očividně nastala totální potopa), problematika současné literární tvorby zřejmě naprosto nezajímá nikoho z oddělení současné literatury v Akademii věd, kromě ostravských badatelů se výrazně o kvalitu konferenčního jednání zasloužili bohemisté z Českých Budějovic, Ústí nad Labem a Opavy, byly při tom i Plzeň a Hradec Králové. Nelze vyjmenovávat všechny referáty, vyzvedněme tudíž alespoň cizlivý „profesorský“ vhled do osudů knih autorů v příspěvcích A. Hamana, D. Moldanové a J. Svobody a konstatujme sime ira et studio, že největší diskuzi vyvolala vystoupení Libora Magdoně Normalizační próza Ladislava Fukse a Michala Bauera Konstany, varianty a proměny estetické normy na přelomu 40. a 50. let 20. století.

Na žádné konferenci samozřejmě nezbyvá čas pro diskuzi ke všem referátům, a proto je dobře, že všechny walbrzychské studie vyjdou v konferenčním sborníku. Kromě toho však již začal ve Walbrzychu vycházet nový časopis s názvem Bohemistika, redigovaný M. Balowským a Annou Zura a uveřejňující práce českých a polských badatelů (z jazyka i z literatury). Odcitujme odtud, tedy jaksi „odjinud“, pár příkladů z jazyka Lidových novin: dveře zvou do prostoru, nakopla dohody, vykastrovano zpravodajství, oleje mapovaly oblast, země si naordinovaly pauzu, Bratislava organizuje dusno, získat masmediální bicepsy. Naše současná tvorba masmediální bicepsy nemá, což je dobře. Ba přímo super.

VLADIMÍR NOVOTNÝ

Z výstavy Jižní Čechy – kraj a lidé, kterou můžete od 17. 5. do 9. 9. vidět v Lobkovicem paláci na Pražském hradě

Biologicko-společenské POKLESKY

Stanislav Komárek

Půvab zahrady

Už římská básníci a literáti měli tendenci zdůrazňovat „morální“ převahu venkova a zemědělství nad městem a jeho pletichami a utíkali se zhusta před nepřítelí mocných či celkovým znechucením na své statky. Zdá se obecně, že znechucení z veřejné sféry působí v zemích s okcidentální tradicí zvýšené emoční navázání na půdu a nemovitosti, byť jejich reálná potřeba a užitnost je třeba v konkrétním případě malá nebo žádná (Asie řeší toto dilema spíše odchodem do bezdomoví či do horské poustevny). Nemovitost sama o sobě je svou povahou pevná,

nehybná a zakotvující a dává jakýsi pocit jistoty. Také emoce a rozbroje, které mezi lidmi činí, jsou mnohem větší, nežli odpovídá její tržní ceně. Nemovitost, na rozdíl třeba od počítačového programu, vzniká s fyzickým, upoceným úsilím, pracně se i prodává či převádí a v běžném smyslu je ji těžko ukrást. Veliká citová vazba k chalupám a zahrádkám za minulého režimu byla výtečným indikátorem všeobecné společenské pošmournosti. Vztah k půdě a rostlinám z ní vzházejícím je něco, co daleko přesahuje zemědělskou užitnost, a okrasné zahradnictví a pěstování pokojových rostlin patří k člověku stejně nedílně jako neolitické rituály obnovy vegetace

a plodnosti. Svět fysis je svým řádem jakýmsi způsobem uklidňující, růst a vzházení odněkud někam vedou a činí dojem smysluplnosti, byť cyklické. Kladou také určité nároky na čas a trpělivost a tyto procesy lze sice přirychlovat ve stylu rychlení hyacintů či salátů, ale jen k jisté hranici – je snazší zničit celý svět nežli vypěstovat za den jablono. Staří autoři, např. Vergilius ve svých Georgikách, často zdůrazňovali, že země je spolehlivá, poctivá či spravedlivá. Co se do ní zasadí, to z ní vyroste. Sledovat klíčové špenátu je balzám na duši oproti poslouchání intelektuálních či masmediálních zvěstí, které nemají zhusťasť oporu v ničem a nejsou odpovědné ničemu, ani sobě samým. Je neobyčejně osvěžující si uvědomit a ohmatat, že je i něco jiného „skutečného“ a směřodatného než internet a jeho svět systemizovaných pomyslů. Jak krvavě skutečný byl proti němu i svět tlachů na římském fóru, před nimiž Vergilius utíkal! Zahrada neumožňuje tuneláže a virtuální čarování, svébytně si bují, jen lehce usměřována. Jakýmsi způsobem mne odráží a zároveň o mne nedbá. Ve své přízemnosti, zemitosti a fyzičnosti je dobrou hradbou před nekontrolovaným běsněním ducha. Proto ji mám rád.

Po práci legraci

(kapesní antologie
privátního humoru)

Smích? Přejde...

V rychlokursu pomocných věd historických nám kladli na srdce, abychom ulehčovali dějepisným syntetikům práci tím, že budeme mapovat osobnosti menšího, řekněme regionálního významu, které však též tvoří duchovní podloží doby. Činím tak připomenutím svého někdejšího středoškolského profesora – s vědomím, že tím zároveň symbolicky vzdávám hold všem dalším světečným humoristům, nedělním komikům, amatérským obveselovatelům, ochotníkům, samoukům, vtipálkům, kolíčkům, čípkům a jiným zabíjákům depresivních nálad.

Onen muž funěsovské mluvy i postavy („Hrbení je jediný luxus, který jsem si v životě dovolil“), dnes již na penzi, vyučoval biologii. Každou hodinu nás zásoboval anekdotami a průpovědkami, učivo upevňoval důmyslnými mnemotechnickými konstrukcemi, jeho pedagogické metody vůbec čerpaly ponejvíce z odkazu Járy (da) Cimrmana. Spolehlivě jste ho mohli rozružit oslovením „soudruhu profesore“; to pak po vás mrštil polystyrenovou dlažební kostkou, kterou míval pro takové případy uschovánu v katedře. Historicky první věta, kterou jsme od něho slyšeli, byla hádanka: „Víte, proč vyhynuli draci? Protože se živili pannama.“ Dodnes si dívky jeho mnemotechnikám pamatují, že pohlavní buňka se latinsky řekne *gameta* (Když v bordelu se zametá, je všude samá gameta) a zvláštní druh nervového spoje *synapse* (spílá otec homosexuálnímu svůdci: *Zkazil jsi mi syna, pse!*). Mimo jiné nás také naučil, jak si zpestit četbu denního tisku – představte si obrázek kopulující dvojice a přiřazujte k němu dle libosti novinové titulků.

Když jsem nedávno tohoto váženého muže navštívil a chtěl si přímo u pramene oživit některé pověstné vtipky, vytasil se pedagog ve výslužbě s několika objemnými sešity, kde měl pečlivě zaevidované, rozříděné a očíslované anekdoty, citáty, rébusy, hříčky. I když se ukázalo, že jeho přivalové vlny humoru, v největšího řehotu ještě umocňované suchým podotknutím: „Smích? Přejde...“, nebyly tak živelně improvizované, jak se tehdy zdálo, přesto mě páně profesorovo anekdotarium potěšilo. Jednak svým objemem představuje slušnou humoristickou latinu (půvabná je strohost zápisů, ponechávající omáčku na vypravěči) a svým rozsahem – léta 1969 až 2000 – mapuje pohnutou cestu našeho národa druhou půlí 20. století. Jestlipak je pro mladší ročníky, nedotknuté mj. fenoménem pracovních sobot, toto žertování ještě vůbec srozumitelné? „Co uvidíš, když se ohne Španěl? Španělského ptáčka. Když se ohne Rus? Ruská vejce. Když se ohne Husák? Čtyři volné soboty v prdeli.“

Ačkoli většinu anekdot, které jsem z kantorovy vtipníku pro abonenty *Tvaru* opsal, už každý určitě někdy slyšel (a třeba i od profesionálních stachanovců humoru), patří podle mého ony precizní rukopisné sešitky do privátní kultury, neboť jejich jedinečnost tkví ve výběru, osobitěm uspořádání a též v účelu použití.

Jakeš se máš? Jakeš takeš.

JAN NEJEDLÝ

Rébusy:

/nanosekunda/

/čtyři lupiči/

/viskozimetr/

Muži zákona:

Dva cestující ve vlaku. „Budeme si povídat vtipy. Znáš jeden pěkný, politický.“ – „Musím vás upozornit, že já jsem u SNB.“ – „To nevadí. Já to budu říkat pomalu, a když bude třeba, tak ho zopakuju.“

Na VB dostanou nový psací stroj. Stojí okolo něho – kdo zahájí psaní? „Zavolejte náčelníka!“ Náčelník přijde a slavnostně přestříhne pásku.

SNB přivedou psa ke zvěrolékaři. Prosí o vyšetření, zda nemá dvě přirození. Lékař se diví, podívá se – má přece jen jedno. „Jak jste na to přišli?“ „No, když někam přijdeme, tak hned každé říká: Hele, to je ten pes s těma dvěma čurákama!“

Víte, že se na Slapech utopili dva SNB? Koupili si hausbót a chtěli si vykopat sklep.

Proč nosí policisté obušek? Aby se mohli bránit, kdyby je napadla nějaká myšlenka.

Noc, park, hlídka, z křoví koukají nohy. „Co tam děláte?“ „Souložím.“ „Sto korun pokuty, to se nesmí!“ Ozve se hlas: „Ty, Hanko, půjč mi padesátku...“ „Jo, vy tam jste dva? Tak to bude za dvě stě!“

Stojí policista v paneláku a křičí: „Pocem, pojď dolů!“ „Co to děláte?“ ptá se domovník. „Ale, přivolávám výtah.“

Politické školení:

Nebyli prověřeni:
Ředkvička – je červená jen navrch, uvnitř je bílá.

Rajče – je sice červené navrch i uvnitř, ale červená až po srpnu.

Hrách – téměř již prošel, pak se ale zjistilo, že ruší na schůzích.

Prdel – je rozpolcená, se stranickým tiskem se seznamuje jen útržkovitě, nepravdělně a ještě pod tlakem pravice.

Dotaz na ideologické oddělení ÚV: „Může stranice souložit s nestraníkem?“ „Může. Ale musí si ho tam zavést sama, aby byla zachována vedoucí úloha strany.“

Už se neříká „do prdele“, ale „leninskou cestou“.

Jde maminka s děckem do kina na *Sněhurku a sedm trpaslíků*. Promítají žurnál – okresní konference strany – dítě se táže: „Maminko, to už jsou ti trpaslíci?“ „Ale ne, mlč!“ Krajská konference – dítě zase: „Maminko, to už jsou ti trpajzlíci?“ „Ale ne – mlč proboha!“ Zasedání ÚV – dítě: „Maminko, to už jsou ti trpaslíci?“ Otočí se pán zepředu: „Prosím vás, pani, vysvětlíte mu už konečně rozdíl mezi trpaslíkem a tajtrlíkem!“

Co je to obušek? Vulkanizovaný komunistický manifest.

Sovětská armáda má dva druhy vojáku: Válečníky – ti se válejí u nás. Bojovníky – ti se bojí na čínské hranici.

Jak se říká těm nákupním taškám na kolečkách? RVHP (Ráno Vyjedeš – Hovno Přivezeš).

Krmí strejc králíky. Říká jim: „Tak tady jsem vám přinesl, soudruzi, seno, tobě, soudruhu, dám dneska mrkev...“ Druhý den zase: „Tak dneska jsem vám přinesl, soudruzi, tvrdý chleba na zoubky, tobě dám dnes, soudruhu, rohlík...“ Soused ho poslouchá a nakonec se zeptá, co blbne. „To já si je tak připravuju, aby mi jich nebylo líto, až je budu zabíjet.“

Bude nová stokoruna. Jak bude vypadat?

Jedna strana: Štrougal s Vondráčkovou v jeteli.

Druhá: Husák s pětiletkou v prdeli.

Kdo ohlásil první Brežněvovu smrt? Stanice Praha – už ráno v 5 hodin hlásila: „Moskva minus jeden“.

Za výlohou v řeznictví:

Za 1. republiky – vlevo vepřové, vpravo hovězí, uprostřed telecí a skopové.

Za války – vlevo vepřové, vpravo hovězí, uprostřed asparágus.

Za socialismu – vlevo asparágus, vpravo asparágus, uprostřed „Soutěžíme o titul brigáda socialistické práce“.

Od března budeme bez prezidenta! Na tu paseku stačí hajný.

Budou povinné výtěry všech občanů! Naše ekonomika je totiž v prdeli, ale neví se, ve které.

Čs. občané mají mnoho společného s elektřinou: do práce chodí s odporem, na plat čekají s napětím a na vedení nesmí šáhnout.

Znak státních podniků: ženský prs bez bradavky. Bude na co makat, ale nebude co do huby!

Reagan projevil úmysl vstoupit do RVHP. Gorbačov volá Husákov: „Uživíte ještě jednu velmoc?“

Čím se liší přestavba od Vltavy? Ničím. Obojí tiše plyne kolem ÚV KSČ.

Kdo je nejpříjemnější člověk? Jakeš. Vypadá jako blbec. Mluví jako blbec. Je blbec.

Dva dědové: „Tak jsem slyšel, do pěti let má být u nás komunismus.“ „Mně to nevadí, já mám rakovinu.“

Dvě škrkavky se vysoukaly ven z těla. Dcera: „Mami, co je to krásné, modré?“

Matka: „To je obloha, drahoušku.“ „A to krásné, voňavé, zelené?“

„To je tráva, drahoušku.“ „A to krásné, kulaté, zlaté?“

„To je sluníčko.“ „A proč my, mámo, když je všude tak krásné, žijeme v prdeli?“

„Protože to je naše vlast, drahoušku.“

O lásce:

Píše manžel z Karlových Var manželce: „Milá Aničko, posli mi ihned 500,- Kč, chtějí mi to tu prodloužit.“ Záhy dostane odpověď: „Posílám Ti 1000,- Kč a popros je, ať Ti to taky zpevní.“

Co by se stalo, kdyby vyhynuly ženy? Dva tři roky to vydržíme a pak si ochočíme jiné zvíře.

Gorila v zoo. Samice. Je neklidná. Potřebuje sex. Kdo by s ní šel? Řekneme Pepovi, co kydá hnůj; to je takový prostáček – a když mu za to dáme nějakou tu korunu... „Pepo, nechtěl by ses za 500 korun vyspat

s naší gorilou?“ „Ale jo, jenom mám tři podmínky: neľibat, ne celou noc – a ty peníze vám dám až po prvním!“

Jakou výhodu má těhotná žena, když šlápe na hrábě? Nepraští ji do čela.

Stojí dáma na refýži a tu přijde pán, postaví se k ní a kouká jí za výstřih. Dáma pojede, pán za ní a zase kouká. Když se to opakuje po několikáté, povídá paní: „Co mi furt koukáte za blůzu? Jestli toho nenecháte, dám vám jednu do huby!“ – „A co uděláme s tou druhou, milostpaní?“

Rozdíl mezi Pannou Marií a socialistickou ženou? Žádný. Obě děti v jeslích, doma chlív a na hřích ani pomyslení.

Pomůže kořen žen-šen pro zvýšení potence muže? Ano, ale musí se dobře přivázat.

Četníci udělali štáru u Jožina a našli u něj přístroj na pálení slivovice. „Jožine, ty páliš slivovici!“ „Ne.“ „Ale přístroj máš – tak zaplatíš 500 korun pokuty.“ Jožin dává 1000 korun. „Co blbneš?“ „No, dávám 500 korun za pálení slivovice a 500 za znásilnění.“ „Tys někoho znásilnil?“ „Ne, ale přístroj mám!“

Lolobrigida reportérům: „Začala jsem od píky.“ „Skutečně?“

Telefonuje pán do nočního podniku. „Můžete mi poslat slečnu?“ „Ano, jakou chcete – černou, blond, kaštanovou...“ „To je mi jedno – jsem slepý.“ „Tak stíhlu, silnější, baculatou...“ „Je mi jedno – nemám ruce.“ „Tak snad kdybyste si přišel sám vybrat.“ „Nemohu, nemám nohy.“ Šok. „A máte vůbec...“ „Čím myslíte, že jsem vytvořil číslo?“

Apendix

Novicka v klášteře odhání holuby: „Jděte do prdele, holubi. Jděte do prdele!“ Přichází abatyše: „Ale, sestro, to přece nejde, jsme v klášteře! To se dělá takhle: kšá, kšá, kšá! No, vidíte – a už jsou v prdeli!“

Park v Anglii, na lavičce pán cvičí – dělá kliky. Okolo kráčí starý lord a poklepe pánovi na rameno: „Promiňte, že ruším, ale vy jste si asi nevšiml, že ta dáma již odešla.“

Soudružka učitelka zjišťuje od dětí informace o rodičích: „Co dělá tatínek?“ „Tatví ocel.“ „A babička?“ „Ta ví hovno.“

Přiletí na Zem Martani. Je noc, přistanou u osvětlené benzinové pumpy, jejíž správce si někam odskočil. Jeden Martan vystoupí a jde k pumpě. „Dobrý den, pane Normál, my jsme z Marsu a rádi bychom s váma mluvili.“ Nic. Přejde vedle. „Dobrý den, pane Speciál, já jsem přiletěl z Marsu. Mohl bych s vámi promluvit?“ Nic. Přejde vedle. „Dobrý večer, pane Super...“ Vráť se do lodi. „Tak co?“ ptají se kolegové. „No, nic. Vypadají jako my, komunikovat s námi nechtějí, ale teda ty jejich penisy – považte: třikrát omotané kolem těla a ještě zastrčené do ucha!“

Jak se v ruštině stupňuje slovo „teplý“? Tóplyj, očej tóplyj, maxim gorkij.

Jak se řekne rusky Pes Filipes? Sabaka Filisabaka.

Soudružka učitelka učí abecedu. Žáci mají říct na každé písmeno příklad. Horlivě se hlásí Toniček – ale je to známý sprostáček, soudružka učitelka ho nechce vyvolat. Až přijde k „J“. Říká si, že z toho nemůže být nic sprostého – vyvolá tedy Pepička: „Prosím, jezevec, ale s takovymhle čurákem!“

Co je to? Klaus to má krátké, Clinton to má delší, Schwarzenegger to má nejdelší, Madonna to nemá, papež to nepoužívá...? (Příjmení)

iniciálky

Tvorba
nezavedených
autorů

David Růžička

Lodivod

troubím
už z dálky troubím
dovolávám se
svého práva
a ty mi otvíráš
docela pomalu otvíráš
svůj hluboký gdaňský přístav
do něhož vplouvám
a spouštím kotvy
a skřípu
o molo skřípu
motory
vypínám

Ponejprv psaníčko

poslané tajně však s obsahem
zřejmým
(dneska v rokli, přijďte přesně)
pak ona chvíle
vyprošeného obnažení mladých prsů
a taktak rašícího pohlaví,
s dívčími úšklebky
a s chlapsky zkušnými
posudky vnaďů,
kořeněnými večerním mystériem
pod peřinou...

Pohlednice

pán v letech
otvírá svou kavárničku
v rukou koště
ještě dometá
s košíkem bílého
pečiva –
ráno stoupá
jak pára nad hrncem
docházejí peníze
musíme balit
než pro nás přijdou

Touhy

po čem má milá touží?
po malém domku
na kopci s výhledem
rozhledem do kraje
a třeba rovném
jak stůl
však bez lesku
jehož hrana
na horizontu hoří
jak valí se na tebe mraky širým nebem

Duben

s příchodem jara
vlhne zem po dešti
zas větrem osychá
a opět vlhne
tak jako má milá
když lehám a vstávám
do ejchuchu pelechu
a z pelechu ven –

obě jen loudí
semeno na klíčení

...

odcházíš – – –
nastrojena
do lehoučkého kabátku
políbíš vkusně
dvě tváře v montérkách
a už tvůj polibek
unáší dým
z dubnového
ohníčku –
zahrada souseď
hrají na slepou – – –

...

Mám dvě larvy očí
jimiž zkoumám vaše pohlaví

a luštím tak možnost
podrazu či přírazu

Mám zmijsi jazyka
již drže za zuby

občasně podlévám medem
a podle cukruji moučkou

Nemám však patent
cokoli jakkoli –

Nemám však patent
natož pak –

Krajina stažena roletou
do husté mlhy
škraloupu mléka:

přede mnou děvče
příznačné znamení

široko daleko žádného bijce
Už zase kroutím si knír –

...

Žádej po mně upřímně a vytrvale
naprostou bdělost.
A když přece jen strpím sobě
chvilkovou lebedu
na hladině konejšivého spokojena,
v tu ránu zvedni svůj orkán
a rozbouři vody vlnami obludnými,
bych zalapal po dechu,
a už stažen do hlubin,
buď utonul, anebo odrazil se od dna.

Září

dojídali
dopíjeli

při zívnutí
dlaň před ústa –

podolí v bytech
svědčilo jejich únavě

a také srpen
už si řekl

o příští rok

Drobné radosti

leželi jsme na zádech v ústech stébka trávy

a mlčky žasli nad prudkým svahem
protějščího kopce:

dole pod námi
v údolí se pásli koně

mírní ale tvrdohlaví jako povaha mé
matky –

oblaka plula

napiš mi o tom prosím ještě někdy

Nedělní mše

u zdi kostela

zamkl pan farář
dveře svého automobilu

a s aktovkou v ruce
mizí uvnitř sv. Ludmily –

pokynutím hlavy
zdraví se mlčky s příchozími

a ti sedají si do lavic
rozhlíží se kolem

a šeptají –

do oken
opírá se měďák slunce

měna podzimu

a nad údolím
vznášejí se drobné křížky havranů

nesmělé podpisy
v návštěvní knize

Ráno

v dřevěné polici

na kruhu točená karafa z hlíny

karafa z hlíny
z hrnčířské dílny

a ranní světlo

a myšlenka na tebe jak přivíráš dveře

a odjíždíš kamsi do Lysé

snad do školy
snad za kšeftem

a v kabele s sebou máš

Magorův Ochranný dohled

...

Nejpodivnější
na tom všem bylo
že slunce nezapadalo
někde daleko na obloze
ve vesmíru
ale kousíček ode mne
téměř na dosah ruky
a že to vlastně nebylo
vůbec žádné slunce
ale bronzově zlatý kotouč
nevelkého rozměru –

A jak byl vyleštěn!

Dávno

a světlo dopadalo
a třítřilo se
o dno pravěkého moře
přelévajícího se
nad vlčími máky
až k utajeným horám

Leden

miláčku nespi
kohoutci kokrhají
pes kňučí u boudy
měl bys ho pustit
pojd':

postavím na kávu obléknem si kabát

a půjdeme před dům
pomluvit slunce

chladné a vzdálené
mrtvé a naruby

lednové slunce!

poslouchej:

louskám ti ořechy budeme jíst

Před sv. Františkem

probouzím se
a jako chlad mnou prostupuje zklamání:

ze sněhu který přes noc slezl

z básně kterou jsem přes noc napsal

z matky že se mi o ní
zase jen zdálo –

ale o mrtvých
chtěl bych dnes dobře

Františku:

zatančí a zazpívej

prostoduchou píseň
fistulí mi vyzpívej

ať nemusím tě dlaní pěstí tlouct

Průvan

prstem mi ukazuješ
křivky dějin

prstem mi ukazuješ

věci minulé
i příští

naš dech je hnán prostorem

a v našich uších sílí nápor
hučícího větru:

často se ptám
zvlášť když tak rád slídíš po „skutečnosti“

jak v tobě rozmělním tvého otce

jak v sobě rozmělním
předcedím tvoji matku

a jak to vše vydýchám kapřími ústy

do tohoto okna
zde v tomto pokoji

pokoji pobledlém
po přetažených nocích:

růže před domem
čekají dešť

a holubi v okně
vrkají smutně našim stokilovým duším

Zátíší

znovu se sunu brázdami postele:

jako k rodnému gruntu
k tvému studenému zadku zpátky se
navracím

má hlízo!
zaoraná

Noci

jsi moje studna
i stoka moje

v každodenních blbostech

i v občasných světlých chvílce
kterou mívám

odrážím se v tobě
jako v zrcadle

teprve skrz tebe
takto dopovězen

teprve skrz tebe takto
spínačem sepnut ve svém obvodu

ve vlákně žárovky

jevím se celý

Petr Pazdera

Přízvy

Bělehradská

Strašidlo obcházelo školu. Jmenovalo se Kuruc. Cikán, partyzán mezi cikány, ten nejnebezpečnější ze všech. Nosil britvu a její pomocí si vynucoval tributy. Korunky. Kolik zrovna měl kdo v kapse. Libor musel vytáhnout opasek z kalhot a věnovat mu ho. A Uhranuta jednou zatáhl do průjezdu na Bělehradské. Průjezd vedl na dvůr, na němž stála dílna na polystyren. Nejružnější odřezky si nanosili s kamarády ve velkých pytlích domů... to byl materiál! Nově se objevivší produkt civilizace, celý bílý jako sníh. Kuruc Uhranuta zkásnul, přišel o celých sedm korun, ale když je britva pod krkem, dal by mu i sedmkrát sedmdesát. Kurucovi to bylo málo. „Tak se svlíkni,“ poručil. V Uhranutovi se vše nahrnulo, slzy do očí, vztek do hlavy, síla do nohou: vytrhl se cigošovi a vrhl se ke vratům. Vyběhl na ulici. Běžel domů, ani se neohlížel, zda je pronásledován.

Doma byla ještě pohoda, ještě žila babička, ještě tam trval starý svět, ještě bylo trvání. Babička pekla rebarborový koláč. Na tu scénu v průjezdu se dalo pozapomenout.

Bělehradskou jednou jel nákladák s prasaty. A jedno to prase vypadlo. Ulice se naplnila kvikotem. Kvikot prolul vším. Lidským masem, zbožím v obchodech, zastavující se tramvají. Chlapi vyskočili z auta a přidali se ještě dělníci z polystyrenové dílny, a naháněli zvíře, povalovali. Korida se dávala na Bělehradské. Kruh se zužoval. Prasátko mělo krvavý čenich, jak si dalo při pádu z korby do nosu. Možná že vyskočilo samo, protože tušilo, že je deportují na Zvonářku, do fabriky na maso. Rezníci z auta šli celým tělem, ostatní se nechtěli zaprasit, tak do tvora jen kopal. Až ho dostali. Nasralo je. Ještě pár kopanců, ať se uklidní, ať si dá pokoj. A žádný hlouposti, zpátky ke kolektivu.

Uhranut spěchal ze školy. V ulici, co křičí Bělehradskou, se špatně rozhlédl a porazilo ho auto. Tázal se od té události ještě mnohokrát sám sebe, proč z místa nehody chtěl hned utéct, jako by šlo o místo zločinu. Cítil nevysvětlitelnou vinu, vyděšen, sám se mohl stát obětí, a ještě utíkal jak zločinec. (Teď, když jede tou ulicí vzhůru na Mírák, vždycky přibrzdí. Co kdyby si vběhl sám sobě pod kola.) Kolemjdoucí ho lapili jak zvíře. Pozoroval pak svět z okna automobilu, pozoroval spolužáky i neznámé kol vozu plující. Odváželi ho do nemocnice. Zaskočila ho vlastní rozpacitost, kterou všichni považovali za zpupnost, usmíval se, protože nevěděl, co si počít... Ale tohle, právě tohle považovali za výsměch.

Večer mu matka řekla, aby se pomodlil, když se mu nic nestalo, pekelně ho brněly ruce, jinak nic. Co to je, pomodlit se? Jak se to dělá? Jen na Vánoce se u nich doma něco takového dělalo. Přestože ho po smrti babičky dali zapsat do náboženství.

Bělehradská se pak stáčí v grandiózní zatáčce dolů do Nuslí. Museli tam udělat zastávku, aby to tramvajáci nepřepískli a nevykotili se. Zkrátka dolů bylo o zastávku víc než nahoru. A tam někde bydlel spolužák Fanny, ten, co snil o tom, že vyhodí do povětří Nuselský most, spřádal své plány, kudy chodil... Nebo aspoň zamořít metro sirovočím! To by byla paráda. Spolužák, co trávil vikendy v zatemněné koupelně a samizdatově rozmnožoval pornografii, co kulčil chlapce o přestávkách, to znamená prohrál je v rozkroku. Za tím účelem se s Liborem přihlásil na judo, aby měl převahu, neboť jinak byl vzrůstu spíš menšího. Oběti judistů si pak mazaly paže octanovou masťou. A Fanny měl ségru, co užívala antikoncep-

ci; tajemné kulaté plato s barevnými pilulemi ukazoval – jako při pozdvihování svátosti oltářní – těm, co přišli k němu na mejdan.

Pouštěla se ABBA, Sugar baby love a Žotem... Uhranut se opil tak, že musel nasažit nohu na tramvajovou kolej, aby nezabloudiv, aby dojel. Ale nešel domů, aby to na něm rodiče nepoznali. Šel na tenis, zíral na bílé čáry na červené ploše a střízlivěl, až se lajny srovnaly. Pak si koupil eskymo a kráčel přes nádraží Střed. Vždycky procházel nádražím, když mohl. Připomínalo mu cizí světy, ale spoň možnost prchnout z tohoto zacykleného města, od Fannyho a Libora, s nimiž tvořil „špatné jádro třídy“, z toho kolování o přestávkách a kolování školním rokem. Koloběhu mezi rodiči, Urputem a Umanutem, školou, případně skautem a náboženstvím. Vše mu bylo cizí, měnil role – střídal klece.

Libor dobře fabuloval. Lakoval Uhranuta, že Zdeňka, spolužačka, se se svou partou chystá připoutat ho nahého v chodbě věšňáckého podzemí a tam ho blíže neurčným způsobem nějak sexuálně zneužívat. To Fanny byl daleko věcnější. Poslal kolekci pornofotek Uhranutovi, ale tak, aby je našli jeho rodiče. Anebo pomazal jejich klíky vejcem, anebo strčil na okénko od záchodu lahvičku produkující sirovočím... máma se divila, jak stříbrné přibory najednou zčernaly. Fanny měl zvláštní záliby. Když odpoledne neměl co dělat, vzal plechovku s barvou a psal Uhranutovo příjmení po domech a po popelnicích a k tomu přimalovával vystřikující penisy. Byly dobře vidět z tramvaje, když se jelo Bělehradskou do Nuslí. Od té doby Uhranut neměl rád své cizokrajné příjmení. Až o mnoho a mnoho let později, když Uhranutův bratr šel do politiky, dalo se zase tohle jméno vidat na veřejných plochách. Uhranut se nota bene časem dozvěděl, že je to cizí peří, že neoznačuje jejich rod, jelikož se kdysi, v Americe, rodiče otcovi přejmenovali. A taky se dozvěděl, že Fanny se brzy po absolvování základní školy předávkou anebo přímo spáchal sebevraždu. A Libor, ten zase hned po devícté emigroval.

Bělehradská pokračovala dál. U Nuselských schodů další zastávka. Představy Uhranutovi vyvstávaly u kapličky umístěné jakoby v mezaninu těch schodů. Tam se prý udal mord, tou dobou neobvyklá věc.

A pak za viaduktem přišly Nusle, čtvrt proletářštější a cikánštější. Uhranut měl své zkušenosti s Kurucem a jednou mu cikáni ukradli koloběžku, tak se trochu bál, dokud nevyrost, do těch končin, do Grébovky anebo na Synkáč. Tam bylo dost černejch. V Nuslích však pracovala Uhranutova matka. V *oúnu* na Táborský v přízemí měla svou ordinaci. Seděla tam v bílém pláští, dost vypasovaném na jejím těle, na otáčecí židli a léčila gadže i cigány. Tam v ordinaci byla svou paní, ale pak, po službě, se vracela na Tylák a vlekla nákupy, flákotu od řezníka z Nuslí a pytle brambor. A doma vařila a vytírala. A tak to šlo dokola.

Syn ji potkal, když se vracel ze školy. Ještě na Bělehradské mu sdělila, že babička umřela.

Toto je, ve vší stručnosti, krajina jeho dětství, Bělehradská od Demínky po náměstí bratří Synků, od Tyláku k Nuslím.

Pionýr bezmyšlenkovitých jízd

Koupil si rychlopal a namontoval ho, vyzkoušel v kopcích, připadal si jak závod-

ník, lesem vzhůru a pak horem pádem dolů potokem, pro benzin k Pepovi, do nádržky, kterou správný jezdec svírá mezi kolena, dal mu tři litry, tak zase po loukách nepožatou travou. Jednou vjel do díry a přelítl přes řídká, ohnul vidlici; tak do dílny, rozebrat a narovnat šavle. A jindy zas *půlil* motor, protože vyskakovala trojka, vize bezstarostné jízdy stála za ty starosti. Maminka mu koupila helmu, protože si taky dělala starosti. Tajil před ní rány na předloktí, jak vjel do příkopu, když závodili silnicí, jeli s partou na koupák. Dolů do údolí jezdili na zábavu, za holkama, oslnil je půl druhým koněm výkonu motoru z Považské Bystrice.

Jezdil taky sám, dlouho do podzimka. Tráva již hnědá. Žlutá jablka ještě visela na černých kmenech lemujících asfaltku. Oddal se jízdě. Měl silniční obutí. Ještě se projet, než se pojedje z chaty do Prahy a on ohně svůj hřbet nad učením, neboť začal navštěvovat střední školu. Plamínky blikaly na hřbitově, byl svátek Dušiček. Jel z kopce na trojku, co to dalo. Nemyslel. Předjížděl autobus. Pak rovinka podél fotbalového hřiště, pak zrcadlo... tam někde v té zatáčce, v té šikaně vytrásl Uhranut duši. Pionýr bezmyšlenkovitých jízd.

Urput a Umanut

Bratr Umanut posrkal čaj u svého dlouhého psacího stolu, polepeného tapetou imitující mahagon. Ostré světlo plechové lampičky, osvěčující dlouhou bradu, činilo z jeho obličej masku; pil čaj a popotahoval svým trychtýřovitým nosem, celý pokoj měl, sedě za pultem, pod kontrolou. Zejména bratra Uhranuta. O večerech dlouho pouštěl magnetofon B4 s písničkami Semaforu a Uhranut usínal za rozverně písne Jitky Molavcové.

Uhranut prožíval těžce své dospívání. Prožíval je jako intenzivní stárnutí. Bylo mu křísno, zdálo se mu, že vše je ztraceno, a ten pocit se mu pak ještě několikrát za život vrátil. Přál si nějak oživit ztracenou minulost, pochopit ji, podržet ji, osvojit si ji. Kus té minulosti, velký její kus byl spojen s Urputem a Umanutem... Zkusil nadhodit večer Umanutovi, když se ukládali ke spánku: „Pamatuješ, jak jsme si dávali do postele ledíky?“ Byl to takový žert. Lehneš si do postele, teplé a suché, a najednou pocítíš jiné místo, pátou kolonu, bod mrazu a vlhka. Jako by ses spálil. Vyskočíš, a už vidíš bráču, jak se směje. A taky se chechtáš, a nemůžete se zastavit a taky mu tam strčíš, pod peřinu, pár kostek ledu.

Ale Umanut nechtěl vzpomínat, nebyl sentimentální. Uhranut by rád připomněl některé historky z dětství. Třeba jak jeli autem Polabím z Krkonoš. Otec za volantem a Uhranutek s Umanutem v zadu. Započali hru. Umanut se hodedbal: „Tu mám milenkou... tu mám milenkou.“ V Kopidlnu, v Křinci, v Dymokurech... „Já taky. Já taky. Já taky.“ přidával se mladší. Tady. Tady. A ukazují si z auta na domy. A jednou, jednou možná takhle pojedou dva starci krajinou a budou vzpomínat: „Tady jsem měl milenkou.“ „Já tady.“ „Já taky.“

Anebo, kdysi dávno, ještě se koupali spolu ve vaně, a Umanut se zeptal Uhranuta: „Víš, kolik maj holky sprostých věcí?“ A Uhranut jen tak plácnul, aby něco řekl: „Holky pět a kluci tři.“ Anebo spolu hráli na fanty. A kdo prohrál, musel pak běžet nahý na půdu a zpět. Nikoho tehdy na chodbě nepotkali. Což je s podivem, protože běhali často.

Jindy zas bylo ve vaně namočené prádlo na máchání, matka dopouštěla vodu, a Uhranutek zavolal Umanuta: „Pojď se podívat, jak ta vana pěkně přetéká!“

Čtěl by zavzpomínat, jak se střídaly domy ve městě, aby na jejich místě byl postaven parlament, a jak se na to šli podívat. Otec uchopil Uhranuta paží kolem hrudníku, jeho ruka byla velká, palec se vryl mezi žebra, přeběhli takto spolu, jako jeden muž, jako jedno tělo, velmi rušnou křížovatkou, oranžové světlo popelářů osvěčovalo krouživě ulici, maják proplul Pavlákem, dva chlapi na stupačkách jako andělé prolétli za obloudným vozem. I otec byl ještě hbitý... Čtěl by se ho zeptat, Umanuta, jestli tam tehdy taky byl, jestli byl s nimi nebo ne.

Anebo jak si spolu sestrojili kárku z prken a z koleček od kočárku. Jezdili s ní ze svahu, kde v zimě jezdili lyžaři na vleku. A jak pouštěli po laně toho vleku závaží... Slušnou rychlost nabrala ta olůvka z olovnic.

Ne, nevzpomínalo se, nehodilo se to. Je třeba hledět vpřed. Povinnosti před nás staví sám život s velkým Ž! Uhranut konečně usnul.

Něco ho probudilo. Bratr Umanut jím trásl. Nic nevysvětlil. Uhranut se ptal: „Proč mě nenecháš spát?“ Bratr mlčel. Ani později nikdy nevysvětlil, proč ho tehdy probudil. Umanut si pomyslel, že o něj měl strach. Možná něco volal ze spaní, anebo dýchal tak neslyšně, že to vypadalo, jako by nežil. Uhranut nesnesl tíhu okamžiku a odešel do pokoje za Urputem. Ten s Umanutem souperil ve všem a také v tom, kdo bude mít vliv na Uhranuta. Ale to si on neuvědomoval. Že Umanut na Urputa žárlil.

Kdysi Umanut vyrobil sprosté karty. Nechal se inspirovat podnikem *Krása bez závoje*. Viděl v novinách fotografii z vystoupení, které mělo blízko ke striptýzu a dávalo se někde v centru velkoměsta. Bratr Urput přišel ze školy domů. Pochopil, že mladší sourozenci před ním něco tají. Umanut karty ještě včas schoval pod skříň. Nic neprozradil ani Umanut, ani Uhranut. Stali se mučedníky zpovědního tajemství.

Jindy, když se všichni taji na horách na večer vraceli domů do chaty, Urput zůstal v romantickém okouzlení sedět na mezi, Uhranut chtěl jít s oběma, a Umanut se našel: „Tak pojď, nemůžeš bejt chvíli bez něj?“

Bratr Urput ještě nespál. Tou dobou měl nárok na magnetofon B4 on. Poslouchal Pink Floyd. Tak uvedl Uhranuta do vyšších tajemství. Nasávat život plnými doušky... to byla jedna z jeho tezí. Chtěl najít svůj svět, jiný než tento, vyšší a krásnější. Hovořil o křesťanské víře. Říkal, že dočel Zločin a trest od Dostojevského, že pochopil, co je to křesťanství. A viděl sebe a své bratry v bratřech Karamazových. Říkal také, že je Fjodorovi podobný. Možná si o sobě myslel, že je prorok, právě proto, že prorokem přece nechtěl být. Stačí myšlenka „prorok“ – a už je to tady: nejsem, tedy jsem. Jindy a často hovořil o emigraci. Že v tom humusu tady už nechce žít.

To Umanut, ten chtěl někdy, když měl hodně vzteklou náladu, opravdu nebyť. A často ho do tohoto stavu přiváděl Urput. Třeba se mu vysmál, že nosí buzerášku, takovou malou příruční taštičku na doklady, která se tehdy nosila, a že by si do ní mohl dát ještě dámský punčochy. Spolu s Urputem prožívali evangelické mládežnictví. Vraceli se někdy večer ze sdružení v ostré teologické hádce. Bratr Urput však vítězil, vlastním neoblomným ujištěním o správnosti sebou právě zastávané věci.

Společně se pak účastnili konfirmace v tom ponurém domochrámu církve na Vinohradech. Plaší chlapi v sakách a kalhotách do tanečních předstoupili se svým konfirmačním slibem před důstojnou hrudí farářovu, černě oděnou talárem splývavým v drapériích až na zem.

Když později bratr Uhranut chodil do konfirmačních cvičení, posílal ho tenhle farář, zvaný též Kožený Abraham, za dveře, protože zlobil. Jak musel čekat ve vedlejší síni, pozoroval obrovská kamna v jejím koutě. Připomínaly mu Hospodina, o němž byla řeč: svým majestátem, svou pomnožností, intenzitou vyzařování. Jednou však špatně hořely, chtěl jím pomoci, trochu je vyrošťovat. Vtom v nich baflo a vyšlehl plamen. Hospodin se proměnil v Molocha. Sežehlo to Uhranutovi obočí, řasy a vlasy. Smrad mu byl již znám, ale zkušenost s kamny nová.

Utkvěla mu z hodin náboženství farářova myšlenka, podle níž je žvýkání nezdravé, neboť organismus pak produkuje příliš mnoho slin. A když sám absolvoval onu parádu, při níž se rozhodovali konfirmandi pro věčný život, litoval, že nemohl na závody motocyklů do Brna.

Bratr Umanut, ještě než se dal na křesťanství, než napsal propisotem na plexisklo v pokoji, že *Na počátku bylo Slovo...* ještě

předtím než skládal operu v křesťanském duchu, než kolem sebe shromáždil jistou modlitební skupinku, ještě předtím se zabýval výrobou střelných zbraní a výbušninami. Býval to tehda koníček mnohých dospívajících. Také spory Urputa s Umanutem měly dříve jiný rámc. A táhnou se do dávné doby, do doby, kdy Uhranut byl ještě na houbách. Na to všechno by se Uhranut rád bratrů přeptal, ale oni minulost nějak snadno odřízli, zapomněli, zkrátka nejsou jí uhranutí. Když jeli kluci někam autem, Urput nesl, aby Umanut seděl na předním sedadle místo něj. Otce se pak zmocnil démon, zastavil u lesíka, vytáhl řemen z kalhot a oběma vyčínil. Jen s těžkým úsilím odtrhával syny od sebe.

A Uhranut si taky vzpomněl, když putoval po okraji svého vědomí, bylo to dávno, jak jeli s rodiči do Podkrkonoší. Měl se uskutečnit piknik s rozkládacím stolem a židličkami u řeky Jizery. Místo toho došlo k boji na palouku mezi dvěma staršími bratry. Tu jako by jejich postavy ve vzdálenosti několika metrů od sebe zkameněly v desívkách křečí. Na chvíli. Nenávist ovládla údolí. Nejmladší byl scénou zcela uhranut. Na celý život. Snad proto se chtěl stát sochařem, aby výjev jednou v kameni zachytil. Dva velké kvádry kamene by přivezl na záplavovou louku. Dva smířčí kameny... Tupé polhavy otce ukončily souboj a přivedly svět zase k sobě samému. Matka byla vyděšena. Urput pak musel spát odděleně. Uhranut na něj zíral v hotelovém pokoji, jak smrká do umývadla a opakuje: „Já ho seřežu, já ho seřežu...“

Tou dobou otec přestával na násilí svých synů stačit. Byl nad tím ustrnut. Mohl by se jmenovat Ustrnut.

Rána byla studená, ještě neměli plynová kamna. A nechtělo se vstávat. Umanut zaluskal prsty u nohou. Tak Uhranut vždycky poznal, že bratr je vzhůru. Umanut vstal brzy, měl vojenskou katedru na vysoké. Durdil se na matku, že nepřipravila zelené ponožky.

Uhranut si ještě pospal. Zdálo se mu, že na půdě jejich domu kohosi mlátili. Nejprve byl obětí, potom tím, kdo bil, a nakonec tím, kdo stál opodál a kdo se tomu smál. Uhranut byl skutečností příliš zaujat. Proto se chtěl stát umělcem. Jak jinak než sochařem, když to měli v rodině. Vřak také tetka psala mamince, když se narodil Uhranutek, ať si nezoufá, že to není holčička, že se třeba narodil umělec, „po pradědečkovi“. Nu, praděd Opferheim, ten to opravdu někam dotáhl, a všichni pak z toho měli komplexy. Manžel jeho dcery, manžel jeho vnučky a konečně i pravnucci. Je třeba udělat díru do světa, něco velkého dělat, nějak se proslavit, tak zněly imperativy vyčtené i nevyčtené. „Dělej něco pořádného, jako já nebo Umanut,“ řekl jednou Urput Uhranutovi.

Živil se povinností... i jemu ji nandávali v notných dávkách... intravenózně. Povinnost je po vině... ale on nevěděl po jaké, nevěděl ještě nic o té jejich... vstřelil ji v té zachtlosti, v tyglíku dekadence. A pak tu svatou povinnost vrátil do jiných sfér, ale byla to stále táž povinnost, zatmění myslí, nekříd, ospravedlnění pouhou hloupostí. Navštěvoval gymnázium, a nevěděl, k čemu.

Rád by ze sebe všechno vyzvracel anebo to vrazil do nějakého díla. Byl netrpělivý, zbrklý, a proto se nic nedařilo. Nalezl v sousední čtvrti kus opuky. Nesl šutr nočními ulicemi. Někdo na něj zavolal: „Nehod si to na kuř vočko, mistře!“ Odpoledne, až se vrátí ze školy, pokusí se jít do toho, hodit do opuky svou představu. Kámen měl na dvoře. Ale než začal, přišel kamarád, a jeli na pivo do Mokropes. Skicoval tam chlápky u stolu. Po několika pivech mu řekl ten na proti: „Seš dobrý jako kámoš, ale jako malíř seš mizernej.“

O polednách

Okny do velkého pokoje vnikaly světelné koutoučky a kutálely se po stole, vějíře, kousky světelné pralátky. Otec s matkou seděli bez řečí, chtělo se vyběhnout... nebylo kam, a přece se muselo pryč... jen mlčení

v tom odpoledním prostoru s hlávkovým salátem a kyselým zálivem.

A mlčení tam venku se usadilo se stejnou naléhavostí, světlo zalilo tenisové kurty, a chodci vrhali panákovité stíny na bílou, vyřisovanou omítku nekonečné zdi.

Světlo se válelo po stole. Otec cítil, jak se mu vše vzdaluje. Pamatoval mnoho, a vzhledem k tomu, že ho vychovával dědeček, žilo v něm něco ještě z předchozího století, něco hodně archaického, pradávného, a toto něco se mísilo a vyrušilo s tím hnušem padesátých let, bezbranné měšťáctví s bezmezou vulgaritou... tak nadešla bezjmenost let sedmdesátých. Výsledkem bylo stávající mlčení. Co k tomu dodávat? Co o tom vyprávět?

Cítil, jak se mu vzdalují i jeho synové.

A Uhranut se též zrcadlově vzdaloval... nic jiného mu nezbyvalo. Unikál do hospod, kde se rád a vášnivě opíjel. Kam jinam. Snil o jiných zemích, o Americe, tam na kopci v městských sadech, jak opilý se tudy vracel, snil o emigraci, o níž hovořili mnozí jeho kamarádi, a ne jeden vskutku přešel hraniční říčku někde v Jugoslávii, prchl ze zájezdu, zadařilo se naklonit si lahví prokouřenou úřednicí na vojenské správě, takže podržela povolávací rozkaz. A pak už jen docházely zprávy, jak uhání kabrioletem po římských ulicích. Přicházely raporty sladkého, ale především jiného života.

Byl to zřejmě společný tajný sen všech – emigrovat, pryč, pryč z téhle země, v níž všichni byli cizinci. Sen svůj všichni tajili, tak jako se tajivá společný strach ze smrti, však v tom snu si všichni byli rovni, a to i proti své vůli, proti vůli samé.

Otec ještě před salátem zauvažoval, postě, potisícáté, proč vlastně neemigroval, vždycky tak uvažoval jakoby poprvé, tehdy na začátku let padesátých mohl odjet a nemusel by se teď plácát tady, kde vše mu přerůstá přes hlavu, počínaje rodinou a vlastními syny. Nu ovšem, proč nezvolil tu druhou variantu svého života, tu dobrodružnější, tu radikálně jinou, proč neodjel za svým otcem, do světelného megastínu Evropy, do Spojených států. Tehdy, když to ještě šlo, proč si nesehnal tři sta dolarů nebo se nenechal najmout na loď a neodjel, když daddy neposlal peníze, ač se původně na svého syna těšil. Dobrá, otče, přijal jsem to. Anebo to už ani nešlo. Dobrá, osude! Vřak kartářka ve Vyšných Hágách mi říkala – vždycky budete mít před sebou dvě cesty...

Hle, zde jsem. Mám rodinu. Přiznal jsem se k Opferheimům, byla to hezká doba, ač krutá, ale pro mne to byla léta začátku. Vidět své ratolesti, jak se batolí v zahradě, oddělené od komunistického běsnění vysokou zdí... Až jednou zeď zbořili a znárodnili zahradu, a nakonec i dům. Mám již velké syny. Jsou mladí, jsou drzí. Těší se nepokřtě, až budou moci od stolu. Chápu je, jsem pro ně starý, jednou jim budu vyprávět. Jednou jim vše povím. Ale kdo ví. Děti jsou nevědomé, nikdy nic nepochopí, i když vyrostou. Třeba oni opravdu emigrují. Naplní zapomenutý sen.

Chodil Uhranut kolem márnice na Karlově, kolem prosektur. A taky kolem porodnice, jejíž kaple připomínala raketu, která by se měla každou chvíli vznést, proletět příkrovem mračen a hromadným kosmickým porodem deportovat novorozence do nebes. Chodil prastarou kamennou dlažbou dolů, dolů do Podskalí, kde vyhledal noční restaurant u Bivoje nebo nějaký jiný a propíjel své světlé sny za sny temné. Byl to černý obchod. Skutečnost byla tak nepřijatelná, že nebylo možno nenechat zrát fantazii, ale i ta byla nepřijatelná, schovávala se za skutečnost. U Bivoje kreslil pianistu s automatickým doprovodem. A ráno šel zas do školy, žil mezi zbytečností a povinností. Možná že žil.

Anebo chodil skicovat akty, malovat podobizny, modelovat hlavy z hlíny. Na okoličnatou vidlici z vánočních stromků nanášel červenou materii. Nořil se do hmoty a do tvarů obličejů. Tato umělá realita byla tak fascinující, až se odpoutával od reality sa-

mé, a začal o ní pochybovat. Byl to právě rozpad vedví, na látku a tvar, co ho fascinovalo, a potom ta demiurgická slast ze spájení obého, překonávání prapůvodní roztržky, všeobecného rozpadu až po jádra, ano, slast ze zacelení toho, co bylo již osudově navždy odděleno, v myslí, v samém kořeni rozeklané. Prožíval radost chirurgovu ze zašití rány... avšak rána se hojila jen zdánlivě, když prohlédl, zjistil, že ji svou sverepostí jen rozdírá a roztržka je čím dál tím hlubší.

Odlíval jednu z hlav, když k němu přišlo děcko: „Pane, prosím vás, nevíte náhodou, co to děláte,“ a on si uvědomil, že neví. Došlo mu, jak je ta snaha lichá. Svět ho vyhnal do obrazu, do tvaru. Čas se zhortil. Zůstalo jen mlčení. Pak se marně pokoušel vrátit k tomu, z čeho vypadl. Byl stále čímsi upoután, takže nemohl promluvit. Anebo vyvěrala ta fascinace právě z nevysvětlitelnosti věci.

Tou největší záhadou, před níž polovinu života utíkal, tou byl vlastní otec. Pocházel z dob, kdy po Praze ještě jezdili koně, syn ztraceného amerického občana. Kdo jsem já a kdo je on, který si právě nakládá špaget? Homole se vytvořila z té červené hmoty, homole plná zčervenalých tenounkých vnitřností.

Fascinace otcem, tou jeho nepochopitelností, už jen jeho zjevem, neinterpretovaností; nechápal se a nedával se pochopit, užil svět na sobě přijatelný a pochopitelný... nůž, řezající těstovinu, skřípal o talíř... synu se zdálo ne být absurdní, spíš byl vtělená absurdita, narodil se na apríla, mezi dvěma válkami, žil mezi dvěma kontinenty, byl rozdvojen, jak sám jednou mu ukázal dlaň: „vidíš tu vidlici?“ – kartářka ve Vyšných Hágách mu prý prorokovala, že vždycky bude mít před sebou dvě cesty a nikdy se nerozhodne. Cítil z něj tu strašnou únavu, tu tíži let, kterou ze sebe nikdy neshodil, také jeho tvář, to nebyly vrásky, to byly brázdy, orba let...

A fascinace se přenášela, byl to jakýs dědičný klam. Dávne nejasné tragédie, byly příliš nesrozumitelné, bylo zřejmě třeba je vykázat za práh, mimo vidinu poklidného měšťáckého života, kvůli níž se vynakládalo množství energie. A právě tato energie jakýkoli poklid stravovala.

Skončil oběd. Otec po společném jídle chodil, pomalu, šouravým krokem, na sobě měl svou oblíbenou koženou vestu, a nesl dvě láhve od piva do kuchyně, otevřel dvířka pod dřezem a uložil zálohovaný materiál. Pak ho až do večera nebylo vidět. Odebral se ke svému psacímu stolu, seděl v křesle s vyřezávanými opěradly, do volut zakroucenými. V nich krouživával syn prstem a hleděl do země, když dával k podpisu žákovskou knížku. A když ho tatík doučoval dějepis, cítil, že něco chybí, nějaký spojující článek mezi nimi a starověkým Řeckem, mezi nimi a poslední světovou válkou. Mezi historií jejich a historií všeho kolem.

Věčný student

„Studente!“ zavolal na něj dřevař chlastající u vzdálenějšího stolu, „nechceš přisednout?“

„Ne, děkuju, já kohosi čekám.“

„Ty budeš vždycky věčné student.“

Takovou až příliš nehmotnou výčitku přijal za vlastní, ano, dostala se mu pod kůži, bylo tomu tak, je věčné student. Čekal na příjezd dívky a pil, protože nejela. Několik autobusů přijelo bez ní. Pokoušel se najít myšlenku, které by se chytil. Bylo zde napsáno výroba jeřabinky. Dávno už se tu nevyrábí...

Najednou ho probralo z malátnosti pozdvižení na druhé straně sálu, chlapi se zvedli, raz dva tři, bylo to doslova *pozdvížení*, zvedli se a židle odskočily, jako by se polekaly, popadli a vynesli ven na sních ženu, která seděla se všemi u stolu, a popořadě ji opíchali... náhle, rychle provedli akci, jako na povel, dřevaři, koňáci... pili by radši jeřabinku, ale už ji tu nedělají, neboť technika byla zapomenuta, tak došlo k zástavě činnosti rozumných, chlapi se zvedli, vynesli ji... vrátili se, a pak přišla sama, chuděra, jen slzy po tvářích jí stékaly, jak seděla u stolu, sama.

Ještě že jsem nepřised, ano budu raději věčné student, než jako dřevař být takhle koňsky dospělý.

Šel pryč z hospody. Už tu nic dobrého nečekal. Nepřijela. Uslyšel ještě hlas vycházející ze světicích otevřených dveří bývalé palírny, hlas volající: „Počkej, kam jdeš?!“

Věčný student opáčil: „Můžu jít přece, kam chci!“

„To teda nemůžeš, to se pleteš,“ smála se silueta. Znělo to jak orákulum. Už podruhé tento večer! Taky ten hlas a stín patřily muži, který ho cejchoval věčným studentem, dřevaři, který vše pozoroval, který se neúčastnil akce, zůstal sedět, ale také proti znásilnění nic neudělal, ač Máňu jistě znal.

Tak, raději být věčným studentem, jít, kam se ti zachce, přemítal, to byla a je má základní touha, východisko, primordiální svoboda. Ale už se mu nechtělo chtít – hlas měl pravdu – toužil být někde doma. Nemuset putovat mlžnými údolími, zabydlet se někde v teple a ve zvyku. Jenže ona nepřijela.

„Jak bylo na horách?“ zeptal se otec syna večer po návratu.

Tenkrát Uhranut začal psát esej O věčném studentovi: „O věčným studentu by se dalo říct, že vyrůstal jakoby v domově důchodců, anebo, jak sám o sobě říká, vyrůstal mezi odlitky, v muzeu, jen ve světě významů. A v tom světě významů prožil již tolik, že prožít ty věci ve skutečnosti se mu už zholo nechtělo. Tak hloupě dlouho dospíval a pak tak rychle zestárnul. Narodil se s nostalgii již v srdci. Napřed snil a teď vzpomíná, ví o věcech, ale věří, že nemá cenu s nimi něco dělat, jako by měl zenit za sebou, prožil v myslí spoustu věcí, ale není s kým o tom mluvit – a proto přestává i o věcech přemýšlet, vytěšnil je, jak se říká. Nakonec se jeví věčný student společnosti zaostalý, nerozhodný, nevyzrálý, nedovyvinutý, rovněž děvčatům zdá se nějaký divný... znovu a znovu si prožívá svá nesmyslná učňovská léta, znovu a znovu si hledá toho, který by mu měl v otcovské roli požehnat – jak ho ale nelze nalézt v množině reálných lidí, stále se propadá k mladší a mladší generaci, která ho tím méně může pochopit, ale to on nechápe.“

Věk nic neukázal. Jablka poznání trhal, ale nežral. Nikdy si nebyl příliš jist, zda vůbec je, vlastně se ani nenarodil, vysmekl se, žil v mýtu. A když prohlédl tu mytologii, když se konečně zakoušel, tak zjistil, že vlastně není. Dávno byl mrtvý sám v sobě, dávno nesvobodný, prděl zažíva do hlíny, každou situaci bral jako absurditu, střídal klece, měnil role – musel je přijmout, protože neznal lepší. Vzhledem ke jmenovateli absolutní nekonečné vopastnosti bylo vše jedno. Byl otrokem všech, neboť byl otrokem Absolutna. Student věčných lovišť. Bezděčné řeči o smrti, o pekle naléhavě působily na jeho raněnou duši co ominózní znamení; smrt spočívala neustále pod povrchem, smála se na něj, právě v blízkosti druhých.

Chtěl být s lidmi, ale byli takoví, že by musel přestat být sám sebou, aby s nimi mohl být. Podroboval se jejich hrám, protože nic jiného nezbyvalo... A zároveň: bylo toho tolik, co chtěl s někým sdílet, ale nebylo s kým, anebo: dokud ještě bylo s kým, neměl sebe vyslovit, a potom, když pomalu začínal vše odívat do slov, nebylo již komu to říct; stále méně bylo těch, kteří by byli ochotni naslouchat, byli také plni svého odsouzení, ale nevěděli zatím o tom, tak nepotřebovali ani poslouchat, ani formulovat.

Tohle je tedy v kostce život věčného studenta, ten jeho života úprk, čili *lebenslauf*. Chce být jako ostatní, ale nedaří se. Pokouší se o hru, o sport, o práci, o lásku... stále má pocit nepatřičnosti, bezprizornosti, střeva naruby, pocit viny, dejme tomu. A zůstává němým pozorovatelem. Celej život mu předvádějí jakés divadýlko.

A při tom všem, nebo právě pro tohle všecko: mnozí do něj vkládají jakés, jemu nepochopitelné naděje...“

(ukázka z pracovní verze delší prózy, která vyjde letos koncem května v nakladatelství Cherm pod názvem Kol dějů)

Z literárního
archivuPNP
LITERÁRNÍ
ARCHIV

Bujným kozlům náleží smrdící kozy aneb Na okraj neznámé krakonošské antologie

Člověk této podivné doby rozbil duchovní svět svých předků – a s ním vzala za své mimo jiné i nejrůznější vyprávění a literární zpracování příběhů o nadpřirozených bytostech. Jen výjimečně si některé z bytostí udržely pevnější místo v lidském vědomí. Můžeme mluvit o malém zázraku, že mezi takové vzácné postavy náleží i bytost působící na poměrně malém teritoriu, vládce a duch hor jménem Krakonoš.

Hlavní důvody, proč postava Krakonoše nezůstala vskrytu odpočívat na okraji jakési regionální sbírky pověstí, jsou v podstatě dva. Jednak od 19. století stále vzrůstající obliba hor Krkonoš jako střeoevropského turistického a rekreačního centra a s ní spojený zájem o místní zajímavosti včetně folkloru, jednak až neuvěřitelné množství literárních děl a vyprávění, které kolem Krakonoše od 16. století postupně vznikalo.

Jeden z nejvýznamnějších znalců krakonošské tematiky folklorista Jaromír Jech (o němž se ještě zmíníme) k tomu napsal: „Museli jsme žasnout: jak je možné, že se kolem Krakonoše kupí tolik příběhů? Známe ještě postavy, které ho svými skutky připomínají, třeba na Kladsku hejšovinský hospodský nebo výhradně v německých verzích Vogelhannes, v orlickém podhůří – na Suchém vrchu – má své sídlo Průzračný či v Brdech vládne také jakýsi pan Jan. Vedle toho má Krakonoš své příbuzné daleko v zahraničí, výjimečně i své ženské protějšky; například ve Slovinsku vládne v horách bílá paní, která učila pastýře znát léčivou moc různých bylin. Nicméně vyprávěnek kolem každého z nich bývá poskrovnu a nedostaly se daleko do světa, zatímco o Krakonošovi se ví skoro všude, našel si místo i ve školních čtenářkách v Rakousku, Švýcarsku, dokonce pronikl také do Francie.“

I přes trvajícím zájem o Krakonoše se český čtenář přelomu 20. a 21. století může seznámit s příběhy o duchu hor jen v poměrně omezeném rozsahu. K dispozici jsou především čtenářsky upravená lidová vyprávění (například Jechova sbírka *Z Krakonošovy mošny* nebo několik výborů z pera Amálie Kutinové a Marie Kubátové); nejvýznamnější české literární zpracování krakonošské tematiky pod názvem *Rybrcol na Krkonoských horách* nebo *Zaklený a vysvobozený princ* vyšlo ve výboru *Romantické povídky z českého obrození* (Praha 1947). Ze starších zmínek o vládci hor byly v nedávné době v českém překladu vytištěny některé poznámky a postřehy jezuity Bohuslava Balbina z díla *Miscellanea historica Regni Bohemiae* (vyšlo ve výboru pod názvem *Krásy a bohatství české země* v překladu Heleny Businské /Praha 1986/), nejvýznamnějším krakonošovským edičním počinem posledních desetiletí je zřejmě vydání českého překladu historek mistra lipské univerzity Johannese Praetoria z druhé poloviny 17. století (vyšly v úpravě germanisty Jana Orta pod názvem *Krakonoš /Hradec Králové 1970/*). Ale přesto jako by chyběl přehledný výbor z příběhů o Krakonošovi, ve kterém by se čtenář seznámil s některými okrajovými texty i mohl srovnat literární zpracování rybrcolské tematiky z různých dob.

Jen několik zájemců ví, že taková napříč staletími vedená krakonošská čítanka existuje. Připravil ji pro královéhradecké nakladatelství *Kruh* již zmíněný folklorista Jaromír Jech v průběhu 80. a na samém počátku 90. let. Dříve než dílo mohlo vyjít tiskem, se na-

Titulní list Lindnerových rybrcolovských historií z roku 1736

kladatelství dostalo do vážných finančních problémů, navíc autor v době dokončovacích prací na zmíněné antologii zemřel. Rukopis *Krakonoše*, jak byl výbor nazván, se pak společně s písemnou pozůstalostí Jaromíra Jecha dostal do sbírek literárního archivu Památníku národního písemnictví v Praze.

Jaromír Jech, jeden z nejvýznamnějších českých folkloristů, se narodil roku 1918 ve Václavovicích u Benešova. Vystudoval češtinu a němčinu na Filozofické fakultě UK v Praze. Zprvu působil jako středoškolský profesor v Benešově a Říčanech. V roce 1954 se stal odborným pracovníkem tehdy zakládaného Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV, v roce 1965 ředitelem tohoto ústavu. Již na konci 50. let se Jech začal intenzivně zabývat o Krkonoše a Podkrkonoší – mimořádný význam pro jeho další vědeckou činnost měla (vedle sběrů lidových vyprávění v českých vesnicích v Kladsku) osobnost písmáka Věnceslava Metelky z Pasek u Rokytnice nad Jizerou. Takzvaná normalizace české společnosti počátkem 70. let paradoxně J. Jecha ještě více přiblížila krkonošské a krakonošské problematice – po odvolání z funkce ředitele akademického ústavu se stal – možná trochu symbolicky – spolupracovníkem Památníku Západočeských vlastenců v Pasekách. Takřka uprostřed Krkonoš postupně vznikala i výbor z textů o Krakonošovi – a duch místa se v nejlepší slova smyslu projevil na celé knize.

Jech svůj výbor koncipoval jako reprezentativní soubor příběhů, ilustrující proměny obrazu Krakonoše či Rybrcola v průběhu věků. V prvních dvou kapitolách se věnuje krakonošovským zmínkám a historkám z 16. a 17. století, ve třetí literárním dílům o duchu hor v 18. století, čtvrtá kapitola je zaměřena na literaturu 19. věku, v závěrečných částech antologie čtenář nalezne příběhy o Krakonošovi z 20. století a sbírku lidových vyprávění. Je až neuvěřitelné, z jak rozsáhlého pramenového materiálu a literatury musel autor vycházet. Mimořádný přínos práce spočívá mimo jiné i v tom, že autor vybíral nejen z českých textů, ale že s přehledem pracoval i s bohatou literaturou německou; Jechovy překlady některých tisků slezské proveniencí mohou být pro českého čtenáře v pravém slova smyslu objevem (a co víc, mnohé z německy psaných textů by byly překvapením i pro německého, rakouského či švýcarského badatele).

Každá z kapitol je uvedena fundovanou předmlouvou, ve které se autorovi daří sumárně vystihnout dobový pohled na pána hor, a zároveň má prostor zmínit alespoň nejzákladnější literárněhistorické údaje o jednotlivých dílech. Celý výbor má více než 500 stran strojopisu. I když v této rubrice nebývá běžné, obrácíme se – samozřejmě s vědomím dědiců – na česká nakladatelství s velkou nabídkou k vydání tohoto výboru. Jechův *Krakonoš* náleží k tomu nejpozoruhodnějšímu ve sbírkách literárního archivu (alespoň pokud se týká dosud nevydaných rukopisů), knižní vydání by zcela jistě vzbudilo zájem čtenářů i odborníků. Výhledově by jistě bylo vhodné vydat spis i v jazykové německé verzi.

Socha Krakonoše od Ladislava Šalouna v městském parku v Hořicích v Podkrkonoší

Pro čtenáře *Tvaru* jsme z Jechova *Krakonoše* vybrali překlad historky, kterou zaznamenal lékař z Jelení Hory Caspar Gottlieb Lindner (1705–1769). Lindner působil v čele tamního básnického sdružení a zároveň byl i vydavatelem knih hostů na Sněžce (vyšly pod názvem *Radostné a neradostné cesty. – Vergnügte und Unvergnügte Reisen*) roku 1736. K tomuto tisku Lindner připojil i spis, jehož název v českém překladu zní: *Známe a neznámé historie o dobrodružném a světo- vě proslulém Rieben-Zahlvi, které od Praetoria, Schwencfeldta a jiných osvědčených skribentů byly napsány*. Většinu historek o Krakonošovi Lindner skutečně převzal či upravil z děl předchůdců, zejména z již zmíněného spisu Johannese Praetoria (1630–1680). Příběh o proměně Krakonoše v krásnou ženu je ale Praetoriiovým dílem jen velmi volně inspirován. V podstatě máme před sebou vyprávění blízké baroknímu exemplu, tedy žánru, který byl zejména v dobové německé literatuře velmi oblíben (exempla byla mimo jiné i jedním z hlavních inspiračních zdrojů při dotváření podoby pohádek a při vzniku některých žánrů lidové prózy). Lindner v tomto příběhu navázal na exemplum o wessexském králi Inovi a jeho ženě svatě Etelburze (královna nakáže sloužícím, aby podlahu ložnice chlápěného krále pokryli hnojem a do postele mu vložili svinu); volně zároveň využil i dobový příklad o třech mladících, kteří pomohou doprovodit neznámou krasavici domů, ona jakoby podlehne jejich svodům, ale vzápětí se promění v krásné ženy v dábla a smilné muže zamorduje. Jak vidíme i z velmi stručného srovnání, určitá obhrublost Lindnerovy historky – alespoň v pohledu moderního čtenáře – je více než relativní; v kontextu středoevropské literární tvorby 18. století můžeme naopak mluvit o jistém zjemnění ve vyústění Lindnerem vydaného příběhu.

Krakonoš vytrestá tři zamilované důstojníky

Cestovalo přes hory několik důstojníků, kteří byli slavnými hrdiny proti šestému přikázání. Krakonoš /Rieben-Zahl/ to slyšel z dálky, zvláště z jejich hovorů.

„Dost!“ mluvil sám k sobě, „já vám už trochu osolím chtivý a bujný život.“

Vzal proto na sebe postavu velice hezké ženy a zašel do hustého křoví, kolem něhož důstojníci museli jít. Zde jako opuštěná a zbloudilá ovce sténal a nařikal hořce, jak neví mohl, a volal z plna hrdla o pomoc a záchranu. Důstojníci slyšeli velmi brzy, jakmile se ke křoví přibližovali, tohle nařikání a pokračovali stále víc směrem, odkud přicházel ten žalostný zvuk. Kdo se víc zaradoval než oni, když mohli podle jejich zdání tak krásné osobě přijít na pomoc, a tím usilovali získat její srdce. Zakuklená žena se mohla tvářit velice dojatě, že měla mít tak skvělé zachránce. Dovolila proto bezevšeho, aby ji zvedli ze země, a prosila pány, aby jí jen pomohli dostat se na správnou cestu. Jak dávala najevo svou ochotu, tak zákeřní byli zároveň; neboť jeden po druhém začal vždy potají mluvit:

„To je lahůdečka pro nás!“

Krakonoš to slyšel a rozuměl tomu také, ale sám pro sebe si pomyslel: A vy jste pečene pro mě!

Když teď byli z křoví venku, tvářila se žena, jako by se s nimi chtěla rozejít. Oni jí ale domlouvali, a zůstali tedy nakonec pohromadě a dorazili k jednomu horskému stavení. Rozhodli se, že zde přenocují. Krakonoš se snad nikdy nesešel s takovou dvorností zamilovaných jako tentokrát. Neboť jeden druhého se snažil v tom předčít.

Konečně nadešel čas jít spát. Žena se nedala uprosit, aby si lehla k důstojníkům na slámu; vyprosila si na hospodáři komůrku a v ní si nechala zřídít lože. Krakonoš se s hospodářem dobře znal a už předtím s ním leccos domluvil. Před několika měsíci mu zdechly dvě kozy a jedna kráva; ty musel hospodář pro jeho dobrodružství potají dopravit do blízkosti. Obě kozy ukryl do komůrky. Ale krávu schoval v domě.

Když se teď Krakonoš v podobě ženy odebral do své ložnice, úmyslně nechal dveře otevřené. Hospodář musel, tak to bylo dohovořené, dát o tom důstojníkům zprávu; ti se tam pak nepozorovaně dostavili. Nemohli však u ženy ničeho dosáhnout, než že jim posleže dovolila, aby s ní spali v její komoře, nicméně s výslovnou podmínkou, že jí v nejmenším neublíží a nerušeně ji nechají odpočívat. Tohle jí konečně slíbili a ona se jim odvděčila všelijakou laskavostí. Ale zároveň došlo k prvnímu šelmovskému kousku. Krakonoš si předtím ruce silně načernal. A jak teď důstojníky prosil a přitom je láskyplně hladil po tvářích, nenápadně je všechny začernal na uhel. S těmito krásnými tvářemi posleže ulehli a ihned spali o závod.

Jak tak tvrdě spali, Krakonoš potichu vstal, na své místo položil jednu kožu, která ke všemu značně smrděla a byla samé shnilé maso; druhou, z které zbyla jen pouhá kostra, strčil mezi zamilované důstojníky a vyplížil se ve své obvyklé podobě ven z komory. Teď s hospodářem, který mezitím musel důstojníkům do bot nastrkat plno bodláčů a trní, přinesl kostru z krávy a pověsil ji hned před dveře do komory, kde zamilovaní ještě pevně spali. Když se tohle všecko stalo, vyšli ze stavení, zavřeli dveře na závoru a vzali s sebou pytel plný živých mravenců; ten zvenku vysypali oknem do komory a v naprosté tmě zůstali stát, aby uslyšeli, jak bude probíhat, co nastrojili.

Mravenci dlouho nelenili, co nevidět přepadli spáče v celých hejnech a kousali je tak ostře a bolestivě, že se všichni probudili a křičeli ach a ouvej. V těchto nemilých pocitech se netrpělivě provalovali po slámě, až jeden nahmátl něco drsného a smrdícího, druhý nohy a rohy, třetí kostru. Co tohle všechno způsobilo hrůzy a zděšení, křiku a hluku, to se nedá popsat. Zároveň se také vyděsili, že jejich zamilovaná žena zmizela.

Zachvátit je nesmírný strach a rychlými kroky hledali dveře. Ale zde padli zase na kostlivce, neboť narazili na krávu, na které nezůstal ani kousek masa. Přesto se jim podařilo, že prošli a dostali se do světnice, kde předtím leželi. Avšak také zde jim bylo úzko a každý hledal své šaty, aby rychle utekl. Jak si v rychlosti a spěchu obouvali boty, to se dá lehko domyslet. A jaké dělali obličejy, když vzkouzli mezi trní a bodláči, to si možno taky představit. To je div, že strašně nekřeleli, jak vojáci mají ve zvyku; ale k tomu se jim tentokrát nedostávalo odvahy. Rozhodli se, vyzdychající a sténající, že vyčkají trpělivě dne a uvidí, na jaké místo se to dostali.

Den konečně taky poznenáhlu nastával, a Krakonoš s hospodářem časně práskli do bot. Jakmile se důstojníci na sebe mohli podívat, zpozorovali, jak černé byly jejich obličejy. Potom viděli své boty plné trní a bodláčů, které museli vybírat nikterak lehko. Když se tak stalo, oblékli se co nejspěšněji, očistili si obličejy, pokud se to dalo, a šli, aniž se dál příliš ohlíželi, k venkovním dveřím, které však dřív museli vyrazit, než tudy mohli projít. Na vnější straně dveří mohli ještě číst nalepenou ceduli:

„Bujným kozlům náleží smrdící kozy.“

To prokázal král těchto hor na třech zamilovaných důstojnících. Probatum est. Nyní věděli, jak si toto dobrodružství zasloužili, a odcházeli s hanbou a hrůzou.

Připravil MILOŠ SLÁDEK

Básně a kalendář Karla Erbana

Nad poezií a knihou vzpomínek jednoho ze „zapomenutých, opomíjených a opovrhovaných“

Radim Kopáč

Sto roků, které letos v lednu uplynuly od narození básníka, filologa a pedagoga **Karla Erbana** (1901–1982), připomínají hned dva knižní tituly, které se v nedávné době objevily na pultech knihkupectví. Prvním z nich je rozsáhlá „čítanka“ *Zapadlo slunce za dnem, který nebyl*, pro kterou editor Ivan Wernisch vybral čtyři Erbanovy básně a k tomu připsal: „*Karel Erban, 1901 Studenec u Horek v Podkrkonoší – 1982*

České Budějovice. Studoval češtinu a němčinu na filosofické fakultě UK, středoškolský a vysokoškolský učitel (na gymnáziích ve Zvolenu a Č. Budějovicích, na pedagogické fakultě v Č. Budějovicích). Sbírky: Chudý stůl (1925), Krkonoše (1927), Sedm básní (1934). – V pozůstalosti zůstalo několik dalších sbírek a rukopis vzpomínek.“ Druhým titulem je onen „rukopis vzpomínek“, který vydalo pod názvem *Starý kalen-*

dář pražské nakladatelství *Malá Skála* jen několik týdnů poté, kdy Wernisch v říjnu 2000 dokončil práci na své antologii.

Erbanův debut *Chudý stůl* z roku 1925 ve své době nadšeně přivítalo hned několik pozoruhodných jmen. Připomeňme zde alespoň dvě z nich: jednak Josefa Knapa, který sbírku doprovodil doslovem, jednak Jakuba Demla, jehož dopis-kritiku nyní přetiskuje coby faksimile *Starý kalendář*. Knap nikterak nešetřil chválou na Erbanovu adresu: s nadšením vítá básníkovu vymezení se vůči „primitivistickému hračičkářství poetismu“, které Erbanovi umožňuje „vymknout se zcela časovosti a programům“ a nechat zaznít „větrný hlas, táhnoucí nad lidským osudem, neslyšitelný v lomozu společností“. V Erbanově poezii je obsažena „nelogická, neklidná horská zákonnost“, která v sobě ukrývá prudkou a vášnivou touhu splynout s rytmem krajiny, stejně tak jako hypersenzitivní tóny mladistvého milostného toužení. Je to poezie odkazující k máchovské tradici, prosycená romantickou rozervaností člověka, který „víc žije, než rozumí“ a jemuž je vlastní čtyřverší „*Na světě širém bez všech pout / sám krvácím teď rád. / Ó, moci takhle kvést a kvést, / a nikdy nedozrát!*“

Přestože Knap svůj dvoustránkový chvalozpěv zakončuje notně optimistickým

verdiktem pasujícím Erbana na „čistého lyrika“, o kterém se „*nebojí prozraditi, že je z nejpěšších, jež v těchto letech u nás rostou*“, zcela pomíjí jeden podstatný rozměr Erbanovy poezie – a to silnou religiozitu. Tento moment je nejvíce patrný ve *Starém kalendáři*, stostránkové knížce Erbanových vzpomínek na dětství prožité v podkrkonošském Studenci. Vesnický život se všemi svými figurami a figurkami, svátky a slavnostmi tu je vnímán prizmatem liturgického roku, aniž by ovšem básník v nejmenším tíhl k ne vždy snášenlivým polohám Demlovým či Durychovým. Erbanovo citění je smířlivé, vyrovnané, neútočné a všeobjímající: ve vzácné jednotě tu dokáže vedle sebe stát člověk, krajina a víra. Básník má cit pro magický rozměr okamžiku, pro přeludnost detailu; veškeré zákonitosti a pravdy světa jsou pro něj ukryty mezi rodným domem, školou a kostelem. K tomu Jakub Deml ve zmíněném dopise s datem 23. prosince 1925 píše: „*Studenec je Vaší láskou, ta Vás rozsoudí, poučí, ukonejší. Vy nemůžete býti jiný než Vaše krajina a to jest posláním básníka, aby našel, uctil, obhájil a uhájil svou krajinu.*“

Podobně jako ve *Starém kalendáři*, který vznikl „*nejspíše v 50.–70. letech*“ minulého století, jak podotýkají editoři svazku, už i v poslední, čtvrté Erbanově sbírce *Sedm básní* z roku 1934 sledujeme znatelné posuny v autorově poetice. Po dvou knížkách, *Krkonoše* (vydáno 1927) a *Vůz s plachtou* (vydáno 1930; tento titul ve Wernischově antologii nenajdeme), které můžeme označit jako „přechodné“, básník nyní už „nevlaje po horách“, drží se daleko více při zemi: „*stahuje*“ se ke své rodině, k domu, v němž žije – pokládá se do jemnějších a zklidněnějších rovin. Rovněž jeho výraz dosahuje semknutosti a pročištěnosti. Ta tam je Erbanova romanticky dravá a spalující touha dobrodruha, který se „*nebojí cítit bolest*“, *Sedm básní* je poučená a soustředěná knížka zralého básníka. Paradoxně: jde o Erbanovu knížku poslední, v následujícím půlstoletí se autor věnoval výhradně pedagogické a vědecké činnosti.

Prosa	Cestou z hor	Sen	Meluzína
Jsi, bože, v záru léta stín a já, tvůj smutný host, do něho večer přicházím a úpím o milost.	Je slavná doba dne, kdy slunce ještě horoucně nad modrou zemí plane. Teď přijde večer. Už je tu.	Lucerny v trávě zelené zelená v trávě tma Ztratila prsten a neusíná a bílé tělo má	Tvář pod plachtou se sklání nad uhlím řevavým To hoří stará vosí báh a tvář tu halí v zář a dým
Já lidská srdce hledat šel a zraňoval a bral. Jen mé si nikdo nenašel a neproklál.	Za stínem z modra modrý stín a z roklí, dolin, údolí se tiše do hor vtisní. Tu lidské rány nebolí. Je království tu světa. Let orlí. Píseň písní.	Babička truhlu otevírá a truhla vůni svítí Košílky dívčí složené věnečky uschlé z kvítí	Nad mísou s ohněm schýlená zvichřená plamenem se do plamene vpíjí a devatero zmíjí vyhání z těla do tmy ven (<i>Sedm básní, 1934</i>)
Ó bože, moje srdce zraň, neb trpí těžkou mukou zlou a jestlí k tobě vztáhne dlaň, vrať mu ji krvavou! (<i>Chudý stůl, 1925</i>)	(<i>Krkonoše, 1927</i>)	Jako by dýchla levandule z těch knížek do kostela Pocel jak vzdušné políbení na dávno mrtvá čela (<i>Vůz s plachtou, 1930</i>)	

Z VERNISÁŽNÍKU PATRIKA ŠIMONA

V deštivé Paříži nás vítá hned několik zajímavých výstav. Událostí sezony je nepochybně provokativní kolekce Picassových erotických obrazů a kreseb pořádaná nedaleko Louvru v Jeu de Paume, nazvaná **Picasso érotique**, k níž je vydán obsáhlý katalog s červenou obálkou a vyřiznutým okýnkem, jímž můžeme nahlédnout do nejroztomilejší intimity jedné z Picassových kreseb.

Vstup do moderního výstavního pavilonu je podobný smrdutému cirkusovému šapitó s procháňnými a vlhkými koberečky, neboť v Paříži se na výstavy musí projít roztodivným labyrintem tumiketů a osobních prohlídek ne nepodobným letištním bezpečnostním kontrolám. Dámy ukazují obsah svých kabel, pánové obracejí kapsy, aby jim drobné franky nevadily v detektoru kovových předmětů. Ale sotva vás pohltní první entré výstavy – je všechno nepřijemné za vámi, celý svět se prolutím do příběhu obrazů proměňuje a soustřeďuje jen na Pabla Picassa. Divák je skutečně vtažen do předíva osobních skic, jež se v Picassově světě s přibývajícím věkem stále více stávají okázalou inscenací nejrozmanitější sexuality a změní emocionálních zážitků. Výstava v Jeu de Paume je neuvěřitelným několikahodinovým erotickým snímkem, divácky vелеuspěšná, a to i bez slavných *Avignonských slečen*, které jsou zastoupeny pouze několika přípravnými a rafinovanými skicami, v nichž je možné zahlédnout rozporuplný vznik dnes už legendárního díla.

Picasso už ve svých raných kresbách ze Španělska, kdy byl viditelně pod vlivem Lautreka či Muncha, a v některých případech, jak se zdá, dokonce Augusta Rodina, dokázal v přesvědčivých zkratkách zaznamenat náruživost lásky od vášnivých polibků přes voyerství až ke klasickým mileneckým scénám, v nichž nechýbí zájem o potměšilou osobní vzpomínku nebo detail, který malířovi navždy utkvěl v paměti. Picasso

často vystupuje na kresbách jako hlavní protagonist. Je v roli zákazníka v bordelu, stejně jako si nechává dráždit pohlaví v působivé *Scène érotique* z roku 1903 dlouhovlasou tmavovláskou.

V kresbách často vystupují menstrující ženy či komické rychlé záznamy, které ale nepostrádají přesvědčivost a sdělnost. Picasso není ovšem nikde násilný nebo lascivní. Není vlastně téměř vůbec pornografický – v každé své výpovědi zůstává fascinován ženským tělem a jeho lůnem a muž, který v mnoha scénách vystupuje jako náruživý býk, není ničím jiným než partnerem svého protějšku – nikoli jeho trýznitelem a prznitelem.

V deformovaných obrazech, jež prostupují výstavou, se ocitáme v analytické i syntetické fázi kubismu. Ten se nevyhnul těmto zdánlivě lechtivým námětům, v nichž Picasso uplatnil nebyvalou vynalézavost – zvláště ve svých dílech inspirovaných jeho oblíbeným Ingresem, který v čistých klasických aktech zpodobňoval efébsky nádherné odalisky. Picasso jim neubral nic na kráse, zvolil jen odlišný jazyk pro svou revoluční formu.

Picassova výstava je zpracována monograficky – procházíme jednotlivými obdobími, až dospějeme do zvýšeného patra, které je věnováno opravdovým orgiím tvarů lásky. Už koncem druhé světové války Picasso vládl svou typickou obrysou linií, v níž nacházel svůj vlastní styl. Byl přesvědčivým a zaujatým tvůrcem linií a obrazové kompozice se zmocňoval, jako když se sochař dotýká hlíny. Forma byla pro Picassa víc obsahem – dokázala utvářet vlastní svět a všechno, co nabízela realita, zůstávalo reálné, byť zdeformované. Picasso vlastně nikdy nevytvořil čistě abstraktní obraz.

Na výstavě nás může mimo jiné zaujmout obraz z roku 1965 nazvaný *Močící žena*, která s úsměvem močí na břehu moře

a symbolizuje tak věčný cyklus vyměšování přírody, v níž se tekutiny proměňují v neuchopitelný svět jiných skupenství neustále se vracející a obnovující energií, jakou je právě žena v kontrastu k moři. Je to jeden z mála fascinujících obrazů, který kdysi zaujal i Henry Kahnweilera a byl vystaven také v Praze v souvislosti se sbírkou tohoto původem židovského obchodníka, který Picassa prosadil až k jeho hvězdné slávě.

Jaké další zážitky nás mohou v Paříži potkat? Výstava **Paula Signaka** v Grand Palais je sice do jisté míry reprezentativní a na umělecké scéně těžko zpochybnitelnou výstavou, nicméně do nekonečna se opakující datlování barevných skvrn může být vskutku únavným zážitkem. Dobová kritika Signakovi samozřejmě jeho úsilí dávala patřičně sežrat. Na začátku 80. let 19. století začal malovat pod tehdy silným dojmem impresionistů, byl tvrdohlavým zastáncem a téměř epigonem George Seurata, s nímž založil „*Société des Artistes Indépendants*“ a organizoval salony Nezávislých. Teoreticky propracoval svoji techniku divisionismu a pointilismu, která vycházela z Chevreulových teorií barev, pro něž zvolil jako výchozí metodu kladení čistých nelomených barev vedle sebe. Tyto barevné skvrny se pak čtením ze vzdálenosti spojovaly a umožňovaly onen zážitek uvidět většinou krajinu nebo figury poněkud stroze vymodelované. Ve své době to mohl být jistě nesporně důležitý moment, odkud byl jen krok k abstrakci, ovšem tvůrčí zatrzsteloz Signaka a jakási monotónnost ve výběru témat a způsobu takto naplňované teorie umožnila, že nám výstava předvádí opravdu jen variace variací, stále stejné a do nekonečna opakované zážitky. Je to jakási strohá a chladem přesyčená barevnost. Na výstavě chybí *Krajina s paríkem*, obraz z pražské Národní galerie, který patřil Oskaru Federerovi. Když je Signac takhle izolo-

vaný a není ho příliš mnoho vedle sebe, zážitek se stává snesitelnější.

V Grand Palais je možné uvidět ještě jednu výstavu, a to v rámci italského roku – **Italští krajináři (1780–1830)**. Jedná se o divácky jistě přitažlivou tematickou záležitost, v níž je možné nalézat pozoruhodná srovnání mezi jednotlivými uměleckými evropskými školami, neboť Itálie je představena plenérovými malíři nejen pocházejícími z Apeninského poloostrova, ale zejména Němci reprezentovanými J. Ch. Dahlem, H. Reinholdem, J. W. Schirmerem, Carlem Blechenem, Angličany Derbym nebo Turnerem a samozřejmě také plejádou méně známých Skandinávů – zařazených do módního názvu *Geometrie světa*. Na výstavě jsou zastoupena v menšině také díla ruských malířů, zvláště Černecovem a Ivanovem. Časově mimo vymezené období již míří také rané dílo Francouze Camilla Corota, který svým pojetím směřuje mimo rámec klasicistní a romantické krajiny.

Výstava krajinářů má dvě zásadní chyby: je přeplněna téměř neustále stejnými motivy, (což snižuje hodnotu jednotlivých děl samotných), ale v konfrontaci s ostatními dochází k nechtěnému nedostatku klíčových a imponantních obrazů, na nichž samozřejmě stojí každá výstava podobného druhu. Nadto je divák v množství komorních a v plenéru vzniklých drobností doslova přesyčen stejným motivem donekonečna opakovaných záběrů, takže pomíjí všechny rozdíly mezi jednotlivými školami. Plochosť dojmu navíc zesiluje špatně volené osvětlení, kdy se pod zářivkami zplošťuje barevný dojem i z Turnerových krajin, které jinak září gejzíry šťavnatých barev. A pak zde chybí čeští krajináři. Mánes, který byl v Itálii, stejně jako Krumpiegl aj. by jistě zde obstáli. To dokázala ostatně Kroutvorem nedávno připravená výstava *Cesta na jih*.

Pavel Janoušek

Sláva! Už jsem se skoro bál, že se *Kritická Příloha* stala organickou součástí toho hnusného literárního provozu a zradila svůj úkol být dozorcem bdícím nad mravním profilem české literatury a myšlení o ní. Naštěstí ale v posledním – tedy devatenáctém – čísle *KP RR* vyšla stať *Procházka po úhoru*, která je jedním z nejkrásnějších plodů českého polopatiskismu. Její autor Martin Hybler do čela stati vložil motto z Egona Hostovského („*Naše literární poměry mne nezajímají. Proč by měly?*“) a poté, co takto vyjádřil své opovržení a nechut se něčím tak trapným zabývat, na patnácti tiskových stranách provedl razantní „*demystifikaci rozsáhlého podvodu literárního života v Čechách, který je jeho významnou tradicí*“. Jeho zjevným cílem bylo přesvědčivě doložit, že česká literární věda je „*smutná věda smutných lidí a jejich promarněných životů*“. Převládá v ní „*nezměrná idiotie, teatrálnost, dutý bombast špatné ochotnické šmíry, anebo didaktismus, titěrné školometské nimrány, groteskně dovedené leckdy ad absurdum*“. Provozují ji lidé, kteří nepřemýšlejí, a pokud ano, „*což není příliš často – upadají do primitivních schematismů, objevují a chytráckých tautologií*“, zkrátka je to hra na „*quasivědu, která quasizkoumá obdobnou hru na literaturu, quasi-literaturu*“. A basta!

Umím též psát v tomto tónu a mohl bych tedy oplátit stejným. Pro mne osobně má totiž Hyblerův článek všechny ty vlastnosti, pro které polopatiskismus tak miluji: patos boje, vlastní jen majitelům jediné pravé pravdy a mravnosti; myšlenkovou rigoróznost, kult Božského Guru JL a jeho zjevených Pravd; sebejistotu kazatele, kterému se hnuší to hmyzí hemžení, o němž musí psát; demagogii, která s nesmírně vážnou tváří spojuje nespojitelné a naivně si hraje na exaktnost v domnění, že ze statistik nepřesných veličin lze udělat kladivo na čarodějnice; hnidopišství, které samo sebe považuje za okouzující. Nerad bych se však dopustil stejné chyby jako pan Hybler, tedy emotivně zkrlesoval kritizovaný text a nepřesně parafrázoval argumenty a závěry oponenta. Prosím proto laskavého čtenáře, aby si Hyblerův článek v *KP* podrobně přečetl a sám si udělal názor. Já sám k němu pak dodám jen pár poznámek nudně metodologických a také pár bodů, které se týkají přímo mé osoby.

1. Na rozdíl od pana Hyblera-ochránce formulační preciznosti nepovažuji „*život a tedy i literaturu za jednu z možných aplikací statistiky*“.

2. Podle řady Hyblerových formulací se zdá, že svůj negativní soud vztahuje na celou českou literární vědu. Pak je ovšem hrubou metodologickou chybou, jestliže tak činí na základě statistického a hodnotového rozboru pouze tří sborníků ze tří konferencí konaných od září 1997 do listopadu 1999 (*Jak reflektujeme českou literaturu vzniklou v zahraničí, Autenticita a literatura a Populární literatura v české a slovenské kultuře po roce 1945*). Jím zvolený vzorek totiž není statisticky dostatečně významný – aby jím byl, musel by přinejmenším obsahovat jiné, ve zvoleném období vydané sborníky, případně přihlídnout k existenci mnoha dalších významných českých literárních badatelů, například těch, kteří se věnují jinému časovému období, než bylo tématem sledovaných konferencí. Pokud ale Hybler nechtěl útočit na celou českou literární vědu, ale pouze na určitou skupinu badatelů či dokonce pouze na určitý jedince, měl by to přesně pojmenovat a onu skupinu či jednotlivce nějak vymežit.

3. Pláč Martina Hyblera vyrůstá z teze, že úroveň české literární vědy je určena jejím **provozem čili podprůměrem**. Nebudu mu brát jeho přesvědčení, že např. Pavel Janoušek je literárněvědný idiot a píše samé hlouposti. Je pak ale podle mého názoru logickou

chybou domnívat se, že soud nad současným literárním bádáním lze vynést na základě analýzy textů právě takovýchto idiotů. Kdykoliv a kdekoli na světě se totiž úroveň literárního myšlení (stejně jako úroveň jakékoli jiné vědní disciplíny nebo úroveň ve sportu) neposuzuje podle průměru a podprůměru, nýbrž podle špiček. Podstatnější než laciný pláč nad statistikou zbytečných stránek je schopnost poznat to kvalitní a pojmenovat přínos jednotlivců. Génii mezi námi skutečně není mnoho a jediný dobře napsaný příspěvek podle mého názoru ospravedlňuje konání celé konference a celý následný sborník. Polopatistické přesvědčení, že je třeba se vždy a za všech okolností vymezovat vůči literárnímu provozu, přivedlo ostatně i samotného Hyblera do argumentační pasti a stylistických rozpaků. Navzdory apriornímu odhodlání interpretovat klasifikované sborníky jako projev absolutního myšlenkového marasmu se totiž ani on nedokáže ubránit tomu, aby – sice nerad, ale přece – občas neprocedil skrz zuby, že ten či onen příspěvek není zas tak úplně blbý.

4. Obratného argumentačního triku se Martin Hybler dopouští, když vybrané sborníky posuzuje nikoli jako soubory individuálních prací, ale jako by šlo o jednotně koncipované monografie vyšlé z dílny jediného týmu. Získává tak falešnou argumentační jistotu: posuzované badatele může ukázat jen jako jedno spiknuté bratrstvo. Jakkoliv tedy mohu s ním mnohdy souhlasit v jeho dílčích soudech o konkrétních textech, tuto nivelizaci mohu vzít jen jako omyl z neznalosti nebo vědomý postup, jehož cílem je všechny (a některé zvláště) strčit do jediné škatulky a „srovnat do jedné lajny“. Jako by pan Hybler ani netušil, jak se v Čechách, na Moravě, ve Slezsku (ale podle mých zkušeností i jinde ve světě) literárněvědné konference organizují. Nejsou totiž většinou koncipovány jako mysteria určená pouze pro zasvěcené, kteří pak referují podle předem stanoveného plánu a pořadatelé zadaných úkolů (k takovému typu odborného setkání se u nás blíží každoroční tzv. plzeňská mnohooborová konference o 19. století). Mnohem častěji jsou konference chápány jako všem zájemcům otevřený prostor. Jejich výsledná podoba se tak rodí ze střetu původního ctihodného záměru pořadatelů s realitou všedního dne. Ta dává právo vystoupit každému, kdo se domnívá, že má k danému tématu co říci (a mohu pana kritika ujistit, že mezi dvěma účastníky jedné konference může být mnohdy odborná a lidská vzdálenost desetkrát větší než třeba mezi Hyblerem a Janouškem), a současně přechásto způsobuje, že se jednání z toho či onoho důvodu nezúčastní právě ti, o něž mají organizátoři skutečný zájem. Snad je to přílišná demokracie, ale ani za těchto okolností si pořadatelé zpravidla (až na mimořádné excesy) neuzurpují právo rozhodovat, kdo má a nemá právo na konferenci promluvit, a tedy ani, kdo a co bude publikovat v následném sborníku. A necítí se ani povinni zaplňovat v takovémto sborníku bílá místa. Chybí-li tedy např. ve sborníku o autenticitě příspěvek vyjadřující postoje následovníků Jana Lopatky, není to proto, že by jej pořadatelé nechtěli, ale prostě proto, že nikdo takový tehdy do Opavy na konferenci nepřišel (přestože dostal pozvánku). (To je vám, pane, ale překvapení, že?! Hnusnej provoz!)

4. Vsuška. Dva ze tří Hyblerem odsouzených sborníků jsou ozvukem konferencí konaných v Opavě v rámci Bezručovy Opavy. Jde o specifický případ periodicky konané konference, která si za desítky let své existence vytvořila osobité klima a stala se místem každoročního setkávání badatelů z různých pracovišť a různorodé odborné úrovně. Její spolupořadatel Ústav pro českou literaturu AV ČR se od počátku let devadesátých pokoušel dát této konferenci nový rozměr a zhruba v polovině desetiletí se mu to zčásti podařilo. V poslední době se však Opava zdála mnoha zajímavým lidem příliš daleko od Prahy a Brna a kvalita jednotlivých ročníků značně poklesala. (Hyblerem kritizované sborníky přitom ještě nepatří k tomu nejhorsšímu.) Stáli jsme tak před nelehkou otázkou: přerušit dlouholetou tradici a od pořadatelství ustoupit, nebo doufat, že přijdou úrodnější roky. Poslední ročník konaný v září 2000 mě jako zástupce ÚČL dovedl k tomu, že jsem

na závěr jednání oznámil naše rozhodnutí neúčastnit se organizace Bezručovy Opavy 2001, být jejím spolupořadatelem maximálně jednou za dva roky, a to pouze v případě, že se nám podaří získat zájem širší odborné veřejnosti.

5. Tím, že si Hybler plete zkoumané sborníky s monografiemi, získává i druhou argumentační zbraň: metr, jímž může svévolně poměřovat, co v oněch knihách není a co by tam podle něho mělo být. Používá tu tedy typického polopatistického přehlížení *žánru* analyzovaného díla a v *KP* častého odvozování slova chyba od slovesa chybět. Metoda je jednoduchá: posuzovatel nastolí neadekvátní normu a diví se, že posuzované jí neodpovídá – asi tak, jako by sborníku povídek různých autorů vyčítal, že nemá správnou románovou stavbu a je stylově disparátní. Proto mu např. na sborníku věnovaném domácí recepci exilu vadí, že se věnuje pouze domácí recepci exilu, proto mu v individuálních sondách chybí mj. „*základní informace o korpusu textů české exilové literatury, tj. kolik knížek představuje, kolik autorů, kolik časopisů, nakladatelství apod., se základními údaji o jejich geografickém rozmístění, časovém působení a kvantitativních ukazatelích (náklady, kalkulované počty pravděpodobných čtenářů, kalkulované počty lidí aktivně činných v exilových literárních aktivitách, uvedené do poměru s přibližnými počty exulantů v tom kterém období vůbec)*“. Proto předstíraně žasne, že příspěvky ve všech sbornících jsou disparátní, liší se tématem, pojmově i metodou. Proto je „*překvapen*“, že různí lidé slovo autenticita ve sborníku o autenticitě vnímají a interpretují různě, aniž by to někdo shrnul. Proto mu zde chybí stať, která by pochválila „*Lopatkovu sociologickou analýzu českého literárního provozu*“, a vadí mu, že někteří účastníci konference měli k Lopatkově kritický vztah a na rozdíl od něj si nemysleli, že na „*Lopatkově myšlení není tak důležitá jeho pojmová struktura, jeho všeobecná koncepcie literatury apod.*“

6. Stať *Autenticita jako protipól literární tradice* jsem získal jedno z čestných míst idiotů náležejících do Hyblerovy páté kategorie: „*úplné blbosti: očividné nesmysly, evidentně nekonzistentní a protirečící si příspěvky*“. Jsem tomu velmi rád a mrzelo by mě, kdyby tomu bylo jinak. Můj příspěvek (a mám na něj i zcela opačné ohlasy) byl totiž namířen proti určitému způsobu literárního myšlení, a je tedy dobře, že se pan Hybler jako jeho čelný reprezentant ozval. Kdyby se neozval nebo mě dokonce pochválil, znamenalo by to, že jsem své úvahy formuloval špatně. Opravdu jsem chtěl zpochybnit a relativizovat „jeho“ jistoty a klamné axiomy, skutečně jsem chtěl formulovat názory, které mu – při naší rozdílnosti – musí připadat jako řeč mimožemšťana. Ostatně já s jeho textem jsem na tom dosti podobně.

Netvrdím přitom, že to nejsem já, kdo se mylí, a že pravdu nemá třeba pan Hybler. Je to však můj názor a stojím si za ním. Přesto bych jej ale rád upozornil na několik jeho dílčích omylů.

7. Pan Hybler rád počastovává ostatní nálepkami, které lze bez sebemenších potíží přilpnout i na něj. Vyčítá-li autorům sborníku velkohubost, bombastičnost, polopatismus, přezíravost ke zkoumaným jevům, představu jedné jediné a závazné podoby literatury či postup, při kterém se „*převodem do normalizovaného kódovaného slovníku především ostrouhá vše, co eventuálně z autorů vyčnívá*“, činí tak patrně ve víře, že právě on je výjimkou a jeho osobně se něco takového netýká, tedy z tragického nedostatku sebereflexe. Zvláště roztomilé mi v této souvislosti pak připadají jeho dlouhé úvahy o neschopnosti kritizovaných správně číst, neboť čtení je „*náročnou a obtížně přístupnou činností, v níž se pojí matematická přesnost s životní chvilí*“.

Kdyby totiž on sám uměl číst cizí texty, nemohl by například tvrdit, že Pavel Janoušek autenticitu definuje jako „*vlastnost mimoliterární reality*“ (kdyby totiž uměl číst alespoň svůj vlastní text, musel by si všimnout, že o dvě strany dál on sám správně konstatuje, že je to právě tato představa autenticity, se kterou polemizují).

8. Kdyby Hybler uměl nezaujatě číst a interpretovat, nemohl by také napsat větu:

„*Opírá se o »evidentní skutečnost, že deník či dopisy nejsou a nemohou být texty v absolutním slova smyslu autentické«, čehož »důkazem budiž klasické dílo autentické literatury: Reportáž psaná na oprátce – to pokládám za nevkusnou piruetu po všech stránkách a za hrubý argumentační nesmysl.*“ Autorem oné piruety je totiž opět on sám, neboť předvedl tu svévolnou kontaminaci dvou myšlenek, mezi nimiž v původním textu není příčinná souvislost. Cílem je ukázat na moji mravní zpustlost projevující se tím, že jsem se odvážil odkázat na Fučíka. – Na rozdíl od pana Hyblera nepovažuji *Reportáž, psanou na oprátce* za jednoho z bubáků, před nimiž je třeba se pokřikovat a uplínout si, ale za text napsaný určitým autorem v určité osobní i historické situaci a prostoupený pojmenovatelnou ideologií a představou morálky. Věřím historikům, kteří ověřili autenticitu, pravost textu i okamžik a místo jeho vzniku, a proto je pro mne jedním z příkladů literatury, již lze označit jako autentickou. V mém výkladu pak nebyla důkazem „neautenticnosti“ jistých literárních žánrů, ale toho, že poetika tzv. autenticity je existenčně závislá na shodě mezi životními osudy autora a jeho autostylizací v literárním díle.

9. I kdyby měl pan Hybler ve všem pravdu, v polemice se mnou se ze 45,51282 % mylí. Což snadno dokážu použitím typicky hyblerovské statistické metody. Kritika mého příspěvku totiž obsáhne 39 řádků, z toho však 17,74 řádků, tedy celých 45,51282 %, je věnováno rozboru této mé věty: „*J v jedné z nejbáječněji vyfabulovaných knih historie, v Dumasových Třech mušketýrech, vypravěč zesiloval svou věrohodnost použitím oblíbené autentizační figury, když v úvodu románu tvrdil, že jeho vyprávění se opírá o nalezený rukopis.*“ Chápu, že se pan Hybler zaradoval, že má v ruce věcný argument, na kterém může předvést Janouškovu hrubou neznalost. Pln sebejistoty proto detailně vykládá, že Dumas „*v roce 1842 v marseilleské Městské knihovně d'Artagnanovy Paměti skutečně nalezl*“, tedy že „*psal svou předmluvu bona fides, a ne jako nějaký stylistický trik*“. Uznám, že Hybler poněkud rozšířil míru svých znalostí, je mi však líto, že si před tímto polemickým výpadem nepřečetl samotnou Dumasovu předmluvu. Kdyby to totiž učinil, dověděl by se, že Dumas hovoří o **dvou nalezených rukopisech**: ten první, to jsou ony Hyblerem zmíněné d'Artagnanovy *Paměti*, tím druhým je ale „*fóliový rukopis pod číslem 4772 nebo 4773 (na to číslo se už dobře nepamatují)*“ s názvem *Paměti pana hraběte de La Fère, týkající se některých událostí, jež se zběhly ve Francii koncem vlády krále Ludvíka XIII. a počátkem panování Ludvíka XIV.* Tento druhý – a obávám se zcela fiktivní – rukopis je pak podle autorových slov onou knihou, kterou jako „*kmotr*“, tedy vlastně „*druhý otec pod vhodným názvem Tři mušketýři vydává*“. Vyzývá přitom „*čtenáře, aby, ať už se mu bude kniha líbit, nebo ho bude nudit, připsal vše na můj účet, a nikoli na vrub hraběte de La Fère.*“ (Přel. Jaroslav Janů)

Inu, co dělat, byl to v 19. století přece jenom celkem rozšířený autentizační postup, pane Hyblere!

Vzděláním a profesí mám blízko k teologii. Pro Martina Hyblera a jemu blízké jsou slova hra a divadlo synonymem pro podvod. On sám je zjevně přesvědčen, že nikdy nic nehraje a všechno bere správně vážně. Opmíjí přitom, že toto slovo hra je ambivalentní a může se stát i označením pro spontánní kreativitu, pro sebevyjádření, pro ony vzácné okamžiky, kdy se člověk skrze nevážnou a zdánlivě nezávaznou činnost přibližuje k autenticitě bytí. Z tohoto úhlu pohledu patrně on sám prožíval ambivalenci tohoto slova, když si „hrál“ se třemi inkriminovanými sborníky. Na jedné straně tak byl zjevně okouzlen vlastní tvořivostí, tím, jak krásně a šťastně umí všem vynadat, na straně druhé ale způsobem argumentace dal své činnosti podobu bezděčně naplňující přesně ten význam slova hra, který je předmětem jeho opovržení.

Mám zropešný rozsáhlý spis *Myšlení o literatuře jako hra* a slibuji Martinu Hyblerovi i českému polopatiskismu jako celku, že v něm jednou budou mít své čestné místo.

LADĚNÍ

citace z dobových recenzí

21. svazek

Jan Hřebejk:
Patosání

(1990)

Ilustrační doprovod

Hana Hubálková, Roman Āalský

Třidvacetiletý Hřebejk debutuje sbírkou, která – jak vyplývá z jeho zpovědi na přebalu – ležela tři roky v nakladatelství. Přichází tedy s textem, o jehož kvalitě nepochybuje (jinak by přece nesouhlasil s jeho vydáním), ale od něhož se už svým postojem poněkud distancuje. (...) Proto se spokojíme s konstatováním, že Patosání je sbírkou tu více, tu méně zajímavých postřehů, zpráv a úvah o životě, z nichž jejich autor vystupuje jako možný příslib budoucích tvůrčích činů, který ale zatím nachází své limitní polohy právě v rovině slibných náznaků.

Petr A. Bílek: *Tři přístupy, jeden výsledek. Nové knihy 1990, č. 44, s. 7.*

V trochu zvykovaném proslovu ke své sbírce Patosání (Hřebejk – pozn. M. J.) naznačil, že nemíní obcování s poezií ani nevázně, ani příliš vážně. (...) Hřebejkovo Patosání vynáší na povrch něco z nálady jeho generace. Snad je to právě nechut dát zasáhnout světu – tomu stále většímu mrzákovi, aby se s ním dalo lehce žít – příliš hluboko. Proto když se Hřebejk jako lyrický hrdina dostane na okraj srázu, sedá na zadek a místo závrtného pádu vesele klouže dolů. V jeho poezii je hodně sebeobraně, tedy v podstatě zdravá reakce.

Jaroslava Hájková: *Ladění pokračuje. Svobodné slovo 1990, č. 249, s. 5.*

Jan Hřebejk je básník jednostrunný, na všechno se dívá očima zakalenými zamilovaností. Cesta přes pole, zahrada se sochami, děti obědvající ve školní jídelně, Leninograd – do všeho je vložen milostný cit. Autor se přitom nepouští do nějakých hlubších reflexí, píše výhradně o tom, co prožil. (...) Nejdůležitějším prvkem Hřebejkova vidění světa je podle mého názoru přímá depoetizace skutečnosti. To dovoluje vytlouci poezii i z nejbánálnějších situací – u našeho autora, jak již bylo naznačeno, omílání prakticky jednoho a téhož: lásky, resp. soulože. (...) K depoetizaci mu též dobře slouží slovní hříčky, z nichž za nejzdařilejší považuji název básně Blechy krásné, blechy mé. (...) Jistě by se Hřebejkovi mohlo vyčítat mnoho a mnoho. Že pro svou sbírku zvolil bezdůvodně iracionální neologický název, že sklouzává do klišé, že nemístně zpoetizovává kdejaký nesmysl (téměř už jak J. Žáček), že je v poezii obsedantně posedlý sexem (téměř už jak K. Šys). Ale není to nutné, neboť mladý básník – navzdory názvu edice – dokázal, že má opravdu dobře naladěno.

Lubor Kasal: *Study pro LŠU. Inicidy č. 14/15, s. 68.*

Ivan Horák, „Literát“, fotografie

Zdětinštvování, zdobňování a zdobnění skutečnosti je její znásilnění. Ani ne deformace jako spíše zakrývání a eufemizace páliového, hodnotného, skutečného. U Hřebejka najdeme pavoučka, vemínko, nehtík, punčošku, šibeničku (...) Ale troufám si říct, že poezie začíná až od slov: pavouk, vemeno, nehet, bolest, perla.

Zbyněk Vybíral: *Tři prvotiny. Tvar 1990, č. 37, s. 14–15.*

22. svazek

Jan Macháček:
Odpoutaný balón

(1990)

Ilustrační doprovod

Hana Hubálková

Jan Macháček (...) neuznává v poezii čistou lyriku, rád by psal příběhy. (...) Tyto verše se tváří holanovskými, našťastí jejich autor včas postřehl, že by to přece jen nebylo ono. Jako většina jeho vrstevníků (...) je samozřejmě báječný znalec žen, ale před jeho dveřmi stojí „polystyrenová figurína... plíživá samota / rdousivá samota / léčivá samota / smrtící samota“.

Marie Štemberková: *Odpoutání – či jen odvážení? Lidová demokracie 1991, č. 56, s. 7.*

Autor má blízko k Berkové, Huptychovi, Leblovi, Kejhovi, Němcovi i Zachové, jenže citováním jmen se k nim nepřihlíží. Jeho místopisné poznámky z domova (...) i o světě (...) jsou však prózou, mající s kouzlem nevysovitelného společného leda členění do veršových řádků. Macháček by měl zkoušet prozaické útvary. (...) Zkrátka: bez řádné dávky obrazného vidění, přefiltrovaného do metaforické komunikace, půjde hovořit o poezii velmi těžko. Macháček sám přiznává v předmluvě, tentokrátě stupidně nazvané Co tím chtěl básník říci, že miluje příběhy. Opírá o ně svůj pohled do soukromí i dobu s věcmi veřejnými. Nejde mu ani tak o dnešek jako více o léta sedmdesátá.

Michal Huvar: *Nezrušivé reportáže. Tvorba 1991, č. 22, s. 14.*

Nechce se mi předstírat, že jméno Jana Macháčka (...) je pro mne náhlým objevem. A přece když mám v ruce souvislý a skoro jako knížka (...) vypadající text, zdá se mi, že je načase opravdu mluvit o čemsi obecně generačním. Už proto, že se v dedikaci objevují jména Berková, Huptych a Lebl (...). V Macháčkových básních se hned na první pohled objevuje několik „archetypálních“, právě k výše zmíněné generaci přináležejících témat: samota, smutek, otázka charakteru, něha, porozumění, možnost komunikace. (...) Na rozdíl od valné části mladé poezie, která se uvědoměním si nutnosti hledat a mapovat vyčerpává, Macháčkovo básně v tom procitnutí začínají. (...) Macháček je básníkem příběhu-podobenstvím a básníkem gesta, s nímž okázale, ale jako by z niterného přesvědčení odhazuje vše, co neprošlo prověřkou časem i osudem: včerejší lásky, dnešní poslední záblesky mládí (...). Pointy jeho básní nejsou ničím víc než zoufalstvím, že nejde dopovědět. Není to poezie, která předstírá, že ví. Je v ní právě ten pocit věčného outsiderství, které si váží každého slova, ale které zároveň ví, že tu ještě zbývá ten život. (...) Úcta ke slovu, pokora před ním – to jsou atributy opět nejen Macháčkovy, ale celé této generace. Proto se nejspíš nedočkají výborů, protože ty by v pohodě zahrnuly celé jejich dílo. Zároveň je v nich však stále ještě potřeba neokázalého vypořádávání se se životem. (...) To vše se v celé generaci rodilo, zrábalo a krystalizovalo; a Macháček přišel, racionálně zhodnotil a bez velkých slov o tom podal čitelnou, niterně prožitou a přitom zcela svébytnou zprávu.

Petr A. Bílek: *Macháček aneb O poetice jedné generace. Tvar 1990, č. 43, s. 14.*

Připravil MICHAL JARĚŠ

Časo-piso...

piso-piso-piso

Michala Jareše

Hlavní chod:
Kritická Příloha
Revolver Revue 19

To, jak si česká společnost zase špatně vedla v oblasti kultury, nám opět dává pěkně natvrdo KP RR. Snad proto ji už mnozí nečtou nebo se nad ní nerozčilují, nebo ji dokonce očividně ignorují. A tak nezbyvá než znovu vytáhnout staré zbraně, staré polemiky, aby se alespoň tí staří a osvědčení „nepřátelé“ rozkatili. A tak si Martin Hybler vybral tři sborníky z české literární vědy a ukazuje nad nimi všem, kdo to ještě nevědí, že tu jde o „smutnou vědu smutných lidí a jejich promarněných životů“. Smutný Šalda. Promarněný život Černého. Kdyby zůstal Jiří Brabec nočním hlídačem, jak by se měl, ó jé! Hyblerovu článku se na protější straně věnuje obšírně Pavel Janoušek, takže se omezím pouze na konstatování, že si Hybler pro svou „Procházku po úhoru“, jak nazval svůj elaborát, vybral sborníky z let 1998 a 1999. Inu, kdo chce psa bít... Hybler bohužel kritizuje, aniž by ukazoval možnou cestu pro nápravu, což je v mnohém pro KP RR typické. Co je ještě víc typické, že ukazuje, jak je erudovaný a dovede použít cizí slova – tautologie, konfusnost, restriktivismus, zvláště oblíbené slovo implicitní atd. Navíc jeho statistické údaje se například v uvádění procent, které má zřejmě autor tak rád, liší (sice málo, ale takhle by ta dokonalost nebyla navozena, pane kritiku!). Děláním si z něj legraci, místo aby se takový blaf odmávnul rukou, jenže tady jde možná o něco víc než o řeč čísel. Pan Hybler se snaží dopátrat toho, k čemu tady vůbec ti literární vědci jsou a co chtějí. Pustil se do toho s vervou Španilě jízdy, ale jak už jsem psal výše, dokazuje to na výseku tak mizivém, že jeho vítězství nemá šanci na neúspěch.

Jinak si KP RR stále rotuje totéž: Veronika Tuckerová píše o USA, Tomáš Glanc o Rusku. Nechybí Zdeněk Lukeš, Marek Vajchr ani Robert Krumphanzl se svými recenzemi. Za zásadní považuji rubriku *Dokumenty*, kde šéfredaktorka Terezie Pokorná uvádí korespondenci mezi ní a Josefem Škvoreckým. Zásadní proto, že tu paní Pokorná přesně formuluje ideu KP RR. Josef Škvorecký se ohradil proti obvinění Evy Stehlíkové, „že kazím vysokou úroveň *Literárních novin*“. Terezie Pokorná to komentuje: „Autor dopisu má zřejmě na mysli stát Evy Stehlíkové *Jak se dělají Literárky z KP č. 3/1995 (s. 62–67), v níž ovšem na s. 62 nestojí žádné obvinění, ale část kritických úvah, tj. otevřeně osobní, zřetelnými argumenty a jmenovitými odkazy podložený názor recenzentky (...)*“. Aha. Takže kdo nepatří k nám, obviňuje. Kdo je u nás, kriticky uvažuje. Slova, slova, slova.

Dezerty

Revue pro literární vědu *Slovenská literatura č. 1/2001* se oproti *České literatuře* celkem hojně věnuje současnosti nebo alespoň letům po roce 1968. Za zmínku určitě stojí studie Zory Pruškové nazvaná *Samovražda. Navratností motivu v díle Rudolfa Slobodu*. Takže se v ČL nenecháme zahanbit a šup! nejbližší se sebevraždou osvědčený TGM a konec 19. století, tam se možná nebezpečí či snad úskalí již neskryvají. Ovšem Rudolf Sloboda byl podle autorky v Slovenské literatuře v mnohém ovlivněn surrealismem a to u Prezidenta – Tatičky – Osvoboditele – Slunečníka těžko, přetěžko hledat.

Hostem probíhají změny. Doufejme, že k lepšímu. Číslo 4/2001 ztučnělo, má novou přílohu nazvanou *Světová literatura*, díky če-

muž se Host vrátil k lepené vazbě. Již názvem odkazuje tato příloha na někdejší časopis, která ovšem podle editoria Martina J. Stöhra „zavazuje připravovat pro vás stránky z cizojazyčných literatur co nejvyšší kvality“. Světovka tedy přináší rozhovor s někdejší šéfredaktorkou *Světové literatury* Annou Kareninovou a dále již osvědčené *Téma*, tentokrát věnované Thomasu Bernhardovi, které se za poslední dva roky stalo nedílnou součástí Hosta. (Jen vzpomeňme na Bruna Schulze nebo Miroslava Krležu!) Zde je nutno také připomenout, že se tato změna odehrála pod taktovkou někdejšího redaktora Petra Bilíka. Někdejšího proto, že od tohoto čísla jím už není. Inu a co dál přináší Host? Kromě rozhovoru s Lenkou Procházkovou a kritickou studií od Květoslava Chvatíka o románu Milana Kundery *Nevědění* také například rodný dům Ondry Lysohorského a veledivný fejeton od Jiřího Kratochvíla na prévertovské téma *Jak namalovat obraz Brna*. (Zkoušel jsem to, nejde to, asi nejsem ten pravý regionalista. Prévert byl mimochodem poetičtější, asi proto, že kreslil slovy ptáka a nikoliv město.)

I když se u nás *Světová literatura* stala součástí *Hosta*, její mladší sestra, *Revue světové literatury*, stále vychází, a to již 37. rok. V prvním čísle letošního ročníku se setkáváme s jihoamerickou literaturou. A to nejen s osvědčenými jmény, jako je O. Paz nebo A. Carpentier. Vedle beckettovské laděné prózy kubánského autora Franciska de Oraí (ukázka z knihy *Temná stránka*) je tu i „vzývavě nejstručnější stručností“ Guatemalce, žijícího trvale v Mexiku, jménem Augusto Monterroso. Toho ostatně miloval třeba Italo Calvino. Malá ukázka z mistrovských povídek: „*Dinosaurus. Když se vzbudil, dinosaurus byl tam.*“ (Překlad ze slovenštiny jsem si dovolil sám.)

Zabloudil-li jsem už tak daleko od českých luhů a hájů, nezbyvá než v tom pokračovat dál. **Nový orient č. 4/2000** – zde se mimo jiné dočtete, jaké byly mýty o založení korejských království (M. Loewensteinová), jaké známe Urartejské bohy (od Lukáše Pechy) a k tomu jako zákusek výtečnou básnickou povídku jihoafrického spisovatele Andriese Waltera Oliphanta nazvanou *Popravní vězení* v překladu Otakara Hulce.

Tak kam ještě dál a hlouběji? Zbývá mi **Archív orientální, č. 1/2001**. Zde se čtenář poučí o tancích v Mezopotámii i o japanizaci Tu Fua, Li Poa a dalších básníků, jakož i o problémech překladů klasické poezie z pera Anthony V. Limana a Waynea Schleppha. Jediný problém: vše je v angličtině. Ale zase u tanců si může čtenář neznalý řeči prohlédnout obrázky jednotlivých tanečnických skupinek. K tomu snad ještě připomínám, že v tomto čísle AO vyšla i bibliografie Mansoura Shakiho (1919–2000), znalce fonetiky perštiny a Persie vůbec.

Ivan Horák, „Schody“, fotografie

J. Vorel

Román

Kritická studie

(pokračování z minula)

Jde-li o český román národní, myslím, že tohoto právě musí být šetřeno, aby román byl vsutku národní. Tvoření literární jest povinně samo sobě, nechce-li býti suchým stromem bez květů a plodů českosti, aby k němu ochotně dospělo. Není-li názor života a přírody přímý a živý, vychází-li z apriorismu, kreslí duše abstraktně, v šedi rozplynuté neurčitosti, mlhavosti. Na nich není ani dost málo horké životnosti, zvláště ní přichuti, nálady, vůně onoho prostředí, z něhož byly vyňaty. Proto ty figury románové hodily se do každého prostředí, podobně, na Kamčatku stejně jako do Irska nebo na Slovensko; abstrakce jest mezinárodně bezbarvá, netypická. Na jejím podkladě nestvoří se český román. Bude nutno obrátiti se k přírodě, vrhnouti se do náruče bezprostředního pozorování, nechati přírodu hráti si duši a z nahromaděného materiálu přímého poznání, empirie tvořiti teprve po zákonech osobní organizace psychické. Determinující konkrétnost musí státi se pramenem inspirace umělecké.

Účinek její dá se ještě zvýšiti slohem romanopiscovským. Dá-li se kdo do čtení románu, všimne si hned na prvé stránce, v prvých řádcích, jaký má autor sloh. Jest to přirozeno. Chce se dáti tímto slohem podmaniti, přikovat se k románu, aby mu z něho neušla nejzajímavější podrobnost. Sloh jest klíčem k románu. Tolik duchů vzácných, hlav posvěcených, velikých mandarinů literárních, nezískalo si takovou obec čtenářskou, jako trochu obratný fejetonista. Měli všechny žádané přednosti: dovedli v energických i v útlých rysech podati nestranný nárys lidské duše, malovali zavlou působivost prostředí štětcem Carrachů, nadhazovali výtečné studie mravů. Nic platno. Jejich díla se nerozfezávala a pakli že ano, nikdo je s láskou neprobíral a jejich postulatům se nepřizpůsoboval. Za to soudruhové méně nadaní, zbavení popisné bystrosti a intuitivní podnikavosti, byli při úplně prostřední produkci miláčky davů, ovládali salony a budoáry. Srovnejme dnešní účinek románů Henry Beyleho, velikého Stendhala a románů Ohnetových, Jókaiových a j. Co na práce mistra Bourgetova vrství se vytrvale prach, slaví Ohnet orgie na knižním trhu a v kruzích čtenářských. Vyložiti se to dá jen jedním způsobem: uměním slohu. Příčinu tu pokusil se dovoditi Leo Berg, tak že my můžeme býti ušetřeni opakování a věnovati svou pozornost podstatě slohu románového, pokud jí vítězí romanopisecká skladba.

Maupassant v předmluvě k svému románu Petr a Jan položil nezvyklý důraz na to, aby osoba nebo věc vyjadřovala se jen jediným podstatným jménem, její vlastnosti jen jediným přídatným jménem a děj jen jedním slovesem. Proti většině minulých i současných vypravovatelů znamenitý a výborný

požadavek. Jejich sloh byl zalidněn výrazy, které nepřiléhaly na vytknutý předmět, zanechávaly velikou mezeru, jaká jest důsledkem zesláblého druhořadého výrazu, synonym, synekdoch, pleonasmů atd. Štavnatosti, masitosti, životnosti zadávalo se mnoho. Maupassant tuto nepřesnou ledabylost nahradil trpělivým, mozolným kladením slov nejvlastnějších, nepříměřejších a nejsuggestivnějších. Ve své úzkostlivosti byl tak dbalý a šetrný k čtenáři, aby mu podal pravé slovo, že touto až do krajnosti zabíhající trpělivostí vyčerpával a zničil celý svůj fond psychický. Za tu cenu ale poštěstilo se mu nabýti takové váhy v umění slohovém, že dlouho bude se k němu choditi do školy. Umění romanopisecké bude vzor svého slohu hledati u něho. Musí to býti, má-li býti zachována náležitost výrazů tvořících styl a mají-li býti emoce, jichž třeba u čtenářů vzbuzovati, celé, nijak nepřidušené. Části řeči musí býti tak položené, tak vybrané, aby vyvolávaly tentýž určitě jasný a vyměřený zvuk na klaviatuře čtenářovy iluzivní schopnosti, jakoby čtenář pozoroval sám a tvořil je. Všechna nepečlivost spěchá k důsledkům literární maškaraďy, která pohodlnou fintou chce přelstíti a odvrátiti od poznání pravé podstaty. Nic tak lépe nekarakterizuje povrchní, neseriózní pracovníky než tato lživá, podvodná hra s divákem, která jej navazuje jablkem Tantalovým, aniž mu dává možnost s celou chutí se do něho zakousnouti.

Neumí-li autor pozorovati skutečnost, pochopiti ji tak, aby nejpřípadněji voleným slovem dovedl v čtenáři vyvolati patřičnou psychologickou iluzi – a v tom vězí celé umění slohu – nebudou v katedrále jeho díla ani ideoví labužníci zapalovati kadidla. Nikdo nebude duševní obor obohacovati pravou iluzí skutečnosti. Jen několik lidí prostředních chytne se o jeho pokus, ale i ti jej opustí, poněvadž jejich dráhy budou narýsovány jinde než jsou autorovy: nebyl jim sugerován určitý způsob reprodukce iluzivní, oni si jej vytvoří libovolně, slovem rozjedou se s autorem.

Vážný a pravdivý sloh má vyplňovati díla naprosto sugestivně, pohrdající obecnou nepřesností výrazu. Ráz slohu toho upravuje se vždy dle toho, čím se opovrhne z důvodů kolektivně zakořeněných. Na opovrhovaných způsobech vztyčí se zásady protivné. Tak vidíme, že Flaubert, puze k reprodukci vnějšího světa, přidržel se vypravování kovově zvučného, necitlivého, pevného, tak málo napojeného pohyblivou výmluvností a rtuově živou patetičností. Byla to jiná móda, udávalo se jiné umění slohové, jinaké v tónu, barvě, citové chytavosti, než jaké šířilo se do té doby v umění romanopiseckém vlivem kultu Dickensova. A z novějších u Maupassanta. Jakkoli metodou přizpůbil se románu ruskému, nepomenul býti dbalým originálnosti svého

slohu, ponechávaje mu rétorického švihů a malebné sytosti, tyto dva rysy galského stylu, nepřipouštějícího sžíravý vliv plynulého a epického slohu ruského. Tato protivnost, vzájemně na sebe žárlicí, spočívá na jisté zálibě a přístupnosti některých částí řeči.

Budujícím základem slohu jest podstatné jméno. Jeho užití má význam architektonický. Jím není vypravování vedeno v pohyblivost, všechna plynulost tvrdne v suchých výpočtech osob a věcí. Spojení a životní náplň mezer mezi osobami a věcmi nepřichází nijak k platnému uskutečnění. Jedno stojí vedle druhého, chladné, hostejné, nepohnuté. Hlavně tam, kde vystupují pojmy a poznatky metafyzické, kde není ani malebné štavnatosti, ani dějstvující změny. Proto nadbytek podstatných jmen v knihách filozofů. Pro obsáhlou říši skutečnosti, v níž román se nejlodněji a nejúčinněji pohybuje, má však podstatné jméno význam obmezený: vystihuje pouze **statické** dno života. Vývojové dění není jím nijak navedeno. Jest to jenom nepohnutost, třebaš vypjatá, daná výrazem slibně napovídajícím. Vypravování, důsledně, postrádá ruchu procesného, přestává býti spodobením toku a přerodu života. Jest suché, vypočítavající, protokolární. Jedinou výhodou jest únavné detailování, ono pedantické škrobství německého slohu, které neskrblí v pravdě komisařským detailováním na účet příjemné svižnosti děje. V postupu románu elementárního i individuálního, v podání dramatu společenského i vnitřního, rozvojového procesu, tento pedantismus nemůže připustiti. Substantiv užití tu lze jen tou měrou, pokud nezkrácen a nezadržován zůstává pohyb líčeného života.

Přidavné jméno podává a umožňuje dekoraci líčeného. Na jeho volbě a položení záleží, aby vystoupily s podivuhodnou silou zajaté prostory, místa, krajiny; v nich smíšeno jest tolik různosti, že třeba voliti přídatné jméno s neobyčejnou určitostí, aby vůdčí rys byl přesně reprodukován. Je-li román studiem dle života, nutno ukázati místa a prostředí, v nichž děj se odehrává, s použitím vši malebné schopnosti a ta opírá se svými základy o adjektivum. Předpokladem k její akci musí býti, aby autor, možno-li, se rozplynul do krajiny, pohltil do sebe zářící barvy její, aby žil v ní a skrze ní, a tak byla záruka, že duše jeho neodrazí nárys znetvořený, v jinou podobu a barevný tón přehnaný. Nejvíce jde o to, aby se vystihlo, čemu se říká **nálada** krajiny, panoramat. Zde hraje přídatné jméno svou nejvlastnější úlohu. Geolog, meteorolog, botanik, přírodopisec vůbec, překvapí nás podrobnými výklady o složení krajů, o hmotné formaci prostředí; na romanopisci jest, aby tyto podrobné jednotlivosti sehnal na jednu živou hromadu, aby v jednotě magnetického naladění vystihl malebnost širokého pohledu, případně volenými a oduševněnými adjektivy, aby vykouzil barevnou dominantu přírodních obzorů.

Nezávažnějším činitelem slohu jest sloveso. Ono jest ekvivalentem dynamiky, toku, pohybu. Je-li substantivy vystavěn dům, je-li adjektivy postaráno o jeho dekorativní výplň, sloveso tuto budovu teprve zalidňuje, oživuje. Bez slovesa by nebylo děje, rozvinutí sociálních i psychologických procesů. Hojnost sloves zabezpečuje životnost, epickou sytost, konkrétnost, určitost. Vidíme to na ruském románě. Tajemství pomalého, ale výrazného slohu Tolstého spočívá právě ve výborném zužití slovesa. Nevine se s majestátní nádhrou kaskádami hlučných frází, nehýří malebnými obrazy, tropickým přepychem slov vzácných, bohatých, nýbrž zvolna a jistě dává vynikati dějovému proudu ze statického dna řečiště. Působí dojmem šedivým, neoslňuje efekty, ale plně a dokonale reprodukuje život v jeho rozvojovém ubíhání. Zdá se, že na užití slovesa visí zdar románu, třebaš svět nabízel se jako verbum i nomen k poznání a k použití. Romanopisec vidí a poznává proudění a přeměny věcí, vidí, že pohyb jest základem rozvoje, jemuž na všech stupních podléhá vše živé, že uvnitř ve formě každého stvoření bytuje síla, která je nutí postoupiti k vyšší formě. Když pak zrak jeho tento vnitřní proces vývojový sleduje, používá nezbytně těchže forem, v nichž ži-

vot přichází k výrazu. Volená verba naznačují dějový pohyb přírody. Všechny události animálně říše, úkony vzniku, vzrůstu jsou symboly, naznačující přechod světa reálného do ducha lidského, aby v něm byly proměněny a v nové reprodukci, ve slovesech, se opět objevily. Odtud větší význam verb: symbolizují svět, jsou archívem života.

Ve všech případech, ať užije romanopisec té neb oné části řeči, musí sloh jeho vyznamenávati se jednou neodpustitelnou vlastností. Musí v něm býti uložena schopnost, aby jím u čtenáře způsobené pohnutí proměňovalo se ihned v představu. Pohnutí, které nové, druhé tvoření, totiž proměnu ve vnitřní děj vylučuje, není důsledkem nějaké umělecké činnosti. Ta jest pouze tam, kde jest současně schopnost, prostřednictvím slohu proměnění stavu pohnutí ve formy pohybu. Sloh musí nás uvéstí v činný pohyb, musí nám dáti jakost naší duše vycítiti, ne ovšem v podobě reakcí obyčejné představivosti, nýbrž v podobě estetického procítění. Sloh musí nás očarovati, podmaniti, musí v nás vyvolati emoce, nejsouc ničím jiným než prodloužením emocí autorových. Vyvolání těchto emocí možno jest dvojím způsobem. Buď hudebností. Čím hlouběji chce sloh náš vnitřní život rozčeřiti, tím více bude pečliv o tónový výraz. Tón a rytmus jsou totiž vnější formy jevové emočního zjemnění v nás, estetického procítění a vycítění přijatých emocí. Nebo musí sloh snažiti se o to, aby živoucími a četnými představami působil a jich prostřednictvím docílil žádoucího účinku emočního.

Bude povinností romanopisců, aby svůj sloh třbili ve shodě s konečným cílem tímto. Realismus popisný bude věděti, kterými vysoce sugestivními a jakým počtem substantiv a adjektiv dodělá se obrazů přesných, sytých malovaných. Vzrušená podání dramata společenských opřou se o matematicky pečlivou volbu a výběr slovesa. Nutno zachovati tradici umění napovídajícího a sugestivního, pozůstávající obraznosti a citovosti čtenářů, aby z diskretních nářeků, nedopověděných údajů, nedokončených obrazů, potopených v přítmi literárního stínu, určili si obrysy postav, vládnoucí ráz předvedených panoramat. Jen tehdy bude výsledek vonný a zřímý, když užije se slohu, v němž rozvine se účelný význam a emoční působivost všech slohových jednotek, ať jsou původu jakéhokoli.

Z toho hlediska jest třeba opustiti ony tradice, jež s houževnatostí jen sobě vlastní chránily tak zvaný národní ráz slohu. Čtělo se a chce se dosud, aby sloh byl ku př. český, aby z něho vymýtily se úplně výrazy cizí, u nás hlavně francouzské, jichž dnes jest v něm značné množství. Požadavkem tím, třebaš byl vyslovován z důvodů ryzích, nezískává se nic než poškození jakosti slohu. Nemusí býti výrok tento vykládán tak, že by nebylo dostatek slov našich, že by český sloh nemohl stačiti. Jde však o to, že slohem podává se přímé spodobení (prostředkem iluze) života vnitřního a vnějších objektů, pokud v zákonitosti svých jevů ukazují se nám smyslovými dojmy, tedy vlastně také světa vnitřního. Vystihuje se tu dynamika, pohyb, tok, rozvoj a tu, nezbytně, musí se hledati takové výrazy, které by tento tok přesně vyjadřovaly. Poněvadž jeho cílem jest bohatší rozmanitost a jemnější odlišenost, důsledně musí ve slohu kladením výrazů nových, cizích, jako útlejších, vystižnějších, této odlišenosti činěno býti zadost. Slova cizí chtějí jen **dynamiku** přivesti k místu. Má-li něco býti učiněno pro pravdivost díla, má-li v něm teteliti se vůně a teplo života, není možno stavěti se na cimbuří národní čistoty. Musí se chytati život nahýma rukama ve výrazech sytých, vyjadřujících jej co nejpřesněji a tu nebude se zajisté nikdo vyhýbati slovům cizím z přemrštěnosti, která pro plně vystihnouti nedovede prokázati službu zrovna nejplatnější. Lepší zajisté pro národní ryzost výkonu uměleckého jedno slovo nedomácí, vyvolávající nejpřibližnější iluzi u čtenáře než celé moře slov domácích, průměrných, šedivých a tak málo sugestivních. Neboť národní nespočívá ve slově, v jeho zvuku a původě, nýbrž ve způsobu, jak se tímto slovem dociluje dynamiky a emoce.

(konec)

Ivan Horák, „New York“, fotografie

Pavel Rajchman: Průzor do vymyšlené bytosti

Hra na život, hra na literaturu?

Pavel Rajchman (*1958) vydal dosud tři básnické sbírky a pro první dvě zvolil názvy převzaté z řečtiny. Nyní v *Edici poezie* nakladatelství Host vyšel *Průzor do vymyšlené bytosti* a já se domnívám, že tato sbírka dále rozvíjí spíše předposlední knihu *Androgyn* (1996) nežli *Padlome Lome* z ro-

ku 1998. Už titul nejnovější práce jako by napovídá, že autorovi je cizí jakákoliv spekulace. Podobně jako v *Androgynovi* básník nic nepřipravuje, nevysvětluje, nekomentuje a rovnou uvádí čtenáře do svého zvláštního světa, snad androgynního, snad pouze vlasatého. Vzhledem k tomu, že můžeme (ale nemusíme nutně, báseň, jejíž název je zvolen k pojmenování celé sbírky, se nezdá být v kontextu celého cyklu příliš výjimečná) přistoupit na hru v rámci textu prostého obvyklých metafor, pocit, že jde o svého druhu vzkříšení symbolismu, nepřevládne, a my se ponoříme do vyprávění, na rozdíl od prózy zbařeného oněch „vysvětlujících“ a „komentujících“ pasáží. Ocitáme se v kulisách povědomých, možná jde o starověk, možná o mayský, pardon, aztécký (?) „středověk“, spíše ale o svět oně vymyšlené bytosti. Potěší, že některé básně popírají podezření na exhumaci symbolistické metody ryze postmoderní bezostyšností (jen ta je zde tvůrčí): tak např. *Nahlížím* (str. 16) nebo *Chůze po přímce a otázka* (str. 43). Trochu zarazí, jak se další texty zjevně staly obětí hry na život, bytí na život neexistující bytosti. To bohužel platí o většině básní, ve srovnání s *Androgynem* se mi zdá být Rajchmanovo „vyprávění“ a básnění rozpačtější, mívá se s účinkem, neboť v něm čichám rychle tlející zbytky jakési mrtvě porožené ideologie. Autora poněkud zachraňuje jeho bezelstnost a – což je důležité z hlediska řečnické estetiky – křehkost! Budme však nemilosrdnější. Rekl bych, že Rajchman měl zůstat u prostoty a bezprostřednosti *Androgyna*, neorganizovat knihu ve zmrzačené defilé přitakávajících svědků nějaké velké, zásadní události nebo „dějiny“. V jistých věcech si však asi nelze jen tak poručit a ještě lépe to pochopíme, pokud

budeme psaní přikládat významnou psychoterapeutickou funkci.

Nelze však nezmínit vysloveně krásné básně, jako je *Velký černý meteorit* (str. 23–24) nebo *Tak je to* (str. 44). Zda potřebovaly doprovod, ba společnou líheň pokleslejších tírád a služebných básní, nevím, nejspíše z nějakého důvodu ano. Předpokládám, že ten, komu poetika Pavla Rajchmana zachutnala už dříve, nebude ani tentokrát rozčarován, jistá kvalitativní nevyrovnanost sbírky může být v lepším případě pokládána za odraz její niterné tektoniky. *Androgyn* však překonán nebyl, máme co do činění s jeho appendixem či slabší variantou a osud většího básní nově sbírky je patrně předem zpečetěn: brzké zapomnění.

PETR HRBÁČ

Škvírou pozoruj hemžení v nitru

Rajchmanova poezie sbírky *Průzor do vymyšlené bytosti* (*Host*, Brno 2001) je skutečně průzorem do jiného prostoru. Díky metaforizaci, která je důsledně přiložena na svět, vytváří svůj vlastní prostor, zcela proměněný řadou souvislostí, které jsou výsostně obrazné: „*Tělo ve větvích: / kosti v plodech / a v ptácích... / Mozek v trávě / mezi padanými jablky*“. Přesto tyto verše nerezignují na schopnost rozjímat o věcech tohoto světa, hledat katarzi, i když se jí uklidnění nedostává: „*A Měsíc: ochoz mnoha jasů: / táč s potravou? / Savci by lízali / kdyby... / nevycházel Slunce / a most k mrtvé planetě / (...) pokaždé se nežít / tíhou rozspalého myšlení // vahou jinovatky*“.

Básnický subjekt (rozdvojený, jak jej ostatně známe už z Rajchmanova *Androgyn*-

na) si je vědom svého uzavření především ve veličině času, který je vnímán jako vědomí tíhy: „*Každý krok / tvoří balvan / vleče pohyb*“, vědomí plynutí: „*V lomu času / nic! / než zase plynutí*“. Čas ale především zraňuje: „*V srdci / rampouch odkapává / kap kap krev / (...) / Ledový hrot / se pohupuje / tik tak čas*“.

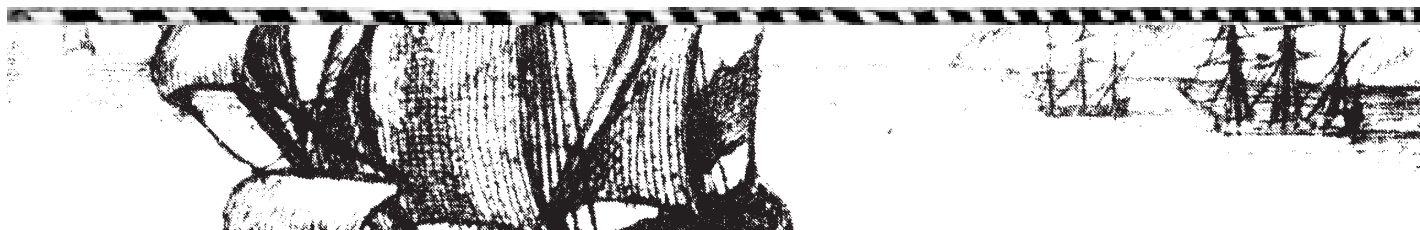
Tento básnický subjekt je ale i demiurem, vládcem: „*Zlaté kopie mých pohyblivých vnitřností: modly / na vyvýšeninách kolem měst*“, který si ale uvědomuje lživost získané moci: „*Ten pestrý stín / – Ejhle!... Vláďče!... – / neživot obalený střevy*“. A proto i zákrak je stvořen krví několika duší, aby byl vposledku uložen do země, kde jedině se může zachovat a obrodit: „*A pak: / plamen z krve / duší vyšlehl / hliněná soška / sepjala ruce // Šed' dolehla / zlatavý odstín se zachvěl / nezešedivěl nescvrkl... // Vsákl do polí / do klíčících zrn pšenice*“.

I když zahalena důslednou metaforizací, je tato poezie schopna sebereflexe, jejímž hlavním smyslem je pak vyznání: „*Unaven procesím myšlenek / unaven z porodu: / rození slov / tak nedokonalých*“ a jedině taková míra otevřenosti pak může vést ke zklidnění, byť jen k relativnímu a navíc až v samém závěru knihy, jako poslední verš: „*Počkám tedy na dešť*“.

Tato poezie vyžaduje náročné čtení, ač plná zvolání a výkřiků, apeluje na čtenáře nenápadně, potichu, kdesi za hřmotem svých výkřiků. A právě tam se čtenáři dostane odpovědi, byť takových, které zůstávají spíše otázkami: „*A tam nedosáhnou / chvála jemu / v něhož věřím nevěřím / věřím nevěřím... // AnoNe...*“ Mám za to, že takovým veršem věřit lze.

JAKUB CHROBÁK

ATLANTIC - LETTER

V jedné knize jsem četl následující motto: stíhač vystřelil, ale tím se i sestřelil, poněvadž jeho letadlo se řítilo vpřed tak obrovskou rychlostí, že kuli dostihlo. Čili symbol zlověstné věštby o sebezkaže člověčenstva. V pesimistických scénářích přibývá lidí a hnutí, poháněných vášněmi, nenávistí a stále mocnějšími nástroji své jakkoliv úchylné tužby uskutečňovat. Po dvou světových válkách a dvou zničujících ideologiích, po pádu komunismu znovu vzkvétá nacionalismus jako jeho poslední fáze, v mnohých končinách se děsivě dere vpřed náboženský fundamentalismus a nad tím vším jako by se kruh uzavíral v podobě globalizace, nadnárodních celků. Co když ale válečné konflikty úplně pomínou? Zejména zásluhou zkušenosti, že jsou kontra-produktivní, že nedocílí to, co se od nich očekávalo, že vyřešením jednoho problému stvoří problém jiný, třeba ještě zapeklitější. Významný americký žurnalista Thomas Friedman předložil tento recept k zachování světového míru: macdonaldizace. Státy s těmito výkrmnami pod zlatou klenbou na svém území na sebe nikdy nestřílejí.

Je tedy sklenice z poloviny plná nebo prázdná, povedlo či nepovedlo se toto století? Vzdor předloženému katalogu skutečných špatností, století v mnohém vskutku hrozné, bylo též mimořádně zajímavé a obohacující. Rekordně kruté, krvavé, ale též s kolosálním rozmachem, kdy se vynalezlo víc než ve všech předchozích érách dohromady. Naše doba nám umožnila existenci daleko hodnotnější, kvalitnější, příjemnější a delší než kdy v minulosti. Po sečtení všech plusů a minusů rezultát je nepochybný. Pochybovačům odpovídám jedním anglickým slovem: dentistry. Sedět v křesle u současného moderního zubaře je zážitek k neporovnání

s martyriem, uštěďrovaným provozovateli tohoto řemesla předchozím generacím.

Nostalgiici romantizují staré, údajně zlaté časy, jako by v minulosti vždy bylo líp – i za komunistů. Zlaté se zdají proto, že pamětníci, kteří jsou staří, vrásčítí, neduživí teď, tehdy takoví nebyli. Vzpomínka na vlastní mládí a ztepilost kalí rozhled. Někdejší mládežníci, krasavci a krasavice, baží po návratu padesátých let. Spíš si pamatují milostné hrátky na svazácké brigádě než na otravu svazáckého schůzování, o procesech a šibenicích ani nemluví.

Od r. 1900 se průměrná životní délka skoro už zdvojnásobila – z pouhých 40 roků na téměř již 80 let. Máme k dispozici antibiotika. Všelijaké neduhy, postihující předchozí generace, přestaly být smrtelným nebezpečím. Pozemšťanů přibýlo víc než požehnaně, ale rovněž náramně vzrostla schopnost žít hladově krky. Úroda na kukuřičných polích v USA se ztrojnásobila a zásluhou nové odrůdy rýže (tzv. miracle rice) Asie již netrpí hladomorem.

Nejen snadnější možnosti naplňování žaludku, ale i ona tzv. kvalita života se vylepšuje. Významnou součástí této kvality je rostoucí podíl volného času, v němž se nemusíme pachtit za živobytím a dalšími, dřív nepominutelnými starostmi. Týdenní pracovní doba se snížila o polovinu – z 60 na 40 hodin. Dovolené se staly samozřejmostí. Nemusíme si už pechovat prkence bankovkami a běhat s placením účtů do fronty na poštu. Pošleme šek, jsme součástí bezpečnějšího hospodářství, ušetříme spoustu času. V domácnosti zapneme různé ty myčky a sušičky, aby se plahočily za nás. Lidé minulého století se trýznilí tropickým vedrem. My ale máme klimatizaci. Máme filmy, televizi, magnetofony, stera, videa. Začátkem tohoto století rádius prů-

měrného celoživotního pohybu nepřesahoval 100 kilometrů. Teď za pár hodin odletáme do všemožných vzdálených Tramtárií. V r. 1998 americké letecké společnosti odvezly a přivezly 615 milionů pasažérů, aniž by došlo k jedinému smrtelnému úrazu. Úspěšně byl odstartován výzkum kosmu, první astronauti už hopsali na měsíci.

K možností mobility připočteme blaho moderní komunikace. Ještě nedávno jsem se o událostech v rodné zemi dozvídal z pražských novin, jež se zpožděním a za nehorázně vysoké poštovné nespolehlivě putovaly přes Atlantik. Teď si bezplatně přečtu jejich nejčerstvější vydání v Internetu. Elektronickou poštou si okamžitě popovídáme se sebevzdálenějším pozemšťanem. Thomas Watson, zakladatel giganta IBM, vyjádřil v r.1943 přesvědčení, že na celém světě se všeho všudy podaří prodat asi pět počítařů. Teď jich jsou stovky milionů, ubývají na váze a přibývají na výkonnosti. V r. 1997, počítač zvaný Deep Blue, výtvor právě této firmy IBM, porazil v šachovém utkání mistra světa Kasparova. Raný počítač UNIVAC byl mamut velikosti místnosti. To, co uměl zvládnout, teď zastane mašinka, kterou strčíme do kapsy. Zmenšuje se nejen velikost stále výkonnějších zákraků, ale také jejich cena. Gordon Moore, spoluzakladatel firmy INTEL, v šedesátých letech správně předpověděl zmenšování tranzistoru o polovinu každé dva roky. Nová elektronika ztratí v prvním roce své existence 80 procent své hodnoty, následující jeden až dva roky si podrží zbylých 20 procent a pak to spadne k nule. Četl jsem tvrzení, přirovnávající tempo tohoto pokroku ke stavu v automobilovém průmyslu: ten kdyby si tak zdárně počínal, Rolls-Royce by už stál jen jeden dolar a ujel by sto kilometrů na spotřebu jedno-

ho náprstku benzínu. Třeba to není úplně akurátní, ale hezky se to poslouchá.

Jiný Američan, Watson, britským biofyzikem Francisem Crickem rozluštil tajemství DNA, „knihy života“, našeho genetického biochemického kódu. Na zpracování všech zhruba 100 000 genů, zakódovaných 3 miliardami chemických párů DNA, se začalo s velkým úsilím a výlohami pracovat v r. 1990. Gigantický úkol je již dokončen. S rozluštěním funkcí všech genů se též získá odpověď na příčiny jejich malfunkcí, vedoucích k chorobám – a pak tedy i možnosti se s nimi úspěšně vypořádat. Ústavy státní a privátní, jakož i farmaceutický průmysl utrácení na tento výzkum miliony v očekávání jak miliardových zisků, tak nemateriálního blaha. Pořádně se bude život dál prodlužovat, tento pokrok vyřeší léčbu zhoubných nádorů a další vítané zákraky nám poskytnou klonování, s nímž se úspěšně započalo ve Skotsku stvořením ovečky Dolly.

A co AIDS, jehož dopad v částech Afriky se rovná morové pohromě ve středověké Evropě? Co kriminalita, nebezpečnost ulic po setmění a vlastně i někdy v pravé poledne? Co ten smog, hanebný vzduch v pražských ulicích, pane Ulče? Ano, připouštím, že po prvním dlouholetém návratu do rodného prostředí mě tamější vzduch natolik zarazil, že jsem znovu začal kouřit, abych si plíce chránil dýmem z kvalitního virginského tabáku. Rovněž bych ale nedal přednost době před vynálezem automobilu, když v pražských ulicích převládá puch hromadících se kobyliců.

Ona již zmíněná kvalita života se dál košatí. Kouření přestalo být obligátní módou a jeho zbývající příznivci jsou vyháněni z uzavřených prostorů. Třeba si zopakují historickou zkušenost prvotních křesťanů v katakombách. Emancipační hnutí získávají všelijaké podoby, máme feministky rozumných, sympatických názorů, jakož i obtížně snesitelné neurotičky, extremistické úchylničky.

Nedovedu si představit, že bych byl raději žil v jiné době než ve století, jehož odchod jsme oslavovali triumfálními ohňostroji.

OTA ULČ
Binghamton, USA

Knihy

Objevování Durycha

Svazek **Jaroslav Durych publicista** (usp. Zuzana Fialová, vyd. *Academia*, Praha 2001) by mohl být stejným právem nazván Jaroslav Durych esejista. O neurčitých hranicích žánrů se mluvílo už při nedávném výboru jeho fejtonů. Ale na tom v této chvíli málo záleží – důležité je, že konečně se přikročilo ke zpřístupnění té části Durychovy vzrušující tvorby, která trvala ve stínu a skrytu jeho beletrie. (Pozor: Šedesát let !! po časopisecké publikaci posledního textu – roč. 1941 překračují tuším pouze dva články – držíme v ruce texty namnoze palčivě aktuální a stylově jedinečné.) Přitom především publicistika vytvářela obraz Jaroslava Durycha jako kontroverzní osobnosti, ačkoli byla známa zpravidla víceméně z doslechu nebo z několika málo kvalifikovaně vybraných citátů, které měly svědčit o zavřenosti některých Durychových názorů nebo politických postojů. Konečně se tedy nabízí možnost vytvořit si úsudek z bezprostředního setkání a poznání. – Výbor zahrnuje něco přes 100 čísel rovnoměrně roztržiděných do tří tematických okruhů, reprezentujících Durychovu „publicistiku“ (přijměme toto vymezení cum grano salis) věnovanou kultuře, politice a náboženství. Závěrečný rozsáhlý autoportrét z roku 1924 je zároveň málo známou úvodní kapitolou k Durychovým knihám a četným článkům autobiografickým.

Požízovat výbor z obrovitého a do mnoha stran se rozbíhajícího díla je sverchovaně nesnadné, tím víc, když editor jako první vstupuje na půdu neprobádanou (jakkoliv již perfektně zmapovanou bibliografií Věry Vladykové v nedávno vydaném monumentu brněnského *Atlantis*). Pořadatelka Zuzana Fialová byla vázána daným rozsahem, čtenářsky sice příměřeným a dostatečně přehledným, ale v poměru k materiálu téměř mizivým. O žádné ze zařazených statí nelze říci, že by v knize neměla místo, a vypočítávat, co všechno naléhavě volá po publikaci, by bylo demagogické, uvědomíme-li si počet bibliografických položek. Přesto si neodpustím několik poznámek. Nemíním snižovat úroveň, věrohodnost a hodnotu výboru. Spíše na několika příkladech upozorňuji na náročnost a obtížnost úkolu.

V první části je zařazena jubilejní statik padesátinám Jakuba Demla (1928). Z jiného úhlu vidí Durych Demla v komentáři jeho *Svědectví o Otokaru Březinovi* (1931) – snad nikdo nepojmenoval tak pronikavě význam a ráz této velké knihy: „... je zoufalý, úpěnlivý skřekem, do kterého se mísí pláč, zuřivost a rouhání.“ (Je třeba číst celý závěr Durychova článku, s. 102–103.) Durych ovšem pokračoval, sepsal posléze pitevní protokol o téže knize ve *Smutku Jakuba Demla* (1932). Bylo by nesporně dramatičtější, kdyby i tento rozsáhlý elaborát byl do knihy zařazen a nezbytně také doplněn překrásným epilogem z roku 1948, kdy v krátkém pozdravu k Demlovým sedmdesátinám se k němu obrací s vyznáním, v němž není špetka ironie:

„*Sluší se, abych uznal a vyznal, že Jakub Deml je lepší člověk než já.*“ Podobně by k hlubšímu objasnění Durychova vztahu k španělské občanské válce přispělo, kdyby v sousedství esejů *Ve stínu Španělska* a *Španělský meč* se octla např. nevelká úvaha *O zabíjení kněžů* (Na *hlubinu*, únor 1938), která je esencí toho, co, proč a jak Durych smýšlel o „*věcech španělských*“. (Dnes, po řadě beatifikací Jana Pavla II. víme, že mučednickými obětmi španělských komunistů a anarchistů nebyli jen kněží, ale mj. i romský obchodník nebo známý fotbalista AC Madrid Manuel Garnica.) Obdobně jadrným výkladem jeho smýšlení o „*vůdcích, diktátorech, sjednotitelích a osvoboditelích*“ i o těch, „*jejichž mrtvolý mají být vystaveny ve skleněných rakvích*“ ke klanění osvobozeného lidu, je krátký článek *Vůdce* (Na *hlubinu* 1937). – Připouštím, že takových dokreslujících textů lze nalézt desítky. Věřím však, že i na tyto úvahy brzy dojde. Bez většiny z nich zůstane čtenáři temná leckterá stránka Durychovy beletrie, což platí zejména o románovém arcidíle *Služebníci neužiteční*.

K jednomu z paradoxů Durychovy tvorby patří, že autor úvahy *Škodlivost autorických výkladů o genezi básnického díla* (1930, čti s. 90 ad.) napsal přehojný počet výborných konferé o vlastním díle a komentářů k němu – Václav Durych z nich ve svých samizdatech sestavil samostatný svazek. K nejcennějším úvodům do jeho díla patří vedle nich články, které na první zdání nemají žádnou spojitost s autorovou beletrii, jako např. zmíněné úvahy o mučednictví (nebo o modlitbě) v revui *Na hlubinu*, různá historická zamyšlení i politické komentáře. Samozřejmě i ty, které do svazku publicistiky byly zařazeny; v tom spočívá jeden ze základních přínosů knihy.

Úvod do problémů a paradoxů Durychovy publicistiky nabízí Jaroslav Med v doslovu, kde rýsuje souřadnice jeho negativního vztahu k humanismu a liberalismu např. Karla Čapka a Ferdinanda Peroutky, humanismu, který ze své podstaty vyloučil duchovní potřeby individua a společnosti; ale objasňuje i jeho neméně vášnivý odpor proti klerikalismu. Opakovaně v doslovu zdůrazňuje, že bez znalosti dobových politických souvislostí lze těžko dospět k pochopení konkrétních Durychových stanovisek a postojů. Je proto pro čtenáře nemilým překvapením, že vydavatel nedoložil texty alespoň nejneprobávanějšími odkazy a vysvětlivkami. Je pravda, že důkladná bibliografie V. Vladykové (*Atlantis*) zahrnuje i sekundární literaturu a poskytuje přehled o polemických ohlasech Durychových článků, to však není vždy dostačující. Vezměme za příklad nejjednou připomínanou Durychovu výzvu prezidentu Masarykovi *Spravodlnost* (Akord 1930). Zde je nezbytné sáhnout i po Čapkově korespondenci, aby se plně vyjevily souvislosti a naplnilo vyznění komediálního hluku a šumu kolem následného kázeňského řízení s Durychem. Na začátku byla totiž pobídka Čapkovi z prezidentských kancelářů, tj. od kancléře Šámalu, aby klepl Durycha za článek veřejně přes prsty, což ochotně provedl glasou v *Lidových novinách*. Armádní nadřízení to akceptovali jako denunciaci, a pak se tedy Čapek dojemně obrátil na prezidenta, aby nenechal dojít k nejhoršímu, a TGM (potažmo táž kancelář, z níž vyšel prvotní popud) kárné řízení zastavil. Řada podobných souvislostí při absenci jakýchkoliv poznámek uniká. Čapek sám byl ostatně také britký polemik a např. na Durychův útok *Pláč Karla Čapka* (1937) reagoval s „*nehorázností*“, která s Durychem přinejmenším držela krok. – Jedinými vysvětlivkami je seznam časopisů, z nichž bylo čerpáno a které jsou tak či onak zmiňovány v textu, s údaji dost nahodilými, zhusta irelevantními a ne vždy spolehlivými (např. *Obnova* 1937–40 neměla nic společného s lidovou stranou, s jejíž zaniklým týdeníkem ji spojovalo pouze jméno listu).

Přes všechny tyto výhrady (spíše jen doplňující připomínky) zůstává v platnosti nakladatelské doporučení, že kniha poskytuje vzrušující čtení. Nikoli vzrušující, ale rozčilující je nevábná podoba knihy, která vyhlíží jako soubor příspěvků z méně významné odborné konference.

MOJMÍR TRÁVNÍČEK

Vědění i snění věčného solitéra

Ivo Vodseďálek (1931) patří už k legendám českého undergroundu. Vydavatel edice *Půlnoc*, přítel Egon Bondyho i Bohumila Hrabala, kolážista a průkopník balonového létání... Vodseďálek je dostatečně známý jako osobnost, zatímco jeho literární tvorba leží stranou pozornosti, především proto, že sám neusiloval o její prosazení za každou cenu. Částečnou splátkou tohoto dluhu představuje kniha **Felixír života** (*Host*, Brno 2000), která zahrnuje texty vzpomínkové i reflexe aktuálního dění, vesměs vzniklé v průběhu devadesátých let. Můžeme v té skrumáži nejrůznějších úryvků veselých i tragických, seriálních úvah i prchavých nápadů spatřovat přibuznosti se Seifertovými vzpomínkami *Všecky krásy světa*, Zábrankovým *Celým životem*, Híršalovým *Letem let* či Wernischovou *Pekařovou noční nůší*; nebo, abychom se neomezovali jen na český kontext, vzpomeňme i Julia Cortázar a jeho půvabnou knížku *Jistý Lukáš*.

Je paradoxní, že právě skupina okolo Vodseďálka velmi záhy poznala zhoubnost moderny a pokusila se o její negaci, v některých rovinách se však od modernistického vlivu nedokázala odpoutat: vytváření skupin a sepisování manifestů, mytologizace vlastního života. Kniha svědčí o tom, že léta nejkřavějších represí byla pro Múzy příznivější než okázale svobodomyšlná současnost: „*Seděli jsme tehdy tři dny na terase kavárny Mánes, hovořili o nezbytnosti revoluce a pili velké množství šampaňského.*“ (str. 30); nebo: „*Konec konců, i v barrech se scházela jiná společnost než dnes. V Barbaře jsme mohli vidět Jiřího Trnku a Jiřího Brdečku několikrát v týdnu. Ale ani naše mládí, ani trochu výstřední chování a nízké útraty nám nezkomplikovaly vstup. Číslníci i vrátní měli s námi neuvěřitelnou trpělivost. V době, kdy tyto podniky patří vešláčkům a štětkám, zcela nepochopitelnou.*“ (str. 14) Až dojemně komické je vyprávění o založení literární skupiny v temné gymnaziální třídě po vyučování – dnes, po půlstoletí, si lze sotva představit situaci absurdnější. Elektrizovanou už se, pravda, tolik šetřit nemusí, zato ta energie tvůrčí se poddělá bůhvíkem.

Ivo Vodseďálek podává zajímavé osobní svědectví o jedné nikoli nevýznamné kapitole naší literární historie, cenná je i konfrontace padesátých let se současností. Za pozornost stojí kulturněhistorická pasáž o tom, že tzv. socialistický realismus byl ve skutečnosti popřením realismu, spíše se jednalo o jakousi karikaturu barokní exalovanosti. Malá ironie osudu: k Vodseďálkově skupině tehdy patřil i Adolf Born, jehož současná tvorba – mám na mysli třeba design Měšťanské besedy – představuje podobný mytologický kánon, příjemný oficiální doktríně dneška. Zdá se, že „*trpná poezie*“ nemusí být tak úplně uzavřenou kapitolou...

Nostalgií je poznamenán i druhý oddíl knihy, obsahující glosy k různým událostem současného mediálního světa. Nebojme se však fejtonistické povrchnosti, Vodseďálkovy úvahy jsou originální a mířící k jádru věci. Sympatická je i ironie, s níž hovoří o své poezii, která skutečně připomíná prózu, již má rozsekání do sloupečků dodat hlubšího významu. Někde jsou Vodseďálkovy reflexe skutečně hodny hlubšího zamyšlení (*Konrad Lorenz a TV Nova, Zamilovaný otec, Síríus a Aldebaran*), místy se však za zdánlivou banalitou (jako je hovor o hořčici ve vršovicckém uzenářství) skrývá pouze banalita skutečná.

Kouzlo Vodseďálkovy napohled skromné knížky spočívá v tom, že i ty nejosfistovanéjší analýzy jsou prodechnuty duchem „*zdravého selského rozumu*“, který nezapomíná na osudové propojení intelektuálního světa s přízemní realitou. Nikoli náhodou připomíná v doslovu Martin Pilař Vodseďálkovy kořeny ve Vysokém nad Jizerou, kraji nadšených písmáků i blouznivců, ba i legendárního věšce Havlase Pavlaty. Právě konzistentnost postojů a určitý shovívavý nadhled nad českou realitou umožňují Vodseďálkovi vydat svědectví o tak dokonalých a přitom symbolických absurditách, jako je příhoda s „*bukšopem*“ v Národní galerii (viz stranu 73).

Ačkoli tvorba Ivo Vodseďálka nemusí každého zrovna nadchnout, v knize Felixír života se mu podařilo vydat mimořádně silné svědectví o naší minulosti a současnosti, které by nemělo ujít pozornosti.

JAKUB GROMBÍŘ

Jako nadřízený s podřízenou

Ke své čtvrté knížce dospěl na prahu čtyřicítka známý mladofrontovní publicista **Martin Komárek**, který si libuje v extravagantních komentářích – a nikoli náhodou také ve stále extravagantnějších beletristických tematicích. Potvrzuje to právě jeho nová próza **Smrtáci**, již mu nyní vydalo v edici *Pronoea* pražské nakladatelství Hynek a jež je zde pojmenována jako „*satirická sci-fi*“. Její děj se odehrává v roce 2048, pochopitelně kde jinde než jednak v úplně již technikou zfanfmřelých Spojených státech amerických, jednak ve středoevropské státechku jménem Bohemie, tedy v zemiče, která představuje po ztrátě Moravy (o Slezsku tu není řečeno nic) a pohraničních hor cosi

ještě titěrnějšího než někdejší Böhmen und Mähren, především však džungli světa, kde se místní obyvatelé zatvrzele dál páří jako paviáni, kašlou na hygienu stejně jako na psychogenní trénink a živí se pašováním alkoholu již nikoli z Kladska, nýbrž samozřejmě z Moravy Moravěnsky, prý ještě z ostalejšího regionku. Chceme-li však se pohroužit do četby této knihy, usnadní nám to text na její záložce, v němž se praví toto: „*Chcete-li se dozvědět víc a pokud nemáte strach z drsné rychlosti, nasedněte do dobrodružného „dopravníku“, jímž Smrtáci beze sporu jsou... a čtěte.*“

Slovník literární teorie sice zná toliko letité žánry jako třeba „*dlonik*“ nebo „*dopis*“, nikoli tedy nějaký „*dopravník*“, leč postmoderna si může i ve sféře literární genologie počínati jako smyslu zbavená a její utěšené autorstvo jakbysmet. Co se však týče zmíněného roku 2048, o tom má náš postmoderní spisovatel představu notně dvojlomnou, ba dvojdoumou. Jestliže všechno tam za velkou louží vylíčil se štíplavou sardoničností a sardonickou štíplavostí víceméně v duchu tradičních antiutopických příběhů, které již od Vonneguta a Bradburyho demonstrují všechny ty hořké konce jednoho velkého virtuálního mocnářství, v němž je všechno pouze jako, sex i kola, televize i prezidenti, potom poměry v Bohemii ze všeho nejmíc připomínají popisy známé z českého literárního undergroundu, jako by opravdu Martin Komárek nečetl v poslední době nic jiného než fantaskní dokumenty Egon Bondyho, jeden po druhém, a nadchl se přitom jeho utkvělou jistotou, že takhle a takhle to se světem bude a nikdy ne jinak.

Bondyho zlaté časy jsou ovšem za horama a o scvrklém českém světě po neclém půlstoletí se dovidáme, že „*je to mnohem horší, než jsem si myslela*“, jak prohlásí po příjezdu do Točné u Prahy americká supermanka vojačka Time řečená Tie, která chce být ještě celejším mužem bojovníkem než všichni její spolubojovníci v kárném komandu, likvidujícím poslední plody zapovězeného hříchu mezi Středoevropany. Satirik publicista Komárek tu srší jedovatostmi na všechny světové strany (už jich však ve virtuálním světě zvirtuálněněm podle Ameriky mnoho nezbyvá), nicméně vyslovme hypotézu, že toto není kniha, po níž by ruče sáhli čtenáři Tvaru (a to ani medle, jak by si dozajista přála slyšet redakce obtydeníku), a tak směle prozradme bohu libý románový happy end. Koneckonců kdo by si zapochyboval o tom, jak to všechno už za sedmačtyřicet let dopadne! Dá se přece uhadnout, že oni ti Češi, byt jsou součástí „*smetiště, na němž se hašteří neschopné vlády*“ (náš prozaik smí si být jist, že neschopné vlády v Evropě nejenže budou, ale i hašteřit se budou, o té české ani nemluvě), se totiž pochlapí, *chyba tak*, pochlapí se a dojde k něčemu nevidanému.

On totiž poradce jejich tehdejšího (tj. tehdy v budoucnosti) pana prezidenta, arcictihodný profesor Kočka, jediný člověk v Bohemii, který se (prý!) nenechal zkorumpovat, propadne na stará kolena vidině „*vyholeného, opravdu pěkně tvarovaného klínu*“ mileny svého syna, a není divu, že potom v jeho životě přicházejí a nastávají vidiny, učiněné živé obrazy, které mu zatemňují mysl čím dál víc. Například bohémský státní prezident si nechává upravit obličej podle podoby prezidenta Havla z konce tisíciletí, neboť ze všech stran slyší, že americký svět simulované reality se hroutí, že i takové vazalské státy jako Bulharsko či Východní Timor vyhlašují nezávislost, takže se lvími skoky blíží doba k tomu, aby české vládní jednotky živelně zautočily na americkou základnu v Točné. Stane se, a zanedlouho již dav otrhanců barsbarských zmermocoňuje nebohé trooperky USA, ochromené katastrofálními zvěstmi o mediální válce televizních studií. Přitom se všeobecně potvrzuje poznání, že není všeobecné revoluce bez všeobecné kopulace – a co se v dávné budoucnosti přitom dál s nadhledem hodným vltavských sfing skvělo či čnělo na obzoru, stejně jako dnes? Inu, „*paneláky jako sloní pohřebiště*“. Ouplně by mělo být i nečtenářům Smrtáků povědomo, že v knize jest též nemálo milostných příběhů, jakpak to však dopadne s nimi a jak se kupříkladu takřkajíc vyvrbí americká supermanská vztahy mezi nadřízeným a podřízenou, která vpravdě

Bezpříkladné dobrodružství Alberta Mohyly

n a p s a l
F. LORENC

X.

Další jména, která mi říkal Pumpa, ten můj Pumprlík, byli plavčík a zmrzlinář. Jen jsem pořádně nevěděl, jak se kdo jmenuje. Jestli je Lalokatý zmrzlinář a Kubricht plavčík nebo jestli je Lalokatý plavčík a Kubricht zmrzlinář. Nebo jestli zmrzlináře a plavčíka nedělá nějaký lalokatý Kubricht... Kombinací mohlo být hodně, a tak jsem se vydal nejdříve prohlednout svěřený kus plotu, jestli tam nelezou lidé. A samozřejmě vyslechnout si telefonát od Eriky, která se mě ptala, jestli jsem nezapomněl, že už jenom pár dní zbývá do Novu a abych si připravil hodně tekutin.

„Eri, prosím tě, proč mi to voláš?“ zeptal jsem se zoufale a ona jen ledabytle pronesla, že mě chtěla slyšet.

„Přestaň mě hlídat, jsem už dost starý a dospělý. A navíc v práci. Hele, to víš, že tě miluju, zavolej mi dycky tak ve dvanáct a ve

štyry, ju? Tak čau.“ Drsně jsem položil, když mi začala do telefonu říkat, že se známe už dvaadvacet let a že by... „Houby, Eri. Známe se sotva dvacet jedna celých, padesát šest!“ procedil jsem mezi zuby, protože mě to napadlo, když jsem se díval na digitální hodiny, které byly nad pokladnou. Slunce pražilo a já si šel dát zmrzku.

„Pan Lalokatý?“ zkusil jsem trpasličího zmrzlináře, který se nudil a štouhal do straccately kleštičkami na nabírání. Všiml jsem si, jak se polekal a pak zakroutil hlavou.

„Nee... Já sem Kubricht.“

„Já sem Mohyla, pane Kubrichto, a chtěl bych se vás zeptat na pár drobností... Co že nemáte žádný zájemce vo zmrzlinu? Je vědro a dětí je tady dost...“

„Nemaj zájem. Vo dobrou zmrzku, pravou italskou. Nemaj zájem.“

„A copak že jim nechutná?“ zeptal jsem se mimoděk, jen tak, aby řeč nestála, a tu jsem si všimnul, jak Kubricht znovu ztuhlul a zbledl.

„No... Na to ste se přišel zeptat?“

„Ale depa... Mě by jenom zajímalo, estli ste si nevěšim něčeho divnýho kolem tý mrtvý holky.“

„Já...“

Než stačil něco vyklopit, přišel plavčík a chtěl si objednat pistáciiovou. Tak jsem měl oba ptáčky pohromadě a začínalo se mi to slibně rozjíždět.

„Vy asi budete pan Lalokatý, ne?“ zeptal jsem se ležerně plavčíka a posunul jsem si klobouk do tváře.

Pátřavě si mě prohlednul a pak se ostře zeptal:

„Vo co de?“

„Mý méno je Mohyla a sem soukromej detektív. Trochu se tady ptám pana Kubrichty a tak mě napadlo, že by...“

„Ty svině!“

Ta ostrá nadávka ale nepatřila mně, ale zmrzlináři Kubrichtovi.

„Já mu, Lojzku, nic neřek...“

„Kurva, jax na nás přišel, fízle?“ zeptal se plavčík a otočil se na mě. Z očí mu bylo vidět, že už na hodně přírodních i nepřírodních úkazů položil zrak a že už byl několi-krát na dně. Bazénu, samozřejmě. Dětského.

„Tak pánové, pomalu. Může to zůstat jen mezi náma, páč mě zajímaj jen někerý věci,“ začal jsem zeširoka, protože jsem nevěděl, co z nich vyleze.

„Ten nápad s kachníma vejčema, jo, tak s nima přišel trpajzlik. Já se jen přidral, páč to neslo.“

„Ty seš kokot, Lojzo, von vo tom nevědeš, von se chtel voptat na tu mrtvou...“ Zničený zmrzlinář hněpal do citronové a najednou našťvaně popadl kornout a hodil ho po Lalokatém.

„Takže si to dáme dohromady, jo? Vy tady rvete kachní vejce do zmrzliny, děti z toho maj sračku. Vy je teda, pane Lalokatý, asi navádíte, aby si kupovali zmrzku jen tady u pana Kubrichty, co?“

„Sakra, dyt to víte... čas vod času vobejdu lidi a říkám jim, ať si daj zmrzku. Voni si ji daj, je jim pak blbě a vobčas se z toho topěj. I z toho mám prachy...“

„A ta Hejhalová? Ta ji měla taky?“

„Myslím, že ne... Co, trpaslo?“ zeptal se Lalokatý Kubrichta. Ten jen zavřel hlavou a snažil se nenápadně vyházet na zem vanilkovou.

„Hmm... Tak se ještě uvidíme, pánové.“

Odešel jsem a v duchu jsem si gratuloval. Tohle byla docela jasná stopa, a pokud se potvrdí, že Hejhalová měla zmrzlinu, budu napřed. Jenže motiv... Co chtěl trpaslík a plavčík po té holce? Mudroval jsem nad tím pořádnou chvíli a pak jsem si unaveně sedl ke zdi a přemýšlel. Za chvíli se u mě

objevil Pumpa se zmrzlinou a nabízel mi, ať si líznu.

„Ne, díky moc, Fando. Nák nemám chuť.“

„Byls už za Kubrichtem a Lalokatym? Sou voba zaražený jak prdy. Asi je hryže svědomí. Možná zase někdo přišel na ty jejich čachry s vejčema. Voni si nedaj pokoj, serou do zmrzky vejce vod kachen a lidi z toho maj sračku. To už dělaj dobrej štvrtěj rok a dycky se z toho náč vykroutili. Čěče, nedal bych nic za to, že se ty zmrzky našrala i ta Hýhalová a pak skočila. Co myslíš?“

Chvilí jsem musel zhluboka dýchat, abych se nesložil. Pumpa naprosto jasně pojmenoval to, na co jsem přišel já. Bože bože...

„No... Napadlo mě to taky. Menuje se Hejhalová.“

„Ale myslím, že to tak nebylo, páč už dobrej tejděn ani Lalokatej, ani Kubricht nepřišli pro vejce. Já jim je prodávám, víš, mně sou na hovno a mám je vod bráchy z kachní farmy. Takže teď poslední tejděn asi nedělali z kachen. Voni asi cejtili, že musej na chvíli přestat. To je jasný, ne? Proto taky žeru teď tu zmrzku, jinak bych se jí ani nedotk. A co v Tyranovi? Byli tam všichni?“

Pumpa ukousl spodek kornoutku a vysrkkl kus zmrzliny, což si pochvčil radostným hýknutím. Nebylo mi vůbec do smíchu. Všechno se nějak zhroutilo a celá práce z dnešního dne najednou byla pryč. Vniiveč.

Všechno jsem to nějak v tu chvíli neunesl a udělo se mi špatně. Ale za to mi Hejhal zaplatí! I když jsem se s ním nedohodl a představa toho, že budu jezvcovi telefonovat, mě naplňovala nevýslovným hnusem. Pumpa si zapálil půlčeka z Petry a utřel se do jednoho froté ručníku, který pak zase složil a připravil k výdeji. Hodiny u kasy ukázaly 14.36.

(pokračování příště)

Komu léztí do zelí? Sobě, po čase zase sám sobě (ale i těm ostatním).

Příběh je prostý. Pohyboval jsem se kolem zastávky U kříže v Libni a zašel si do malého krámku koupit litr frankovky, dvacet deka točeného a dva rohlíky (jsem teď tak trochu na dietě). Platil jsem pětistovkou čili pětistovkou čili božkou. Prodávačka bafla bankocetli, zalezla s ní nekam pod pokladnu a dlouho se nic nedělo. Pak se vynořila, v ruce třímala měnu a zvolala na celý krám (za mnou cca 5 osob): Tyhle peníze neberu. Lampa je neprovítala. To je padělek! Fronta si mě prohlíží jako „zase jednoho lumpa“, blekotám cosi o nemožnosti, platím tisícov-

kou, vrávorám z krámu, prohlížím proti světlu navštívenku ČNB a vidím, že je opravdu nějaká divná. Vím sice, kde jsem k ní přišel, ale dokážte to někomu. Padělání bankovek se sice trestá podle zákona, ale moje pětiklíšťe je v kělu a já jsem obyčejnej hejl, mudruju si v tramvaji do centra. Když se budu snažit to někde udát jako při Černém Petru, tak na mě nabeton příjdu. Pak mě napadlo, že o dvě stanice dál k Palmovce sídlí Policie ČR. Probudil se ve mně občan, část celku, zvláštní v obecném. Otevíráme dveře a „tam na strážnici sami četníci“. První praví: No to je jasnej padělek, ale pěkně, moc pěkně. Druhý praví: To je tak dobrej padělek, že to

asi bude pravý. Vždyt se nějak měnily, ty peníze, ne? Třetí praví: Helejte, běžte zeptat do banky, a pak nám to sem dejte a sepíšeme protokol. Vylezl jsem z komisařství zmatený tak, že bych klidně zaměnil peruánské Machu Picchu za Pokémona Pikachu (kdyby na to přišlo)... Jak to dopadlo? V Nerudovce jsem seznámil příjmemnou směnárnici se situací, ta vzala pětistovku, pomalu ji otočila, vložila do příslušné ohrádky a vrátila mi nějakou její sestřenicí. Spokojen? řekla.

A víte, že jsem si potom připadal tak trochu okradený? Okradený o vědomí okraděného. Asi zavolám Edu Faganovi...
JAKUB ŠOFAR

Obnovené premiéry

„Buďte od této chvíle – více než v minulosti – aktivní, inteligentní a tvořiví, buďte seknutí kolem hlavního společného cíle, který je teď před námi. Jedině tak budeme znít v jediném mnohohlasém tónu jako dobře vyladěný zvon, který sice nebije na poplach, ale který naléhavě burcuje všechny rozumné a odpovědné občany k dalšímu mimořádnému důležitému kroku za společným cílem, kterým je plně prožívaný život ve svobodné, bezpečné a prosperující zemi.“ (V. Klaus, Lidové noviny, celostránkový inzerát, 21. dubna 2001)

Jauvajs! Ta mu dává na holou. Tenisovou raketou, no viděli jste to někdy? Prej to je baronka! Až z Londýna! To je aspoň ženská! Jako dragoun! Však ráno ju přivezli tím rolsrojem! A hned prej – kde tu zůstávají Klausovi? Von, teda Václav, seděl na zápraží a foukal na harmoniku. A šel jak beránek. Prej nestačil říct ani „Milouš Frídman“...

Procesi k Panence, 1961, režie Vojtěch Jasný (F. Filipovský, V. Trégl, J. Kemr)

Spiritistický koutek aneb Jak by kdyby...

Dopředu musím napsat, že mi moji seminární práci zčeštila moje spolubydlící, protože ještě tak dobře nevládnou jazykem, za to jí hodně děkuju. Ale řekla jsem jí: opravuj češtinu, ale neopravuj moje myšlenky. To je tady hodně zvykem, v Československé socialistické republice, že se opravují i myšlenky, a já pak nevím, co si kdo vlastně myslí.

Já jsem z Ghany, z jazykové skupiny Dagbangů, moje babička je velkou, opravdu velkou a známou kouzelnicí. A ta mi vždycky kladla na srdce: říkej si svoje, když vidíš svoje. To jen bílí říkají jeho a její a myslí si svoje.

Když chci napsat něco o Kahudově knize, musím začít definicí socialistického realismu. Tady, v Československé socialistické republice, se vůbec málo začíná definicemi. Říká se jenom obal, ale obsah konzervy zůstane pro ostatní schovaný. Socialistický realismus je základní umělecký směr, koncepce a tvůrčí metoda vyjadřující socialistické pojetí světa a člověka a zobrazující život z hlediska ideálů socialismu a komunismu. Vztah k realitě vychází z Leninovy teorie odrazu – vychází ze skutečnosti, ale ne pasivně, ale jako nová realita, která působí aktivně na tuto skutečnost. Předmětem je skutečnost v celé její šíři a rozmanitosti, ale především člověk a společnost, v níž žije. Podstata socialistického realismu je veskrze humanistická.

U nás, u Dagbangů, se říká: jaká cesta, taková chýše. To je samozřejmě obrazně. Znamená to, že lidské srdce, tedy člověka, poznáš podle jeho slov. Kdyby byl V. Kahuda u nás v Ghaně, stal by se hned vážným mužem, za kterým se chodí pro moudrost, a měl by mnoho slepic, koz a žen. Každá žena by se ráda stala jeho manželkou. Pro podložení mého názoru jsem vybrala ukádku, ze které vyplývá, že V. Kahuda byl v některém svém předchozím životě Dagbangem:

„Těž asi dvakrát v životě jsem vyplatil mladou dámu... Naplácálem jsem na holou. Vztekla fúrie se změnila v šťastnou, růžovou holčičku... Smála se skrz slzy... Vyhajala se... Dostala z toho hlad... A já byl bledej, ...třásl se mi ruce, ...chtělo se mi umřít. Žaludek tejděn zkroucenenj. ...Hned tu noc jsem chován, těšen v klíně. Byl jsem vyčerpanej, bezmocnej jak dítě... Ona byla vládná a ohleduplná.“ Jak on to umí hezky a přítom pravdivě napsat. Myslím si opravdu upřímně, že je to nejvyšší stadiu socialistického realismu. Je to nejvíce o lidech, co jsem kdy v Československé socialistické republice četla. Jak z definice vyplývá, je to veskrze humanistické.

Ze seminární práce G. R. W. B.: Největší dílo socialistického realismu v české literatuře (kritika knihy V. Kahudy Technologie dubnového večera, 2000) napsané pro seminář: Úvod do literární kritiky (prof. J. Hájek), zimní semestr 1982–1983, katedra estetiky, FF UK Praha